

HBO Master Special Educational Needs
Thema gecentreerd praktijkgericht onderzoek

Overgangsnormen in het VSO

Hanneke Joosten

Datum: 13 juni 2016
Studentnummer: 2084811
Studiebegeleider: John Jeninga
Werkplekbegeleider: Paul Giesberts

Ik verklaar dat dit onderzoeksverslag het resultaat is van mijn inzet en studie en dat het niet op deze of een vergelijkbare manier is aangeboden aan een andere HBO opleiding met de bedoeling daar studiepunten voor te ontvangen.

Inhoudsopgave

<u>Samenvatting.</u>	<u>4</u>
<u>Hoofdstuk 1. Aanleiding en probleemstelling.</u>	<u>5</u>
1.1. <u>Inleiding.</u>	<u>5</u>
1.2. <u>Probleemanalyse en probleemstelling.</u>	<u>5</u>
<u>Hoofdstuk 2. Theoretisch kader en onderzoeksvraag.</u>	<u>7</u>
2.1. <u>Theoretisch kader.</u>	<u>7</u>
2.2. <u>Onderzoeksvraag en deelvragen.</u>	<u>13</u>
<u>Hoofdstuk 3. Opzet van het onderzoek.</u>	<u>14</u>
3.1. <u>Onderzoeksstrategie.</u>	<u>14</u>
3.2. <u>Opzet vooronderzoek.</u>	<u>15</u>
<u>Hoofdstuk 4. Data.</u>	<u>21</u>
4.1. <u>Data overzicht vooronderzoek.</u>	<u>22</u>
4.2. <u>Data analyse vooronderzoek.</u>	<u>37</u>
4.3. <u>Ontwerpcriteria.</u>	<u>40</u>
<u>Hoofdstuk 5. Ontwerpfase.</u>	<u>42</u>
5.1. <u>Ontwerpen: Het eerste prototype.</u>	<u>42</u>
5.2. <u>Prototype voorleggen aan betrokkenen en deskundigen.</u>	<u>45</u>
5.3. <u>Ontwerpen: Aanpassen prototype.</u>	<u>46</u>
5.4. <u>Implementatie prototype.</u>	<u>47</u>
<u>Hoofdstuk 6. Conclusie en discussie.</u>	<u>48</u>
6.1. <u>Conclusie.</u>	<u>48</u>
6.2. <u>Discussie.</u>	<u>54</u>
<u>Literatuur.</u>	<u>54</u>
<u>Bijlagen.</u>	<u>58</u>
<u>Bijlage 1. Schoolstandaard VSO De Kolibrie.</u>	<u>59</u>
<u>Bijlage 2. Topic lijsten interviews.</u>	<u>61</u>
<u>Bijlage 3. Opzet interview senior organisatie- en innovatieadviseur.</u>	<u>66</u>
<u>Bijlage 4. Opzet vragenlijst leerlingen leerroute vmbo-tl.</u>	<u>67</u>
<u>Bijlage 5. Beschrijving focusgroep.</u>	<u>72</u>
<u>Bijlage 6. Overzicht van de deelvragen en onderzoeksmethoden in relatie tot de input voor de ontwerpcriteria.</u>	<u>73</u>
<u>Bijlage 7. Data interview coördinator VSO De Kolibrie.</u>	<u>75</u>

<u>Bijlage 8. Data interview orthopedagoog VSO De Kolibrie.</u>	<u>80</u>
<u>Bijlage 9. Data interview zorgcoördinator VSO School X.</u>	<u>83</u>
<u>Bijlage 10. Data interview gedragswetenschapper VSO School Y.</u>	<u>87</u>
<u>Bijlage 11. Data vragenlijst leerlingen leerroute vmbo-tl VSO De Kolibrie</u>	<u>90</u>
<u>Bijlage 12. Data focusgroep bijeenkomst.</u>	<u>98</u>
<u>Bijlage 13. Data interview organisatie- en innovatieadviseur.</u>	<u>101</u>
<u>Bijlage 14. Lesurentabel leerroute vmbo-tl VSO De Kolibrie</u>	<u>102</u>
<u>Bijlage 15. De sectoren binnen de leerroute vmbo-tl.</u>	<u>103</u>
<u>Bijlage 16. Voorbeeld cijferlijst.</u>	<u>104</u>
<u>Bijlage 17. Inschalingslijst en doelen op het hoogste niveau van</u> <u>leren-leren.</u>	<u>105</u>
<u>Bijlage 18. Open, axiale en selectieve codering gedragsmatige aspecten.</u>	<u>107</u>
<u>Bijlage 19. Analyse gedragsmatige aspecten in relatie tot de</u> <u>vakoverstijgende leerlijnen <i>leren-leren</i> en <i>sociaal gedrag</i>.</u>	<u>110</u>
<u>Bijlage 20. Prototype 1.0.</u>	<u>111</u>
<u>Bijlage 21. Beoordeling en evaluatie prototype 1.0.</u>	<u>120</u>
<u>Bijlage 22. Evaluatie prototype 1.0 stuurgroep opbrengstgericht</u> <u>werken in 4D.</u>	<u>122</u>
<u>Bijlage 23. Prototype 2.0</u>	<u>125</u>
<u>Bijlage 24. Resultaten test prototype 2.0.</u>	<u>137</u>

Samenvatting

Dit is een ontwerponderzoek over overgangsnormen in het VSO. Specifiek voor de VSO school de Kolibrie. De functie van onderwijs is niet alleen kwalificeren (Biesta, 2011), maar ook socialisatie en subjectivering. Derhalve richt deze studie zich naast de cognitieve ontwikkeling van leerlingen, ook op de sociaal emotionele ontwikkeling van leerlingen. De hoofdvraag luidt: "Hoe kunnen geschikte didactische en pedagogische overgangsnormen geformuleerd worden voor de leerroute vmbo theoretische leerweg leerjaar 1 t/m 5 binnen het uitstroomprofiel vervolgonderwijs op VSO De Kolibrie?" Middels interviews, vragenlijsten, documentonderzoek, literatuurstudie en een focusgroep heeft een vooronderzoek plaatsgevonden. Er is buiten de organisatie van VSO De Kolibrie gezocht naar "good practice" voorbeelden. Een kwalitatieve analyse van de gegenereerde data vormt de basis voor de ontwerpcriteria. Aan de hand van deze ontwerpcriteria is het prototype tot stand gekomen. Hierin zijn vakinhoudelijke overgangsnormen en vakoverstijgende overgangsnormen opgenomen.*

De overgangsnormen worden ingevoerd op VSO De Kolibrie per schooljaar 2016-2017, waarna een summatieve analyse plaats kan vinden. De resultaten van dit onderzoek zijn generaliseerbaar.

Hanneke Joosten, juni 2016

*Gefingeerde naam.

Hoofdstuk 1. Aanleiding en probleemstelling.

1.1. Inleiding.

De Kolibrie is een VSO school, waar leerlingen binnen twee uitstroomprofielen onderwijs kunnen volgen. Dit staat beschreven in de schoolstandaard van deze VSO school (bijlage 1). Uitstroomprofiel arbeid en uitstroomprofiel vervolgonderwijs. Het uitstroomprofiel vervolgonderwijs is binnen VSO De Kolibrie opgesplitst in twee leerroutes: Vmbo basis/kader (vmbo-bk) en de vmbo theoretische leerweg (vmbo-tl). Het aantal leerjaren dat een leerling over dit traject doet, ligt niet vast. Daarnaast is niet duidelijk wanneer een leerling door kan stromen naar het volgende leerjaar. Op dit moment wordt dit zonder richtlijnen bepaald door de leerkrachten en de commissie van begeleiding (cvb).

1.2. Probleemanalyse en probleemstelling.

In de schoolstandaard van VSO De Kolibrie (bijlage 1) is af te lezen dat ieder uitstroomprofiel een eigen leerroute heeft met een onderwijsaanbod afgestemd op de uitstroombestemming en mogelijke diplomering. Ook staat hier exact uitgesplitst welke vakken in welk leerjaar binnen een uitstroomprofiel aangeboden worden en is de plek van de vakoverstijgende leergebieden aangeduid.

Het overgangsbeleid ontbreekt binnen dit geheel. Wanneer gaat een leerling over naar het volgende schooljaar en waar is dit oordeel op gebaseerd? Zowel de sociaal emotionele ontwikkeling als de didactische resultaten spelen hierbij een rol. Dit is een complexe besluitvorming binnen het VSO gezien de gedragsmatige problemen bij leerlingen. Zo zijn er leerlingen die bijvoorbeeld didactisch vooruitgaan binnen uitstroomprofiel onderwijs, maar gedragsmatig niet in staat zijn om uit te stromen naar regulier vervolgonderwijs.

Vanuit de organisatie is er behoefte aan deze overgangsnormen, zo blijkt uit de notulen van de teamvergadering op 23-01-2015 (opvraagbaar bij de onderzoeker).

In de visie en missie van VSO De Kolibrie staat (vermeld op de website) beschreven dat de school opbrengstgericht wil werken. In het kader hiervan dient voor alle betrokkenen (leerlingen, ouders en de school) inzichtelijk te zijn wanneer een leerling

overgaat naar een volgend leerjaar of volgende fase binnen de leerroute waar hij of zij zich in bevindt. Deze overgangsnormen dienen per leerroute opgesteld te worden, gezien de grote verschillen in leerstofaanbod.

De leerroutes arbeid en vervolgonderwijs vmbo-bk worden in dit onderzoek buiten beschouwing gelaten i.v.m. de beperkingen qua omvang van het onderzoek. Er is sprake van een geringe tijdsperiode van enkele maanden. Dit onderzoek richt zich op het ontwerpen van overgangsnormen van leerjaar 1 t/m 4/5 binnen het uitstroomprofiel vervolgonderwijs, leerroute vmbo-tl. In leerjaar 5 stromen leerlingen die onderwijs volgen binnen deze leerroute (met een vmbo-tl diploma) uit naar vervolgonderwijs (MBO).

Hoofdstuk 2. Theoretisch kader en onderzoeksvraag.

2.1. Theoretisch kader.

Wetgeving.

Vanuit de Wet op de Expertisecentra (WEC) wordt het (V)SO geregeld (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2009). De populatie leerlingen binnen het VSO wordt op basis van mogelijkheden en in relatie tot het uitstroomperspectief onderverdeeld in drie categorieën: Dagbesteding, arbeid en vervolgonderwijs (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2009). De uitstroomprofielen arbeid en vervolgonderwijs worden aangeboden op VSO De Kolibrie; zie schoolstandaard in bijlage 1.

De Wet kwaliteit (V)SO is ingegaan op 1 augustus 2013 (SPSO & LECSO, 2013). Vanaf dat moment zijn scholen verplicht om te opbrengstgericht te werken en het zogenaamde ontwikkelingsperspectief centraal te stellen. Op VSO De Kolibrie is dit ook het geval en is dit opgenomen in het leerlingvolgsysteem onder de noemer ontwikkelingsperspectiefplan (OPP). Het ontwikkelingsperspectief geeft een inschatting van de ontwikkelingsmogelijkheden van leerlingen door het instroomniveau te verbinden met het verwachte uitstroomniveau (SPSO & LECSO, 2013).

Om in te kunnen schatten of een leerling nog op koers ligt richting de verwachte uitstroombestemming, dient tussentijds geëvalueerd te worden met leerlingen en ouders/verzorgers. Dit is voor scholen verplicht en dient minimaal eenmaal per jaar te geschieden (SPSO & LECSO, 2013). VSO De Kolibrie doet dit tweemaal per schooljaar.

VSO Scholen vallen onder de Wet op het primair onderwijs (2016). In de notitie wetgeving Passend onderwijs (2009) wordt gesteld dat de WEC aangepast dient te worden om de opbrengstgerichtheid van scholen te vergroten. Twee wijzigingen zijn specifiek van toepassing op het (V)SO. Ten eerste de invoering van kerndoelen voor het VSO (SLO, 2011), waaronder de leergebied overstijgende kerndoelen (SLO, 2011). Ten tweede de invoering van de referentieniveaus voor rekenen en de Nederlandse taal (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2010).

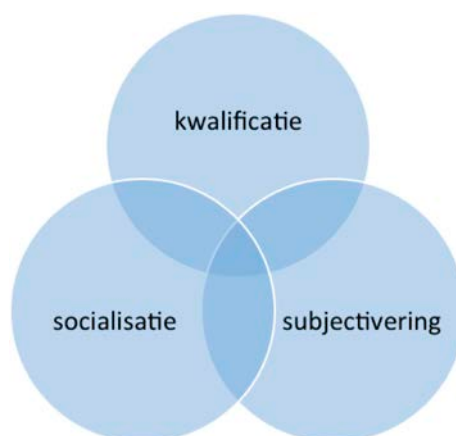
Ondanks dat VSO scholen onder de Wet op het primair onderwijs (2016) vallen, dient het onderwijsaanbod voor leerlingen die zich binnen uitstroomprofiel vervolgonderwijs bevinden te bestaan uit het reguliere vo-programma (SPSO & LECSO, 2013). Hierbij zijn de kerndoelen vmbo onderbouw (SLO, 2016) leidend en gelden de referentieniveaus voor Nederlandse taal en rekenen (SPSO & LECSO, 2013). Scholen hebben de mogelijkheid om zelf te diplomeren, maar zijn dit niet verplicht. Dit kan ook middels staatsexamens of symbiose met andere scholen (SPSO & LECSO, 2013).

De wetgeving omtrent overgangsnormen geeft scholen veel ruimte. Er zijn geen landelijk opgestelde overgangsnormen. Scholen zijn vrij om deze zelf te bepalen en doen dit op verschillende wijzen (Collins, Gijsbers, Lemmens & Maat, 2009).

In tegenstelling tot het VSO hebben reguliere VO scholen een duidelijk overgangsbeleid, gericht op de didactische resultaten van leerlingen. Bijvoorbeeld de excellente school Blariacumcollege (2016). In het overgangsbeleid van deze school is ook het aanwezigheidspercentage meegenomen, naast de resultaten voor de afzonderlijke vakken. Net zoals het Blariacumcollege publiceren veel scholen de overgangsnormen via internet.

De functie van onderwijs.

Kwalificatie is slechts een van de drie doeldomeinen die Biesta (2011) beschrijft. Daarnaast zijn socialisatie en subjectivering doeldomeinen binnen het onderwijs. Zie onderstaand figuur.

De drie doeldomeinen van onderwijs en onderwijzen (Biesta, 2011).

Met subjectivering doelt Biesta (2011) op persoonsvorming ofwel individuering.

Onderwijs is veel meer dan kennis overdragen en deze toetsen en meten. Onderwijs draagt bij aan de ontwikkeling van individuen in de breedste zin van het woord. Dus ook aan de relatie met andere individuen (en culturen) en aan “... *wie het individu is, maar ook op wat het individu is en hoe het individu is ...*” (Biesta 2011, p. 7).

Scholen onderwijzen leerlingen volgens Biesta (2011) dus niet puur op cognitief vlak. Het is meer dan dat. Leerlingen bevinden zich op school in een sociaal systeem met de waarden die hierbij horen. Ze verkennen dit systeem door op school te zijn en ontdekken hun plek binnen dit systeem (socialisatie). Daarnaast gaan ze op zoek naar wie ze zijn (subjectivering). Dit proces van persoonsvorming kan niet los van onderwijs gezien worden (Biesta, 2011). De persoonsontwikkeling vindt plaats in alle facetten van het leven. Met name in de puberteit, de ontwikkelingsfase waar de VSO leerling zich in bevindt, speelt zich veel af op het gebied van persoonsvorming (DeHart, Sroufe & Cooper, 2003). Onderwijskunde en pedagogiek kunnen dus niet los van elkaar gezien worden. Biesta (2011) spreekt derhalve van onderwijspedagogiek.

Vanuit dit oogpunt is in dit onderzoek de keuze gemaakt om niet alleen de didactische overgangsnormen (overgangsnormen gebaseerd op didactische resultaten van leerlingen) te bekijken, maar ook de sociaal emotionele competentie als dimensie toe te voegen. Over deze laatste dimensie wordt binnen dit onderzoek gesproken in de term pedagogische overgangsnormen.

Sociaal emotionele ontwikkeling van leerlingen.

In de motivatiepsychologie worden 3 psychologische basisbehoeften beschreven die ons gedrag primair bepalen: relatie, competentie en autonomie (Stevens, 1997). Het gevoel van erbij horen, het gevoel iets te kunnen en het gevoel iets zelf te kunnen.

De kwaliteit van interactie tussen de leerling en leerkracht is van invloed op de psychologische basisbehoeften van de leerling (Stevens, Beekers, Evers, Wentzel & Van Werkhoven, 2004). Een leerkracht dient pedagogisch adequaat te reageren op de leerling, oftewel met pedagogische tact (Van Herpen, 2013). Mensen zijn nieuwsgierig en leergierig van nature en willen tot zelfontplooiing komen (Ryan & Deci, 2000). Relatie, competentie en autonomie staan hierbij centraal en wanneer voldoende aan deze basisbehoefte is voldaan is er sprake van welbevinden, motivatie, inzet en zin in leren (Stevens et. al., 2004).

Leerlingen willen ook invloed hebben op schoolse zaken (Stevens et. al., 2004) en worden onverschillig wanneer dit niet het geval is. Dit heeft weer negatieve gevolgen voor het gevoel van autonomie en eigenaarschap. Stevens (1997) stelt in zijn opstel “Overdenken en doen” dat het zaak is om op pedagogisch vlak kinderen (en leerlingen dus ook) te helpen zichzelf te helpen. Het stimuleren van eigenaarschap. Daarnaast stelt hij dat de mate waarin iemand cognitief actief is blijkt uit de mate van zelfstandigheid binnen het (individuele) leerproces. Eigenaarschap bij leerlingen heeft volgens Stevens (1997) een positieve invloed op het leerproces.

Lage verwachtingen van leerkrachten naar leerlingen toe, zorgen voor lage resultaten bij leerlingen (Stevens, 1997). Omgekeerd is het effect hetzelfde. Hoge verwachtingen, die niet te hoog zijn maar binnen de zone van de naaste ontwikkeling van zoals Vygotsky deze beschrijft (DeHart, Sroufe & Cooper, 2003), leiden tot hogere resultaten en ontwikkelingsstappen. Hieruit kan afgeleid worden dat er eisen aan leerlingen gesteld mogen worden door een school.

Ondersteuningsbehoeften.

Leerlingen in het VSO hebben een specifieke ondersteuningsbehoefte. Mede door deze ondersteuningsbehoeften volgen ze onderwijs in het VSO. Voor deze leerlingen is het reguliere aanbod en de basisondersteuning zoals geboden in het reguliere onderwijs ontoereikend. De ondersteuning die scholen mogelijkervijs bieden in dergelijke gevallen is door de onderwijsinspectie gedefinieerd (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, z.d.). Het gaat om een aanbod voor leerlingen met leerproblemen (bijvoorbeeld dyslexie of dyscalculie) tot een aanbod voor leerlingen met een hoog of laag IQ. Daarnaast gaat het om ondersteuning binnen de school of ondersteuning die de school in samenwerking met externe partners (bijvoorbeeld Centrum voor Jeugd en Gezin) realiseert.

De ondersteuningsbehoefte van een specifieke leerling wordt door een VSO school beschreven in het OPP van de leerling (SPSO & LECSO, 2013). Onder andere op basis hiervan wordt bepaald of een leerling recht heeft op speciaal onderwijs. Dit door middel van een toelaatbaarheidsverklaring (SPSO & LECSO, 2013).

Leerlingen binnen de leerroute vmbo-tl, bevinden zich binnen het uitstroomperspectief vervolgonderwijs zich en stromen uit richting reguliere MBO opleidingen. Dit betekent iets voor de mate van ondersteuning die ze nog behoeven

in de laatste fase binnen het VSO. Leerlingen stromen in met een dermate hoge ondersteuningsbehoefte dat ze in het VSO geplaatst worden, welke geringer dient te worden om uit te kunnen stromen naar regulier onderwijs MBO niveau 3 en 4. Op VSO de Kolibrie bestaat de leerling populatie uit leerlingen met gedragsproblemen. Veelvoorkomende stoornissen zijn: ASS, ADHD en hechtingsproblematiek. Deze leerlingen hebben ieder een specifieke ondersteuningsbehoefte afhankelijk van de aard van de stoornis en de opvoedingssituatie (Van Lieshout, 2002). Daarnaast zijn er ook een aantal overlappende ondersteuningsbehoeften. Het bieden van duidelijkheid en structuur is hier een duidelijk voorbeeld van. Dit werkt voor leerlingen met hechtingsproblematiek voor leerlingen met ASS en voor leerlingen met ADHD (Van Lieshout, 2002). Daarnaast biedt VSO de Kolibrie een setting van kleine groepen met een vaste mentor. Dit is wederom een voorwaarde voor veel leerlingen om te kunnen functioneren binnen de schoolse setting. Binnen deze groep is het aan de mentor om vertrouwen, duidelijkheid, en structuur te bieden. Met name op het gebied van duidelijkheid en structuur zijn overgangsnormen een middel om in te kunnen zetten. Verwachtingen worden op die manier duidelijk gemaakt aan leerlingen.

Aansluiting binnen het onderwijs.

Van Asselt (2006) beschrijft vanuit een pedagogisch-didactische invalshoek dat met het woord aansluiting een systeem- of fase overgang bedoeld wordt waarin leerroutes die elkaar opvolgen op een bepaalde manier worden ingericht. Daardoor wordt de competentieontwikkeling van een leerling voortgezet en wordt het leerproces gestimuleerd door de nieuwe leeromgeving. Voor de leerling zijn de persoonlijke loopbaan mogelijkheden en de tussenstappen hierin duidelijk en is er sprake van controle hierover.

Deze principes gelden ook voor faseovergangen volgens Van Asselt (2006).

Bijvoorbeeld van de onderbouw naar de bovenbouw van het vmbo. Daarnaast is een uitgangspunt volgens Van Asselt (2006), dat er altijd sprake dient te zijn van een “overbrugbare kloof” ook al kunnen en moeten veranderingen altijd voorkomen bij een overgang. Van Asselt (2007) onderscheidt een viertal aansluitingsaspecten op leerling niveau waar rekening mee gehouden dient te worden bij overgangen:

- De leerinhouden en programmaonderdelen.
- De pedagogisch-didactische aanpak.

- De nieuwe leer- en leefomgeving.
- De verwachtingen rond studie, programma en beroep.

De functie van overgangsnormen.

Leerlingen beginnen het eerste leerjaar in het voortgezet onderwijs in een bepaalde leerweg aan de hand van het advies dat gegeven wordt door de basisschool van herkomst (determinatie). Het ontwikkelingsperspectief wordt bij aanvang in beeld gebracht en bepaalt in welk uitstroomprofiel een leerling onderwijs gaat volgen. Er is sprake van een categoriale vorm van onderwijs, waarbinnen docenten aan het eind van ieder leerjaar voor de beslissing staan of een leerling wel of niet doorstroomt naar het volgende leerjaar binnen een onderwijsvorm (Sluiter, 1998).

Overgangsnormen worden door scholen gehanteerd om te bepalen of een leerling overgaat naar een volgend leerjaar of blijft zitten (Collins et al., 2009). Een verscherpt overgangsbeleid heeft, naast een helder toetsingsbeleid, een maatwerkbeleid en het hanteren van instroomnormen, een positief effect op de prestaties van scholen (Panteia, 2013).

Van Asselt (2007) stelt dat er “constructieve fricties” moeten zijn die het nieuwe en het spannende van een overgang accentueren welke vervolgens pedagogisch en didactisch kunnen worden uitgebuit. Wanneer een leerling in een nieuwe, uitdagende leeromgeving (bijvoorbeeld een nieuwe klas, nieuw schooljaar) komt en moeilijkere taken dient te maken, blijft de leerling alert en wordt hij gestimuleerd in het leren.

2.2. Onderzoeksvraag en deelvragen.

Op VSO De Kolibrie locatie Heythuysen zijn binnen het uitstroomprofiel onderwijs, leerroute vmbo-tl geen overgangsnormen geformuleerd. Deze zijn nodig om te kunnen bepalen of een leerling doorstroomt naar het volgende leerjaar. Wanneer er overgangsnormen zijn, wordt inzichtelijk voor leerkrachten, leerlingen en ouders/verzorgers wat er van een leerling verwacht wordt qua leerprestaties (didactische overgangsnormen) en op sociaal emotioneel gebied (pedagogische overgangsnormen) om door te stromen. De mate van opbrengstgericht werken (SPSO & LECSO, 2013) wordt hierdoor vergroot.

Dit leidt tot de volgende onderzoeksvraag en de daarbij behorende deelvragen. Doel is om een prototype van overgangsnormen te ontwerpen, evalueren, aanpassen testen, wederom aan te passen en in een later stadium te implementeren. De summatieve evaluatie van het ontwerp zal na implementatie in schooljaar 2016-2017 plaatsvinden.

Onderzoeksvraag:

Hoe kunnen geschikte didactische en pedagogische overgangsnormen geformuleerd worden voor de leerroute vmbo theoretische leerweg leerjaar 1 t/m 5 binnen het uitstroomprofiel vervolgonderwijs op VSO De Kolibrie?

Deelvragen:

1. Wat is de **functie van overgangsnormen** binnen het VSO (voor leerlingen, ouders/verzorgers, leerkrachten, school)?
2. Hoe worden overgangsnormen gehanteerd op **andere VSO scholen**?
3. Welke **didactische overgangsnormen** zijn relevant in relatie tot de doorstroom binnen de leerroute vmbo theoretische leerweg voor VSO De Kolibrie?
4. Welke **pedagogische overgangsnormen** zijn relevant in relatie tot de doorstroom binnen de leerroute vmbo theoretische leerweg van VSO De Kolibrie?

Hoofdstuk 3. Opzet van het onderzoek.

In dit hoofdstuk wordt de strategie en opzet van het onderzoek uiteengezet. Integraal wordt beschreven hoe rekening gehouden wordt met ethische aspecten en wat de opzet betekent voor de validiteit en betrouwbaarheid van de gegenereerde data op basis waarvan conclusies worden getrokken.

3.1. Onderzoeksstrategie.

De onderzoeksstrategie gehanteerd binnen dit onderzoek is het **ontwerponderzoek** (De Lange, Schuman & Montesano Montessori, 2011).

Er wordt gestart met een **vooronderzoek** welk bestaat uit de volgende onderdelen (Van den Berg & Kouwenhoven, 2008):

- Literatuurstudie.
- Behoeftanalyse.
- Contextanalyse.
- Onderzoek van “good practice” voorbeelden.
- Raadpleging deskundigen.

Vervolgens wordt de gegenereerde data geanalyseerd middels een kwalitatieve **data analyse** welke leidt tot **ontwerpcriteria** (Van den Berg & Kouwenhoven, 2008). Aan de hand van deze ontwerpcriteria wordt het **eerste prototype** ontworpen. Dit eerste prototype wordt voorgelegd aan verschillende respondenten en deskundigen. Aan de hand van deze input wordt het ontwerp aangepast tot een **tweede versie van het prototype**, welk het voorlopig eindproduct is van deze studie. **Implementatie** van de overgangsnormen vindt plaats in schooljaar 2016-2017, waarna een summatieve evaluatie plaats kan vinden en het uiteindelijke ontwerp gerealiseerd kan worden. Het **ontwerpproduct** is een document met daarin de overgangsnormen voor de leerroute vmbo-tl (uitstroomprofiel vervolgonderwijs) op VSO De Kolibrie.

3.2. Opzet vooronderzoek.

Data wordt verkregen middels 4 onderzoeksmethoden. Interviews, vragenlijsten, literatuurstudie/documentonderzoek en een focusgroep.

Interviews.

Het overgrote deel van de data binnen dit onderzoek wordt verkregen via het afnemen van interviews, omdat gedetailleerde informatie nodig is van experts en uit andere praktijksituaties. Er is sprake van een specifieke praktijkcontext (VSO). Derhalve stelt de onderzoeker dat diepte voor reikwijdte gaat in dit geval. De validiteit van de verkregen data is voor de praktijksituatie van VSO De Kolibrie hierdoor hoog, echter zullen de gegevens niet lastig te generaliseren zijn.

De interviews vinden plaats in de eigen praktijksituatie van de verschillende respondenten die geïnterviewd worden. Op die manier worden mogelijke machtsverschillen verkleind en verkeren de respondenten in hun natuurlijke omgeving en hebben zij geen reistijd.

Er is gekozen voor het maken van een audio opname, omdat de interviews gericht zijn op inhoud. Houdingsaspecten en non verbaal gedrag zijn irrelevant binnen de context van dit onderzoek. Topic lijsten (op deductieve wijze gebaseerd op het theoretisch kader en de deelvragen) met voorbeeldvragen vormen de leidraad voor de interviews (bijlage 2). Op die manier kan de onderzoeker doorvragen waar nodig om voldoende diepte informatie te verkrijgen. En kwalitatieve analyse van de gegevens zal hierop volgen middels de inductieve benadering (De Lange, Schuman & Montesano Montessori, 2011).

De volgende respondenten worden geïnterviewd:

- De coördinator van VSO De Kolibrie.
- De zorgcoördinator van VSO School X.
- De gedragswetenschapper van VSO School Y.
- De orthopedagoog van VSO De Kolibrie.

De eerste drie respondenten worden vanuit hun functie/titel los van de context ook als deskundigen beschouwd binnen dit onderzoek en leveren derhalve ook data op

binnen “raadpleging deskundigen”. De respondenten worden door de onderzoeker op de hoogte gesteld betreffende de aard en het doel van het onderzoek. Er wordt ten alle tijden toestemming gevraagd voor afname en kenbaar gemaakt dat opnames verwijderd zullen worden in september 2016. Ten tijde van de vernietiging van de opnames zullen de respondenten hiervan op de hoogte gesteld worden. Anonimiteit van de respondenten is gegarandeerd en indien gewenst zullen onderzoeksresultaten teruggekoppeld worden. Alle ruwe data worden eerst aan de respondenten ter goedkeuring voorgelegd alvorens deze te gebruiken binnen het onderzoek. De respondenten zijn door de onderzoeker op de hoogte gesteld over wat er met de uitkomsten van deze studie gebeurt. De respondenten zijn respectvol benaderd en er vindt geen manipulatie door de onderzoeker plaats.

De expert die betrokken wordt binnen dit onderzoek is een senior organisatie- en innovatieadviseur van een landelijke educatieve dienst. Deze deskundige heeft ruime ervaring op het gebied van:

- Opbrengstgericht werken in het algemeen;
- Opbrengstgericht werken aan pedagogisch handelen, *sociaal gedrag* en werkhouding;
- Omgaan met gedragsproblemen;
- Implementatietrajecten binnen het PO, SBO, SO/VSO cluster 3 en rondom het werken met leerlijnen, groepsplannen, referentieniveaus, leerroutes, ontwikkelingsperspectieven.

Het interview met deze adviseur aan het einde van het vooronderzoek plaats per email plaats wegens een grote reisafstand en is gestructureerd van aard. In bijlage 3 zijn de vragen voor dit interview opgenomen.

Vragenlijst.

De leerlingen van de leerlingenraad van VSO De Kolibrie zullen middels een vragenlijst (bijlage 4) met open en gesloten vragen om input gevraagd worden. Er wordt bewust gekozen om leerlingen te betrekken binnen het onderzoek om hen een stem (voicing) te geven (De Lange, Schuman & Montesano Montessori, 2011). Leerlingen willen invloed hebben op schoolse zaken. Deze invloed vergroot hun gevoel van autonomie en stimuleert eigenaarschap (Stevens et. al, 2004). Deze vragenlijst wordt door de onderzoeker met de leerlingen vooraf besproken, alsmede

de context van het onderzoek. Leerlingen vullen de vragenlijst vervolgens samen met hun klas in. Er is gekozen voor een vragenlijst die leerlingen in onderling gesprek invullen, omdat op die manier de hoeveelheid data beperkt blijft en leerlingen evengoed met elkaar in gesprek tot relevante antwoorden voor het onderzoek komen. Alle leerlingen binnen de leerroute vmbo-tl worden bereikt, zonder dat de datahoeveelheid te groot wordt.

De vragenlijst is door de onderzoeker ontworpen op basis van het theoretisch kader en aan de hand van de deelvragen. Daarnaast is er een onderdeel behoeftepeiling opgenomen om de aanname dat leerlingen ook behoefte hebben aan duidelijkheid en structuur in de vorm van overgangsnormen, te controleren. Het is geen gestandaardiseerde vragenlijst. De resultaten van de vragenlijst zijn betrouwbaar en valide voor de context op VSO De Kolibrie.

Na afronding van het onderzoek zullen de vragenlijsten vernietigd worden en de anonimiteit van de respondenten is gegarandeerd. De respondenten zijn vooraf op de hoogte gesteld betreffende het doel van het onderzoek en de wijze waarop hun input verwerkt zal worden. Achteraf zullen de leerlingen op de hoogte gesteld worden van de resultaten.

Documentonderzoek.

Middels documentonderzoek zal de context onderzocht worden. De wijze waarop het onderwijs op VSO De Kolibrie is georganiseerd wordt door middel van documentonderzoek in kaart gebracht. De gegeneerde data verkregen uit dit documentonderzoek zijn alleen relevant voor dit specifieke onderzoek en ontwerp en niet generaliseerbaar.

Literatuurstudie.

Met name op het gebied van landelijke kaders en wetgeving wordt een additionele literatuurstudie gepleegd. Er wordt gekeken aan welke verplichtingen de school dient te voldoen, welke opgenomen zullen worden in de ontwerpcriteria. Er zal daarnaast gezocht worden naar kaders, concrete informatie en richtlijnen voor didactische en pedagogische overgangsnormen.

Focusgroep.

Een focusgroep (N=5) richt zich op de criteria waar het ontwerp aan dient te voldoen. Dit middels een groepsinterview. De focusgroep bestaat uit de leden van de *werkgroep onderwijskundig beleid* van VSO De Kolibrie. Een beschrijving hiervan is te vinden in bijlage 5. De leden van de focusgroep worden binnen dit onderzoek als deskundigen beschouwd gezien ze verantwoordelijkheid dragen voor het onderwijskundig beleid van VSO De Kolibrie. De bijdrage van de focusgroep is relevant voor de setting op VSO De Kolibrie en niet generaliseerbaar.

De anonimiteit van de deelnemers van de focusgroep wordt gegarandeerd en vooraf is het doel van het onderzoek kenbaar gemaakt aan de deelnemers. Er worden audio-opnames gemaakt welke achteraf vernietigd waarbij de deelnemers hiervan op de hoogte gesteld worden.

Hieronder zijn de onderzoeksmethoden per deelvraag uitgesplitst. Hieruit is ook af te lezen op welke wijze er bronnen triangulatie toegepast wordt. Bij iedere deelvraag worden verschillende respondenten om input gevraagd middels verschillende onderzoeksmethoden.

1. Wat is de functie van overgangsnormen binnen het VSO (voor leerlingen, leerkrachten, ouders/verzorgers, school).	
<i>Literatuuronderzoek:</i> Wetgeving en de functie van overgangsnormen.	Literatuurstudie
<i>Interview:</i> Coördinator van VSO De Kolibrie.	Behoeftanalyse
	Contextanalyse
	Raadpleging deskundigen
<i>Interview:</i> Zorgcoördinator van VSO School X.	Raadpleging deskundigen
<i>Interview:</i> Gedragswetenschapper van VSO School Y.	Raadpleging deskundigen

2. Hoe worden overgangsnormen gehanteerd op andere VSO scholen?	
<i>Interview:</i> Zorgcoördinator van VSO School X.	“Good practice” voorbeeld Raadpleging deskundigen
<i>Interview:</i> Gedragswetenschapper van VSO School Y.	“Good practice” voorbeeld Raadpleging deskundigen

3. Welke didactische overgangsnormen zijn relevant in relatie tot de doorstroom binnen de leerroute vmbo theoretisch voor VSO De Kolibrie?	
<i>Literatuuronderzoek:</i> Kaders, concrete informatie en richtlijnen voor didactische overgangsnormen.	Literatuurstudie.
<i>Documentonderzoek:</i> Structuur van het onderwijs binnen de leerroute vmbo-tl op VSO De Kolibrie.	Contextanalyse
<i>Interview:</i> Coördinator van VSO De Kolibrie.	Behoeftanalyse
	Contextanalyse
	Raadpleging deskundigen
<i>Vragenlijst:</i> Leerlingen leerroute vmbo-tl.	Behoeftanalyse
<i>Focusgroep:</i> Werkgroep onderwijskundig beleid.	Raadpleging deskundigen
<i>Interview:</i> Senior organisatie- en innovatieadviseur.	Raadpleging deskundigen

4. Welke pedagogische overgangsnormen zijn relevant in relatie tot de doorstroom binnen de leerroute vmbo theoretisch van VSO De Kolibrie?	
<i>Literatuuronderzoek:</i> Kaders, concrete informatie en richtlijnen voor pedagogische overgangsnormen.	Literatuurstudie
<i>Documentonderzoek:</i> Pedagogisch beleid VSO De Kolibrie.	Contextanalyse
<i>Interview:</i> Coördinator van VSO De Kolibrie.	Behoeftanalyse
	Contextanalyse
<i>Interview:</i> Orthopedagoog van VSO De Kolibrie.	Behoeftanalyse
	Contextanalyse
<i>Vragenlijst:</i> Leerlingen leerroute vmbo-tl.	Behoeftanalyse.

<i>Focusgroep:</i> Werkgroep onderwijskundig beleid.	Raadpleging deskundigen
<i>Interview:</i> Senior organisatie- en innovatieadviseur.	Raadpleging deskundigen

In bijlage 6 is een overzicht te vinden van de deelvragen en onderzoeksmethoden in relatie tot de input voor de ontwerpcriteria (literatuurstudie, behoefteanalyse, contextanalyse, onderzoek van “good practice” voorbeelden en raadpleging deskundigen).

4. Data.

De data die gegenereerd zijn uit de acties van het vooronderzoek worden in dit hoofdstuk per deelvraag weergegeven.

De data zijn opgenomen in de volgende bijlagen:

- Interview coördinator VSO De Kolibrie: Bijlage 7.
- Interview orthopedagoog VSO De Kolibrie: Bijlage 8.
- Interview zorgcoördinator VSO School X: Bijlage 9.
- Interview gedragswetenschapper VSO School Y; Bijlage 10.
- Vragenlijst leerlingen leerroute vmbo-tl: Bijlage 11.
- Focusgroep bijeenkomst: Bijlage 12.
- Interview senior organisatie- en innovatieadviseur: Bijlage 13.

De docenten op VSO De Kolibrie hebben behoefte overgangsnormen. Een aanname binnen dit onderzoek is dat de leerlingen dit ook hebben. Er heeft een additionele behoeftepeiling onder de leerlingen binnen de leerroute vmbo-tl plaatsgevonden. Dit is het geval, blijkt uit de behoeftepeiling onder leerlingen.

93,2% van de ondervraagde leerlingen (N=.41) heeft aangegeven behoefte te hebben aan overgangsnormen (bijlage 11).

4.1. Data overzicht vooronderzoek.

1. Wat is de functie van overgangsnormen binnen het VSO (voor leerlingen, leerkrachten, ouders/verzorgers, school).

Literatuurstudie.

De wetgeving biedt veel ruimte voor het ontwerpen van overgangsnormen voor een specifieke leerroute, binnen een specifieke school (Collins et al., 2009). Voorwaarde voor VSO scholen is het opbrengstgericht werken en het ontwikkelingsperspectief centraal stellen, waarbij minimaal eenmaal per schooljaar een evaluatie dient plaats te vinden (SPSO & LECSO, 2013).

In hoofdstuk 2, theoretisch kader, is de functie van overgangsnormen beschreven. Overgangsnormen zijn een instrument om te determineren of een leerling wel of niet doorstroomt naar een volgend leerjaar (Collins et al, 2009).

Van Asselt (2007) stelt dat er sprake dient te zijn van constructieve fricties (zie theoretisch kader). Daarnaast beschrijft hij 4 leerling aspecten waar rekening gehouden moet worden bij overgangen:

- De leerinhouden en programmaonderdelen.
- De pedagogisch-didactische aanpak.
- De nieuwe leer- en leefomgeving.
- De verwachtingen rond studie, programma en beroep.

Interview coördinator VSO De Kolibrie.

Behoeftanalyse

De functie van overgangsnormen op VSO De Kolibrie is het inzichtelijk maken voor alle betrokkenen, vooral leerlingen zelf, wanneer ze toe zijn aan een vervolgstap. In dit geval het volgende leerjaar. Dit in lijn met opbrengstgericht werken (SPSO & LECSO, 2013).

Contextanalyse

Op de schoolstandaard (bijlage 1) van VSO De Kolibrie is de leerroute vmbo-tl vermeld als een leerroute binnen het uitstroomprofiel vervolgonderwijs. Alles wat aangeboden wordt van leerjaar 1 t/m 5 binnen deze leerroute is gebaseerd op de exameneisen vmbo-tl.

Constructieve fricties (Van Asselt, 2007) binnen de leerroute vmbo-tl:

De examenperiode. Leerjaar 4 en 5.

- Eind leerjaar 2 wordt een kritische periode indien de voorwaarden op het gebied van de cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling inzichtelijk zijn voor leerlingen, ouders en leerkrachten. Dit is nog niet het geval.

Raadpleging deskundigen

Eisen moeten gesteld worden aan leerlingen binnen de leerroute vmbo-tl. Het is niet wenselijk dat een leerling een diploma behaalt waar hij of zij niets mee kan omdat er vaardigheden missen. Derhalve dient er een gedragscomponent in de overgangsnormen opgenomen te worden.

Interview zorgcoördinator VSO School X.

Raadpleging deskundigen

De functie van overgangsnormen is en kader waarbinnen je in gesprek gaat. Een basis waar je casussen op kan gaan leggen. Didactische resultaten spelen hierbij een rol als ook de vakoverstijgende leergebieden. Je kunt aan de hand van overgangsnormen afwijken van een standaard die de school zelf geformuleerd heeft. Niet glashard sanctioneren.

Interview gedragswetenschapper VSO School Y.

Raadpleging deskundigen

De functie van hypothetische overgangsnormen is dat leerlingen weten wanneer ze overgaan. Op VSO School Y worden overgangsbewijzen afgegeven zodat een vervolgschool weet of een leerling voldoende resultaten heeft behaald om door te stromen. De overgangsbewijzen worden afgegeven in verband met de samenwerking met een jeugdzorg instelling, waardoor leerlingen vooral kort (enkele maanden) op school verblijven. Overgangsnormen kunnen bepalen of dit bewijs wel of niet wordt afgegeven.

2. Hoe worden overgangsnormen gehanteerd op andere VSO scholen?

Interview zorgcoördinator van VSO School X. (“Good practice” voorbeeld)

Het oordeel van VSO School X betreffende het didactische niveau van een leerling wordt gebaseerd op:

- Didactische resultaten van de afgelopen leerjaren.
- Het intelligentieprofiel (mits niet ouder dan twee jaar).
- Advies van de aanleverende school.
- De ondersteuningsbehoefte van een leerling.

Twee keer per jaar wordt er gemonitord hoe het met een leerling gaat. Het ontwikkelingsperspectief (SPSO & LECSO, 2013) en de leerroute worden dan besproken. De volgende criteria op het gebied van de cognitieve ontwikkeling spelen hierbij een rol:

- Het gemiddelde van alle vakken moet tussen de 6 en de 8 liggen. Hoger of lager betekent dat er aanpassingen in het programma van de leerling worden aangebracht. Doublure is een mogelijkheid.
- De referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen. Na twee jaar dienen leerlingen in de vmbo-tl leerroute, niveau 2F behalen. Wanneer een leerling dit niet haalt, stroomt de leerling evengoed door.

VSO School X heeft niet vastgelegd hoeveel onvoldoendes een leerling mag hebben. Er is bij iedere leerling sprake van maatwerk. Standaardisering is wel wenselijk, zodat er een basis is waar vervolgens beredeneerd van afgeweken kan worden. Naast de cijfers voor de theoretische vakken en de referentieniveaus wordt in de beslissing of een leerling zich nog in het passende uitstroomprofiel en de juiste leerroute bevindt, ook het functioneren op het gebied van de vakoverstijgende leergebieden *leren-leren* en *sociaal gedrag* meegewogen. Door middel van deze combinatie van criteria beoogt VSO school X leerlingen objectief te beoordelen.

Interview gedragswetenschapper VSO School Y. (“Good practice” voorbeeld.)

Op VSO school Y geldt dat een leerling overgaat indien op alle vakken een voldoende (5,5 of hoger) wordt gescoord. Dan kan een leerling ook een overgangsbewijs ontvangen. Bij onvoldoendes wordt een leerling een bespreekgeval. In de OPP gesprekken wordt geëvalueerd wat een leerling wel en niet behaald heeft. Wanneer een leerling iets niet behaald heeft, dan wordt gekeken naar de reden hierachter. Persoonlijke situaties, capaciteit en inzet worden meegenomen in de besluitvorming om een leerling wel of niet over te laten gaan.

Wanneer leerlingen ondervraagd worden, wordt er maatwerk geleverd.

De vakoverstijgende leergebieden *leren-leren* en *sociaal gedrag* zijn, naast de didactische resultaten, belangrijk bij de beslissing of een leerling overgaat of niet.

Wanneer de cijfers niet voldoende zijn of net niet voldoende zijn en een leerling ook laag functioneert op het gebied van *leren-leren* en *sociaal gedrag*, dan is de kans groot dat de afweging is om een leerling niet over te laten gaan. Zowel het pedagogische als didactische aspect wordt meegenomen in de beslissing.

3. Welke didactische overgangsnormen zijn relevant in relatie tot de doorstroom binnen de leerroute vmbo theoretische leerweg voor VSO De Kolibrie?

Documentonderzoek. Contextanalyse.

Lesurentabel.

De hoeveelheid lesuren per vak staat in de lesurentabel (bijlage 14). Binnen de leerroute vmbo-tl worden de volgende vakken aangeboden:

Praktijkvakken:	Verplichte theorie vakken:	Keuzevakken (sectorafhankelijk):
- Handvaardigheid; - Gym; - Koken; - Techniek (onderbouw); - Muziek.	- Nederlands; - Wiskunde; - Rekenvaardigheid; - Engels; - Loopbaan oriëntatie (LOB); - Burgerschapsvorming.	- Biologie en verzorging (onderbouw); - Biologie (bovenbouw); - Maatschappijleer 1 (leerjaar 3); - Maatschappijleer 2 (leerjaar 4/5); - Geschiedenis; - Aardrijkskunde (onderbouw); - Economie (vanaf leerjaar 2); - Natuur & Scheikunde 1 (NASK1).

Sectoren.

Leerlingen kiezen eind leerjaar 3 voor een sector binnen de leerroute vmbo-tl. Er kan gekozen worden uit 4 sectoren (bijlage 15):

- Techniek.
- Landbouw.
- Economie.
- Zorg en Welzijn.

Alle sectoren zijn opgebouwd uit een gemeenschappelijk deel met verplichte vakken, een deel met de sectorvakken en een deel met vakken waar een leerling een vrije

keuze uit kan maken. Om een volledig diploma te behalen dienen er 9 vakken behaald te worden middels staatsexamens.

De gemeenschappelijke vakken zijn:

- Nederlands.
- Engels.
- Maatschappijleer 1.
- Rekenvaardigheid 2F.
- Sectorwerkstuk.

De vakken LOB en burgerschapsvorming zijn algemeen verplicht en worden aangeboden, maar niet geëxamineerd.

Het verdere vakkenpakket van een leerling is sectorafhankelijk (zie bijlage 15).

Toetsing.

VSO De Kolibrie heeft sinds 2015 in jaarplanningen vastgelegd wat er per vak getoetst wordt, welke weging deze toetsen hebben en in welke periode van het schooljaar de toetsen afgenomen worden. De jaarplanningen zijn op te vragen bij de onderzoeker. De vakken LOB en burgerschapsvorming worden niet getoetst.

De praktijkvakken zijn niet opgenomen in deze jaarplanning.

Registratie.

In het leerlingvolgsysteem worden de cijfers met bijbehorende gewicht geregistreerd. Dit wordt gedaan door de mentor. Het cijferrapport is een uitdraai van de cijfers uit het leerlingvolgsysteem (zie bijlage 16).

In het OPP geven mentoren per vak aan of de resultaten voldoende zijn. Een 5,5 gemiddeld of hoger geldt als voldoende.

Literatuuronderzoek.

Uit onderzoek onder 33 scholen (Collins et. al, 2009)), die hun overgangsnormen op internet gepubliceerd hebben bleek dat 25 van deze scholen hun overgangsnormen gebaseerd hebben op de slaag-zak regeling zoals vastgelegd in het examenbesluit. In het geval van de staatsexamens vmbo-tl houdt dit besluit het volgende in:

De staatexamenkandidaat is geslaagd indien (College voor Toetsen en Examens, 2016):

- Het sectorwerkstuk met een goed of voldoende beoordeeld is.
- Het rekenkundig gemiddelde van de behaalde cijfers bij het centraal examen ten minste een 5,5 is.
- Hij het vak Nederlands met ten minste een 5 heeft behaald.
- De rekentoets is afgelegd (cijfer wordt buiten beschouwing gelaten).
- Hij voor alle vakken het eindcijfer 6 of hoger heeft behaald. Het eindcijfer is het rekenkundige gemiddelde van het cijfer voor het centrale examen enerzijds en het mondelinge examen anderzijds.
 - Het eindcijfer 5 is voor één vak toegestaan indien de overige vakken behaald zijn met een 6 of hoger.
 - Het eindcijfer 4 is voor één vak toegestaan indien de overige vakken behaald zijn met een 6 of hoger, waarbij één vak met ten minste een 7 of hoger is afgesloten.
 - Het eindcijfer 5 is voor twee vakken toegestaan indien de overige vakken behaald zijn met een 6 of hoger, waarbij één vak met ten minste een 7 of hoger is afgesloten.

Leerlingen mogen in het laatste leerjaar niet op basis van slechte resultaten worden uitgesloten van het eindexamen. Alleen wanneer het programma van toetsing en afsluiting niet is afgerond, op eigen verzoek of bij onregelmatigheden zoals bijvoorbeeld plagiaat (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2016). Doorstroombeslissingen hebben een subjectief karakter en docenten spreken met regelmaat over twijfel omtrent de genomen beslissing (Sluiter, 1998). Deze onzekerheid heeft invloed op de kwaliteit van beslissingen over personen, welke verbeterd kan worden door gebruik te maken van tests (Sluiter, 1998). In het voortgezet onderwijs zijn de meest voorkomende tests de lesmethode gebonden toetsen en toetsen onafhankelijk van de lesmethoden die een algemeen niveau meten. Voorbeelden van toetsen die onafhankelijk van lesmethoden afgenomen kunnen worden zijn die van AMN (AMN, z.d.) en CITO (Kuhlemeijer, Van Til & Sanders, 2012). AMN biedt o.a. onafhankelijke toetsing van de vakken Nederlandse taal en rekenen en brengt de verplichte referentieniveaus in kaart. De eindtoets van het voortgezet onderwijs is het (staats)examen (College voor Toetsen en Examens, 2016).

Interview coördinator VSO De Kolibrie.

Behoeftanalyse

Voor leerjaar 3 (start staatsexamens) dient duidelijk te zijn welke leerlingen cognitief te zwak zijn of teveel verwerkingstijd nodig hebben. Deze leerlingen dienen voortijdig in een andere leerroute geplaatst te worden.

Contextanalyse

Het didactische programma leerroute vmbo-tl is vastgelegd in de lesurentabel en toetsing jaarplanners waarin per vak aangegeven staat wat er binnen een leerjaar aan bod komt en welke toetsen er afgenomen worden. Examinering vindt plaats middels staatsexamens op de locatie van VSO de Kolibrie. De exameneisen zijn de didactische uitstroomnormen. De leerroute bestaat uit 5 leerjaren en waar mogelijk is 4 jaar een optie. De didactische resultaten worden vastgelegd in het leerlingvolgsysteem. Leerjaar 1 en 2 zijn onderbouw. Leerjaar 3,4 en 5 bovenbouw. De klassensamenstelling in de onderbouw is heterogeen. Er zijn meerdere niveaus aanwezig in deze groepen. De bovenbouw groepen zijn nu homogeen, maar dit zal in de toekomst naar alle waarschijnlijkheid niet meer het geval zijn.

Raadpleging deskundigen

In het reguliere onderwijs worden ook gemiddelde didactische resultaten gebruikt om te bepalen op welk niveau een leerling werkt. Alle gegevens samen maken dat er conclusies getrokken worden betreffende het niveau van een leerling. Op die manier wordt bepaald wat de best passende plek is voor een leerling.

Vragenlijst: Leerlingen leerroute vmbo-tl.

Behoeftanalyse

De vakken Nederlands, wiskunde en Engels worden belangrijk geacht door de leerlingen. Daarnaast geven leerlingen aan dat er rekening gehouden moet worden met de sectoren en dat op de sectorvakken voldoende op gescoord dient te worden. De derdejaarsleerlingen geven aan dat leerlingen ook op de andere vakken goed moeten kunnen scoren. Daarnaast geeft deze groep, net als de examenklas, aan

duidelijkheid te willen omtrent het aantal toegestane onvoldoendes. De leerlingen uit de examenklas zouden graag een begintoets zien die inschat of een leerling vmbo-tl aankan.

Focusgroep: werkgroep onderwijskundig beleid

Raadpleging deskundigen

Cijfers dienen als input voor de didactische overgangsnormen.

Er wordt een opbouw voorgesteld door de focusgroep:

Hoofdvakken	Nederlands Wiskunde Engels	Nederlands minimaal 5,5
Sectorvakken	Sectorafhankelijk	5,5 of hoger voor de sectorvakken
Keuzevakken	Sectorafhankelijk	1 onvoldoende toegestaan
Praktijkvakken	Gym Techniek (in de onderbouw) Handvaardigheid Koken	Minimaal een 5 voor gym. Verder geen norm afgesproken.

Indien een leerling teveel onvoldoendes scoort, wordt diegene een bespreekgeval. De sectorkeuze heeft invloed op de besluitvorming.

Interview Senior innovatie en organisatieadviseur.

Raadpleging deskundigen.

In de schoolstandaard staan ook de overgangsnormen die gebruikt kunnen worden voor de inhoudelijke leervakken. Op deze wijze worden de opbrengsten op schoonniveau in kaart gebracht.

Wettelijk hoeven de overgangsnormen nergens aan te voldoen, dat bepaal je als school passend bij de ambitie die je hebt. Er zijn wettelijke kaders waar naartoe je opleid, welke zijn ingebouwd in de schoolstandaard. Deze gelden alleen voor de leervakken. Deze wettelijk kaders gelden niet leergebied overstijgend.

4. Welke pedagogische overgangsnormen zijn relevant in relatie tot de doorstroom binnen de leerroute vmbo theoretische leerweg van VSO De Kolibrie?

Literatuurstudie.

Er is, naast de duidelijke regeling (College voor Toetsen en Examens, 2016) waarop didactische overgangsnormen gebaseerd kunnen worden, ook sprake van een grijs (bespreek)gebied (Collins et. al., 2009). Scholen bespreken bepaalde leerlingen, die net niet aan de norm voldoen in een rapportvergadering. In deze vergadering wordt bepaald of een leerling wel of niet bevorderd wordt naar het volgende leerjaar. De aspecten op leerling niveau die het meest meegewogen worden bij het maken van deze beslissing zijn zeer divers (Collins et. al., 2009). De meest voorkomende aspecten zijn: Inzet, werkhouding, intenties, volwassenheid, gedrag, thuissituatie en bijzonderheden en of een leerling wel of geen bijles heeft gehad.

Dit zijn deels pedagogische aspecten, welke vaak niet vastgelegd worden of geregistreerd in het reguliere onderwijs. Docenten spreken bij het maken van de beslissing omtrent de overgang van een leerling naar het volgende leerjaar van een “onderbuikgevoel” (Collins et. al., 2009).

Documentonderzoek.

Contextanalyse

De visie van VSO De Kolibrie (opvraagbaar bij de onderzoeker) stelt zorg voor de leerling centraal en de volhardende betrokkenheid van de medewerkers richting de leerlingen. VSO de Kolibrie vertaalt deze missie en visie door onderwijs op maat te bieden, met als doel een duurzame plaats in de maatschappij voor iedere leerling. Dat vraagt om een goede studiehouding, motivatie, weten hoe te leren, sociaal-emotionele vaardigheden en werknemersvaardigheden.

Jezelf leren kennen, weten wat je mogelijkheden zijn en waar je goed in bent: ook dat hoort erbij op school. Samen met ouders, het regulier onderwijs, jeugdzorg, arbeidsinstellingen en het bedrijfsleven biedt VSO De Kolibrie het juiste antwoord op de onderwijs- en ondersteuningsvraag van iedere leerling.

Naast deze visie en missie ligt er geen pedagogisch beleid vast.

De vakoverstijgende leerlijn *leren-leren*, wordt ingezet binnen het onderwijs op VSO De Kolibrie (CED-groep, 2016). Per niveau bevat de leerlijn concrete gedragsbeschrijvingen. In onderstaande tabel staat een voorbeeld van een subdoel van de leerlijn en de gedragsbeschrijvingen van het hoogste niveau (voor alle subdoelen en inschalingslijst zie bijlage 17).

Subdoel	Aantal niveaus	Gedragsbeschrijving hoogste niveau
Taakaanpak	8 niveaus	Maakt een plan voor de aanpak van een klein project (volgorde van taken, duur van taken, tijdsindeling, benodigdheden) Beoordeelt of hij een uitgevoerde taak goed had voorbereid en uitgevoerd Plant taken voor een vakgebied of huiswerk (agendabeheer)

De leerlijn *sociaal gedrag* (CED-groep, 2016). is nog niet geïmplementeerd op VSO De Kolibrie. Op de schoolstandaard van VSO de Kolibrie is af te lezen op welk niveau leerlingen aangesproken worden in de verschillende leerjaren. Dit is voor leerjaar 1 en 2 niveau 6 en voor leerjaar 3, 4 en 5 niveau 8.

Interview coördinator VSO De Kolibrie.

Behoeftanalyse

Eind leerjaar 2 dient een leerling in geconcentreerd zelfstandig kunnen werken aan de leerstof. Het tempo, de verwerkingssnelheid, dient dan voldoende te zijn. Ook extreem externaliserend of internaliserend gedrag dient afwezig te zijn. Een verbinding tussen de overgangsnormen en de vakoverstijgende leerlijn *leren-leren* (CED-groep, 2016) is gewenst gezien de mate van objectiviteit.

Contextanalyse

Het pedagogisch beleid van VSO De Kolibrie staat nergens expliciet beschreven. De missie en visie wel. Dit is wel wenselijk, omdat VSO De Kolibrie een school is die zich kenmerkt door het pedagogisch optreden. Hier wordt momenteel een start mee gemaakt. Op VSO De Kolibrie is de basis van het denken dat leerlingen serieus genomen worden. Het is belangrijk op VSO De Kolibrie dat leerlingen een stem gegeven wordt. In alles wat leerkrachten doen of zeggen.

Jongeren zijn voortdurend bezig met interactie met hun omgeving, vooral met leeftijdsgenoten en de leerkracht voor de klas. De peer group is van grotere invloed op een jongere dan volwassenen. Problemen bij een leerling in relatie tot de peer group geven aan dat er problemen zijn in de sociaal emotionele ontwikkeling. De interactie tussen jongeren wordt gemonitord en leerkrachten spiegelen en ondersteunen.

Interview Orthopedagoog VSO De Kolibrie.

Behoeftanalyse

Er kan een koppeling gemaakt worden tussen de vakoverstijgende leergebieden en pedagogische overgangsnormen. Er kan bepaald worden welk niveau een leerling zou moeten halen om over te gaan naar een volgend leerjaar.

Uitgangspunt voor de overgangsnormen moet het uitstroomperspectief van een leerling zijn: Vervolgonderwijs. Overgangsnormen kunnen vorm geven aan een route die een leerling volgt naar de uitstroombestemming. Gedragsnormen in de eerste jaren klein houden, naarmate de uitstroombestemming dichterbij komt (bovenbouw) wordt duidelijker wat belangrijk is om uit te kunnen stromen naar vervolgonderwijs en daarna naar het beroep dat een leerling wil uitoefenen.

Contextanalyse

Leerjaar 1 en 2 vormen de onderbouw, leerjaar 3,4 en 5 de bovenbouw. Leerjaar 4/5 is de examenklas. In leerjaar 3 doen leerlingen ook al enkele examens. Overgang van 2 naar 3 is een cruciaal overgangsjaar, omdat leerlingen dan starten met hun examens. In leerjaar 1 en 2 wordt er vaak nog gezocht naar het duidelijk passend niveau. Bijvoorbeeld is het vmbo-bk of vmbo-tl?

Gedrag wordt op VSO De Kolibrie in kaart gebracht door middel van de vakoverstijgende leergebieden. De leerlijn *leren-leren* (CED-groep, 2016) is hiervoor het middel. Twee maal per jaar worden leerlingen ingeschaald door de leerkrachten. Niveaubepaling vindt plaats aan de hand van inschalingslijsten.

De beoogde niveaus zijn:

- Klas 1,2: niveau 6 behalen.
- Klas 3, 4/5: niveau 8 behalen.

Leerlingen worden op deze niveaus aangesproken door de leerkrachten, omdat dit het gewenste niveau is. Dit wordt school breed gehanteerd. Volgend schooljaar veranderen deze niveaus. Bij binnenkomst zal dit waarschijnlijk niveau 7 zijn. Per niveau staan concrete gedragsbeschrijvingen in een kijkwijzer.

De vakoverstijgende leerlijnen *sociaal gedrag* en *arbeidstoeleiding* worden ook ingevoerd.

Raadpleging deskundigen

Pedagogische overgangsnormen kunnen bijdragen aan de besluitvorming rondom wel of niet starten aan de examenjaren. Bijvoorbeeld door de mate van zelfstandigheid en mogelijkheden tot samenwerken in kaart te brengen.

Vragenlijst: Leerlingen leerroute vmbo-tl.

Behoeftanalyse.

De eerstejaars leerlingen geven aan dat ze de doelen uit de leerlijn *leren-leren* opgenomen willen zien in de overgangsnormen. De derdejaars leerlingen willen dat er cijfers gekoppeld worden aan de leervaardigheden en dat er rekening gehouden wordt met de persoonlijke omstandigheden van een leerling. Leervaardigheden die door de leerlingen van als van belang worden geacht zijn: Zelfstandigheid, serieuze houding, samenwerkingsvaardigheden, stage lopen/werkzaamheden uitvoeren, zelfstandig plannen, zelfstandig werken en concentratie.

De eerstejaars leerlingen geven aan dat ze vinden dat leren belangrijker is dan gedrag. Uit goed gedrag vloeien volgens hen automatisch goed leerprestaties. De tweedejaars leerlingen geven aan dat aan negatief gedrag consequenties, zoals bijvoorbeeld niet overgaan, verbonden dienen te worden.

De derde- en vierdejaars leerlingen noemen een aantal gedragsaspecten die volgens hen van belang zijn bij het ontwerpen van overgangsnormen: Adequate luisterhouding, respect tonen, beleefd zijn, van andermans spullen afblijven, communicatie, in het lokaal blijven, gedragsbeheersing, op tijd zijn, reflectie: herkennen van eigen fouten, emoties aangeven/tonen, om kunnen gaan met groepsdruk, moreel besef, voor elkaar opkomen, adequaat gedrag buiten het zich van volwassenen, om kunnen gaan met werkdruk, mate van motivatie richting uitstroombestemming. De leerlingen uit de examenklas voegen een aanwezigheidsplicht van 75% toe en geven aan dat er rekening gehouden dient te worden met de persoonlijke omstandigheden van leerlingen.

Focusgroep: werkgroep onderwijskundig beleid

Raadpleging deskundigen

De focusgroep stelt dat de vakoverstijgende leerlijnen gebruikt dienen te worden bij het ontwerpen van de pedagogische overgangsnormen. Deze zijn het meest objectief en meetbaar.

Interview Senior innovatie en organisatieadviseur

Raadpleging deskundigen.

De niveaus van de leergebied overstijgende kerndoelen in de schoolstandaard zijn de overgangsnormen.

De schoolstandaard van VSO De Kolibrie is al geformuleerd voor *leren-leren* en *sociaal gedrag* (CED-groep, 2016). Dit bepaalt het arrangement dat een leerling krijgt aangeboden en is daarmee ook een overgangsnorm.

4.2. Data analyse vooronderzoek.

Door middel van het vooronderzoek is vastgesteld dat, naast de leerkrachten ook de leerlingen behoefte hebben aan overgangsnormen. Uit het vooronderzoek blijkt verder dat er geen wettelijke eisen zijn waaraan overgangsnormen dienen te voldoen (bron zittenblijven of overgaan). VSO Kolibrie kan deze zelf vormgeven gezien overgangsnormen aansluiten bij opbrengstgericht werken. Opbrengstgericht werken en het ontwikkelingsperspectief centraal stellen zijn eisen vanuit het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (SPSO & LECSO, 2013). De doorstroom van onderbouw naar bovenbouw wordt als faseovergang beschouwd waarbij rekening gehouden dient te worden met 4 leerling aspecten (Van Asselt, 2007). Er dient sprake te zijn van een “overbrugbare kloof” (Van Asselt, 2006).

In de tabel op de volgende pagina staan de kernpunten uit het vooronderzoek in overzicht. Dit overzicht biedt zowel antwoorden op de deelvragen als een kader voor de ontwerpcriteria.

Regelmatig benoemen de verschillende respondenten een aantal losse gedragsmatige aspecten. Ook in de literatuur zijn verschillende aspecten benoemd. Er is door middel van open codering (De Lange, Schuman & Montesano Montessori, 2011) gekeken welke aspecten vanuit alle respondenten, documenten en literatuurstukken naar voren komen. Hierna heeft een axiale codering (De Lange, Schuman & Montesano Montessori, 2011) plaatsgevonden. Zie bijlage 18. Na de uiteindelijke selectieve codering (De Lange, Schuman & Montesano Montessori, 2011) blijkt dat onderstaande aspecten de belangrijkste gedragsmatige aspecten zijn bij het ontwerpen van pedagogische overgangsnormen voor VSO de Kolibrie:

Plannen	Concentratie	Zelfstandigheid	Communicatie
Inzet, houding, motivatie.	Huiswerk	Reflectie	Gedrag
Verwerkingssnelheid	Interactie	Persoonlijke situatie	

Deze aspecten zijn vervolgens naast de vakoverstijgende leerlijn *leren-leren* gelegd om te kijken of ze hierin voorkomen (voor analyse zie bijlage 19). Dit is het geval, met uitzondering van de persoonlijke situatie en inzet/houding/motivatie, welke niet terugkomen in de leerlijnen. Welk aspect in welke leerlijn opgenomen is, staat vermeld in bijlage 19.

	Literatuurstudie	Behoeftanalyse	Contextanalyse	“Good practice”	Raadpleging deskundigen
Deelvraag 1: Functie van overgangs- normen.	Bepalen of een leerling overgaat of blijft zitten (Collins et. al, 2009; Sluiter, 1998).	Inzichtelijk maken voor alle betrokkenen of een leerling overgaat naar een volgend leerjaar (in lijn met opbrengstgericht werken).	Constructieve fricties: Examenperiode en overgang onderbouw-bovenbouw.	Bepalen of een leerling van leerjaar naar leerjaar overgaat.	Eisen stellen aan leerlingen binnen de leerroute vmbo-tl.
	Constructieve fricties. (Van Asselt, 2007)				Kader voor gesprek. Zelf geformuleerde standaard waar vanaf geweken mag worden.
	Leerlingaspecten (Van Asselt, 2007)				Leerlingen weten of ze overgaan.
Deelvraag 2: Overgangs- normen op andere scholen.	Aanwezigheidspercentage (Blariacumcollege, 2016; Collins et. al, 2009).			Op beide scholen geen overgangsbeleid vastgelegd.	Regulier onderwijs: gemiddelde didactische resultaten bepalen niveau.
				Standaardisering is wenselijk.	
				Maatwerk. Leerlingbespreking.	
Deelvraag 3: Didactische overgangs- normen.	Slaag-zak regeling examenbesluit (College voor Toetsen en Examens, 2016).	Cognitief zwakke leerlingen vóór leerjaar 3 uitfilteren.	Uitstroomnorm: exameneisen.	Didactische resultaten (tussen de 6 en 8 is passend/ 5,5 is voldoende).	Hoofdvakken: NED, WIS, ENG Sectorvakken. Keuzevakken. Praktijkvakken.
	Referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen (SPSO & LECSO, 2013)	NED, WIS, ENG zijn hoofdvakken.	5 leerjaren. Leerjaar 1 en 2: OB. Leerjaar 3,4,5: BB.		
	Uitsluiting examen bij: niet afronden PTA, onregelmatigheden. (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2016).	Rekening houden met de sectoren.	Registratie cijfers in leerlingvolgsysteem.	Referentieniveaus taal en rekenen (schoolstandaard).	Bespreekgeval. Rekening houden met de sectoren. Schoolstandaard.
	Toetsing: Methode onafhankelijk (AMN, z.d.) en methode gebonden.	Aantal toegestane onvoldoendes benoemen.	Vakkenpakketten. Hoofdvakken. Sectorkeuze.		
			Toets jaarplanningen.		
Deelvraag 4: Pedagogische overgangs- normen.	Gedragsmatige aspecten*. (diverse bronnen)	Gedragsmatige aspecten*.	Gedragsmatige aspecten*.	Gedragsmatige aspecten*.	Gedragsmatige aspecten*.
	Passende eisen stellen aan leerlingen: Zone van naaste ontwikkeling. (DeHart, Sroufe & Cooper, 2003)	Koppeling maken met de vakoverstijgende leergebieden (CED-groep, 2016).	Overgang van leerjaar 2 naar 3 cruciaal.	Koppeling maken met de vakoverstijgende leerlijnen <i>leren-leren</i> en <i>sociaal gedrag</i> (CED-groep, 2016).	Koppeling maken met de vakoverstijgende leerlijnen <i>leren-leren</i> en <i>sociaal gedrag</i> .
		Uitstroomperspectief centraal stellen. Aanwezigheidsplicht.	Koppeling maken met de vakoverstijgende leerlijn <i>leren-leren</i> (CED-groep, 2016). Leerlijn <i>sociaal gedrag</i> (vooralsnog) niet.		Schoolstandaard.

* Zie bijlage 18.

4.3. Ontwerpcriteria.

Hieronder worden de ontwerpcriteria aangegeven die voortgekomen zijn uit de literatuurstudie, behoefteanalyse, contextanalyse, “good practice” voorbeelden en informatie van deskundigen.

In het *algemene ontwerp* dienen de volgende zaken opgenomen te worden:

- Verplicht aanwezigheidspercentage.
- Regelgeving bespreekgeval.
- Wijze van registratie in leerlingvolgsysteem;
- Onderbouw/bovenbouw constructie: Constructieve frictie (Van Asselt, 2007) bij aanvang examenjaren en tijdens examenperiode.
- Leerling aspecten van Van Asselt (2007).
 - o De leerinhouden en programmaonderdelen.
 - o De pedagogisch en didactische aanpak
 - o De nieuwe leer- en leefomgeving
 - o De verwachtingen rond, studie, programma en beroep.

In het *ontwerp didactische overgangsnormen* dienen de volgende zaken opgenomen te worden:

- Schoolstandaard VSO De Kolibrie.
- Referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen (SPSO & LECSO, 2013).
- Slaag-zak regeling examenbesluit (College voor Toetsen en Examens, 2016).
- Regels betreffende uitsluiting examen (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2016).
- De hoofdvakken zijn Nederlands, wiskunde en Engels.
- De sectorvakken, keuzevakken en praktijkvakken.
- Aantal punten dat voldoende moet zijn en het aantal punten dat onvoldoende mag zijn.

In het *ontwerp pedagogische overgangsnormen* dienen de volgende zaken opgenomen te worden:

- Schoolstandaard.
- Koppeling maken met de vakoverstijgende leerlijn *leren-leren*. (CED-groep, 2016). *Sociaal gedrag* pas na invoering.
- Uitstroomperspectief centraal stellen.
- Persoonlijke omstandigheden en inzet/houding/motivatie.

5. Ontwerpfase

5.1. Ontwerpen: Het eerste prototype.

Op basis van de ontwerpcriteria zoals vermeld in hoofdstuk 4.3. is het eerste prototype ontworpen. Dit ontwerp is te vinden in bijlage 20.

Op de volgende wijze zijn de ontwerpcriteria verwerkt in het ontwerp:

Het algemene ontwerp:

Verplicht aanwezigheidspercentage.	Er is een verplicht aanwezigheidspercentage van 90% opgenomen in het ontwerp.
Regelgeving bespreekgeval.	In het ontwerp is beschreven wanneer een leerling een bespreekgeval wordt en welke richtlijnen er voor deze leerlingbespreking zijn.
Wijze van registratie in leerlingvolgsysteem.	In het ontwerp staat vermeld welke resultaten op welke wijze geregistreerd worden in het leerlingvolgsysteem.
Onderbouw/bovenbouw constructie: Constructieve frictie bij aanvang examenjaren en tijdens examenperiode.	Eind leerjaar 2 kiezen leerlingen twee sectoren. In de bovenbouw is het vakkenpakket afgestemd op deze keuze en werken leerlingen gericht naar het behalen van een diploma.
Leerling aspecten van Van Asselt (2007):	
De leerinhouden en programmaonderdelen.	Dit is de basis voor de didactische overgangsnormen. Vakkenpakketten worden omschreven in het ontwerp.
De pedagogisch en didactische aanpak	In de overgangsnormen zijn beide aspecten opgenomen. Didactische normen en pedagogische normen.
De nieuwe leer- en leefomgeving	Door het ontwerp van overgangsnormen wordt voor leerlingen duidelijk wat er in de nieuwe leer-

	en leefomgeving van leerlingen verwacht wordt
De verwachtingen rond, studie, programma en beroep.	Indien een leerling een bespreekgeval wordt, worden deze aspecten meegenomen in de beslissing. Het ontwikkelingsperspectief (OPP opgesteld met de leerling en ouders/verzorgers) staat centraal in de leerlingbespreking.

Het ontwerp didactische overgangsnormen:

Schoolstandaard VSO De Kolibrie.	De vakkenpakketten en referentieniveaus 1F en 2F beschreven in de schoolstandaard zijn overgenomen in het ontwerp. Daarnaast de arrangementen intensief, basis en talent/gevorderd.
Referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen.	Niveaus zijn overgenomen als overgangseis, conform schoolstandaard.
Slaag-zak regeling examenbesluit.	Op basis hiervan is het volgende in het ontwerp overgenomen: De grens voor een voldoende cijfer ligt op 5,5 en voor Nederlands dient ten minste een 5 gescoord te worden.
Regels betreffende uitsluiting examen.	Bij het niet afronden van het PTA, dus wanneer een leerling toetsen gemist heeft, mag diegene uitgesloten worden van het examen. Derhalve is de keuze gemaakt een aanwezigheidsplicht in het ontwerp te verwerken.
De hoofdvakken zijn Nederlands, wiskunde en Engels.	Verwerkt in het ontwerp voor de onderbouw. In de bovenbouw is dit sector afhankelijk. Rekenen is toegevoegd aan de hoofdvakken, gezien in de toekomst de eis vanuit het ministerie zal zijn dat leerlingen aan het einde van de leerroute vmbo-tl referentieniveau 2F moeten behalen om een

	volwaardig diploma te behalen (bron toevoegen).
De sectorvakken, keuzevakken en praktijkvakken.	Deze zijn vermeld in het ontwerp. De gekozen sector heft invloed op de overgangsregeling.
Aantal punten dat voldoende moet zijn en het aantal punten dat onvoldoende mag zijn.	Deze worden met cijfers geduid in het ontwerp.

Het ontwerp pedagogische overgangsnormen:

Schoolstandaard.	De aanspreekniveaus op de vakoverstijgende leergebieden zijn vermeld in het ontwerp in relatie tot de arrangementen intensief, basis en gevorderd/talent.
Koppeling maken met de vakoverstijgende leerlijn <i>leren-leren</i> (CED-groep, 2016). <i>Sociaal gedrag</i> pas na invoering.	De <i>leren-leren</i> doelen zijn leidend voor de niveaubepaling binnen de vakoverstijgende overgangsnormen. De leerlijn <i>sociaal gedrag</i> is niet meegenomen gezien deze nog niet geïmplementeerd is. Na implementatie van deze leerlijn op VSO De Kolibrie is dit wel wenselijk.
Uitstroomperspectief centraal stellen.	Dit is het geval wanneer een leerling besproken wordt in de leerlingbespreking.
Persoonlijke omstandigheden en inzet/houding/motivatie.	Dit aspect wordt meegewogen in de doorstroombeslissing tijdens de leerlingbespreking.

5.2. Prototype voorleggen aan betrokkenen en deskundigen.

Het prototype is voorgelegd aan respondenten en andere betrokkenen binnen de praktijkcontext. Voor een volledig overzicht van de input zie bijlage 21.

De gedragswetenschapper van VSO School Y en de zorg coördinator van VSO School Z hebben geen respons gegeven op het evaluatieverzoek.

De volgende respondenten hebben prototype 1.0 goedgekeurd:

- Leerkracht leerroute vmbo-tl (lid focusgroep).
- Leerkracht leerroute arbeid (lid focusgroep).
- Coördinator VSO De Kolibrie (als hoedanig en als lid van de focusgroep).

Daarnaast is het prototype voorgelegd aan de intern begeleider van VSO De Kolibrie, en de senior organisatie- en innovatieadviseur. De intern begeleider heeft te kennen gegeven dat het ontwerp schematischer weergegeven dient te worden. De senior organisatie- en innovatieadviseur adviseerde het ontwerp in te brengen in de stuurgroep opbrengstgericht werken in 4D. Deze stuurgroep richt zich o.a. op het implementeren van de vakoverstijgende leerlijnen.

De volgende aanpassingen worden aanbevolen (volledig verslag: bijlage 22):

- In de onderbouw het niveau voor *leren-leren* aanpassen naar niveau 7.
- Bij het ontwerp dient uitgegaan te worden van de gewenste opbrengsten volgens de schoolstandaard. Niet het aanbod. Zie bijlage 22.
- De gemiddelde didactische resultaten van een leerling dienen tussen een 6 en een 8 te liggen om in het basisarrangement te vallen. Om te bepalen hoeveel onvoldoendes een leerling mag hebben, dienen bij het aanpassen van het prototype de examenbepalingen gehanteerd te worden.

Zijn de gehanteerde termen binnen dit onderzoek wel correct? Wordt hiermee correct benoemd welke soorten overgangsnormen er bedoeld worden?

5.3. Ontwerpen: Aanpassen prototype.

Doorslaggevend voor de aanpassingen is de input geweest vanuit de senior organisatie- en innovatieadviseur en de bijeenkomst van de stuurgroep opbrengst gericht werken in 4D. Tijdens deze bijeenkomst werd het ontwerp positief kritisch beschouwd en aan de hand hiervan hebben de voornaamste aanpassingen plaatsgevonden. Voor prototype 2.0 zie bijlage 23.

Een opmerkelijke verandering heeft na deze bijeenkomst plaatsgevonden. Namelijk de terminologie die gebruikt is binnen het onderzoek is aangepast. Vanuit ethisch oogpunt niet met terugwerkende kracht over het hele onderzoek, maar de termen: didactische overgangsnormen en pedagogische overgangsnormen zijn vervangen door:

Vakinhoudelijke overgangsnormen en vakoverstijgende overgangsnormen.

Deze termen gaan over output op doelen van leerlingen. De termen didactisch en pedagogisch zeggen iets over leerkrachtgedrag en niet over deze output, welke beoogt wordt geëvalueerd te worden door middel van overgangsnormen.

5.4. Implementatie prototype.

Het prototype zal schooljaar 2016-2017 geïmplementeerd gaan worden.

De tweede versie van het prototype is onderworpen aan een voorlopige test (bijlage geworden op basis van de vakinhoudelijke resultaten en inschalingen op de leerlijn *leren-leren* zoals geregistreerd door de mentoren per 23-5-2016.

Deze test (N=25) leverde de volgende resultaten op:

- Doorstroom naar het volgende leerjaar: 64 % van de leerlingen (N=16).
- Bespreekgevallen: 36 % van de leerlingen (N=9).
 - 16 % (N=4) op basis van vakinhoudelijke overgangsnormen.
 - 12 % (N=3) op basis van de vakoverstijgende overgangsnormen.
 - 8 % (N=2) op basis van beide type overgangsnormen.

Na deze voorlopige test heeft de presentatie van het ontwerp in het team van VSO de Kolibrie plaatsgevonden op 3-6-2-16. Het ontwerp is positief ontvangen door het team. Nieuwe collega's worden bij de start van het nieuwe schooljaar door de onderzoeker op de hoogte gesteld van de overgangsnormen. De leerlingen zullen dit schooljaar nog op de hoogte gesteld worden betreffende de wijze van implementatie, via de leerlingen van de leerlingenraad. De mentoren bespreken tijdens de eerste schoolweek van schooljaar 2016-2017 de overgangsnormen zoals vermeld in prototype 2.0.

Aan het einde van schooljaar 2016-2017 zullen de doorstroombeslissingen plaatsvinden en komt het tot het testen van het ontwerp. Gedurende het schooljaar kunnen mentoren het ontwerp inzetten tijdens evaluaties met leerlingen en ouders/verzorgers betreffende de schoolse ontwikkeling van een leerling. Vervolgens kan het prototype aangepast worden tot een definitief ontwerpproduct en kan een summatieve evaluatie plaatsvinden.

Hoofdstuk 6. Conclusie en discussie.

6.1. Conclusie.

De deelvragen en hoofdvraag kunnen nu als volgt beantwoord worden:

1. *Wat is de **functie van overgangsnormen** binnen het VSO (voor leerlingen, ouders/verzorgers, leerkrachten, school)?*

Overgangsnormen zijn een instrument om te determineren of een leerling doorstroomt naar het volgende leerjaar binnen een bepaalde leerroute (Collins et. al., 2009) en zo duidelijkheid te verschaffen betreffende doorstroom van een leerling voor alle betrokken partijen. De respondenten binnen dit onderzoek boden bevestigende data betreffende deze functieomschrijving. Scholen zijn volgens de wetgeving vrij om overgangsnormen naar eigen inzicht te ontwerpen (Collins et. al., 2009).

2. *Hoe worden overgangsnormen gehanteerd op **andere VSO scholen**?*

De VSO scholen die bezocht zijn tijdens dit onderzoek hebben geen overgangsnormen vastgelegd. De gehanteerde norm was een cijfermatig algoritme (5,5 = voldoende) voor alle vakken. Uit de “good practice” studie bleek dat de sociaal emotionele ontwikkeling van een leerling meeweegt in doorstroombeslissingen genomen in leerlingbesprekingen. De vakoverstijgende kerndoelen (SLO, 2016) worden hierbij op beide scholen gehanteerd middels vakoverstijgende leerlijnen.

3. *Welke **didactische overgangsnormen** zijn relevant in relatie tot de doorstroom binnen de leerroute vmbo theoretisch voor VSO De Kolibrie?*

De schoolstandaard van de school is leidend voor het ontwerp. Verder zijn relevant: de referentieniveaus rekenen en Nederlandse taal (SPSO & LECSO, 2013), de slaag-zak regeling uit het examenbesluit (College voor Toetsen en Examens, 2016), de regels betreffende uitsluiting examen (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en

Wetenschap, 2016), onderscheid in hoofdvakken en bijvakken en het aantal cijfers dat voldoende moeten zijn en onvoldoende mag zijn.

4. Welke **pedagogische overgangsnormen** zijn relevant in relatie tot de doorstroom binnen de leerroute vmbo theoretisch van VSO De Kolibrie?

De schoolstandaard is leidend voor het ontwerp. De vakoverstijgende leerlijn *leren-leren* (CED-groep, 2016) biedt een duidelijk kader met gedragsomschrijvingen aan de hand waarvan leerlingen op niveau ingeschaald kunnen worden. Dit maakt de leerlijn bruikbaar voor het opstellen van normen. Naast deze leerlijn wordt hier komend schooljaar de leerlijn *sociaal gedrag* aan toegevoegd om alle facetten die vakoverstijgend relevant blijken binnen dit onderzoek, mee te nemen in de doorstroombeslissingen op VSO de Kolibrie. Persoonlijke omstandigheden, inzet, houding en motivatie, blijken hiernaast ook relevant bij het maken van doorstroombeslissingen. Het uitstroomperspectief van de leerling dient centraal te staan (SPSO & LECSO, 2013).

Onderzoeksvraag:

Hoe kunnen geschikte didactische en pedagogische overgangsnormen geformuleerd worden voor de leerroute vmbo theoretische leerweg leerjaar 1 t/m 5 binnen het uitstroomperspectief vervolgonderwijs op VSO De Kolibrie?

Niet alleen de leerkrachten van VSO De Kolibrie hebben behoefte aan helder omschreven overgangsnormen, ook de leerlingen van VSO De Kolibrie binnen de leerroute vmbo-tl hebben hier behoefte aan, bleek na een additionele behoeftepeiling. De termen en didactische en pedagogische overgangsnormen zijn vervangen door respectievelijk vakinhoudelijke en vakoverstijgende overgangsnormen. Deze wijziging heeft plaatsgevonden gedurende het onderzoek, omdat de termen didactiek en pedagogiek verwijzen naar gedrag van leerkrachten en niet naar het gedrag van leerlingen. Het gedrag van een leerling maakt dat hij of zij bepaalde vakinhoudelijke resultaten behaalt en ingeschaald kan worden op een niveau binnen de vakoverstijgende leergebieden. Resultaten en niveaus kunnen worden geduid in cijfers waarna analyse plaats kan vinden aan de hand van deze gegenereerde duiding.

Door zowel vakoverstijgend als vakinhoudelijke aspecten mee te nemen in de doorstroombeslissing komen didactiek en pedagogiek samen in onderwijspedagogiek (Biesta, 2011). De functie van onderwijs is niet alleen kwalificatie. Ook socialisatie en subjectivering (Biesta, 2011). De leerlingen op VSO De Kolibrie zijn jongeren die zich in de puberteit bevinden. Hun ontwikkeling wordt onder andere gekenmerkt door sociale processen en om tot ontwikkeling te komen zijn het gevoel van autonomie, competentie en relatie essentieel (Stevens, 1997). Het eindproduct van dit onderzoek is een document met overgangsnormen toegeschreven op de context van het onderwijs op VSO De Kolibrie (uitstroomprofiel vervolgonderwijs, leerroute vmbo-tl). Het is een middel om op basis van de sociaal emotionele ontwikkeling en de cognitieve ontwikkeling van een leerling, doorstroombeslissingen te nemen.

In het document wordt beschreven aan welke eisen leerlingen op vakinhoudelijk gebied dienen te voldoen en welke eisen er vakoverstijgend aan hen gesteld worden om over te gaan naar het volgende leerjaar. De voornaamste pijlers voor dit ontwerp zijn de exameneisen vmbo-tl (College voor Toetsen en Examens, 2016) en de vakoverstijgende leerlijn *leren-leren*.

Het huidige prototype is niet compleet. De vakoverstijgende leerlijn *sociaal gedrag* zal na implementatie op VSO De Kolibrie ook toegevoegd dienen te worden aan het ontwerp. Pas dan zijn alle facetten op sociaal emotioneel vlak die naar voren zijn gekomen binnen dit onderzoek verwerkt in de overgangsnormen.

Het ontwerp stelt dat een leerling bij het niet voldoen aan de opgestelde overgangsnormen niet per definitie blijft zitten. VSO De Kolibrie biedt onderwijs aan leerlingen met gedragsstoornissen zoals ASS, ADHD en hechtingsproblematiek. Gezien de complexiteit van het gedrag en de ontwikkeling van de leerling (Van Lieshout, 2002) is de keuze gemaakt om bij het niet voldoen aan de normen over te gaan tot een leerlingbespreking. Het OPP wordt gebruikt tijdens deze bespreking. Hierin staat de specifieke ondersteuningsbehoefte van een leerling en de bevorderende c.q. belemmerende factoren die een rol spelen beschreven en is aangegeven wat het ontwikkelingsperspectief van een leerling is. Dit ontwikkelingsperspectief staat centraal binnen de leerlingbespreking en naast de opgestelde overgangsnormen worden de volgende factoren meegewogen in de beslissing: Inzet, houding, motivatie en persoonlijke omstandigheden.

Het team van VSO De Kolibrie heeft het ontwerp positief ontvangen. Het is volgens de leerkrachten een bruikbaar kader dat duidelijkheid verschaft betreffende de doorstroom van leerlingen van leerjaar naar leerjaar. Deze duidelijkheid ontbrak eerder binnen de organisatie.

Implementatie van het prototype zal plaatsvinden in schooljaar 2016-2017. Daarna wordt het ontwerp summatief geëvalueerd.

6.2. Discussie.

Het onderzoek is kwalitatief van aard. Er kunnen geen uitspraken gedaan worden betreffende de significantie van de conclusies voor andere VSO scholen. De conclusies zijn alleen van waarde voor de leerroute vmbo-tl op VSO De Kolibrie. De VSO scholen die meegewerkt hebben aan het onderzoek hebben aangegeven interesse te hebben in het ontwerp. Gezien de grote overeenkomsten in werkwijzen, met name op vakoverstijgend gebied en examinering middels staatsexamens vmbo-tl, maken dit het ontwerp na aanpassing mogelijk bruikbaar voor de onderwijssetting op de betreffende scholen. Het prototype dient dan als “good practice” voorbeeld, maar is niet direct toepasbaar.

Dit onderzoek mist de onderbouwing van een gedegen analyse van de overgangsnormen zoals gepubliceerd door V(S)O scholen op internet. Deze grote hoeveelheid gegevens maakt een analyse mogelijk. Onderdeel van de theoretische basis betreffende de doorstroombeslissingen op VO scholen is de studie van (Collins et. al., 2009) Deze data zijn echter niet geverifieerd binnen dit onderzoek. De kwalitatieve analyse van de onderzoeksgegevens brengt ook kanttekeningen met zich mee. De analyse is onderhevig aan subjectiviteit van de onderzoeker. Middels de codering van begrippen op pedagogisch vlak zijn conclusies getrokken betreffende vakoverstijgende leerlijnen. Deze conclusies zijn niet objectief en empirisch gestoeld. Het ontbreken van de leerlijn *sociaal gedrag* maakt dat het prototype nog geen recht doet aan alle facetten, die binnen dit onderzoek naar voren zijn gekomen, die relevant zijn betreffende de sociaal emotionele ontwikkeling van leerlingen.

Tot slot het kader waarbinnen dit onderzoek plaats heeft gevonden. Hier kunnen vraagtekens bij geplaatst worden. “Almacht toont zich vaak in de vorm van normen.” (Van Servellen, 2009, p. 37). De normen zijn opgesteld binnen het kader van het klassieke leerstofjaarklassensysteem zoals we dat kennen in Nederland. Is dit het beste systeem? Wat betekent het voor leerlingen om aan *almacht* blootgesteld te worden in de vorm van normen? Welke risico's brengt dit met zich mee en kan dit schade teweegbrengen bij leerlingen? Hoe kunnen leerlingen in hun *kracht* komen in plaats van met *onmacht* te reageren op *almacht*? Dit vraagstuk meta niveau gaat in feite over het Nederlandse onderwijssysteem. Dit is niet per definitie het beste

systeem voor leerlingen. Echter wel het systeem waarbinnen dit onderzoek heeft plaatsgevonden.

Er zijn meerdere mogelijkheden voor vervolgonderzoek naar aanleiding van dit onderzoek. Er is allereerst vervolgonderzoek nodig om het prototype verder te ontwikkelen. De vakoverstijgende leerlijn *sociaal gedrag* dient toegevoegd te worden aan het ontwerp. Dit na implementatie van deze leerlijn op VSO De Kolibrie.

Daarnaast is het advies om het effect van leerkrachtgedrag op de doorstroom van leerlingen verder te onderzoeken. Wanneer een leerling niet presteert ligt dit niet met zekerheid aan de leerling. Hier wordt vaak vanuit gegaan, maar is dit het geval? Een dergelijk onderzoek kan implicaties hebben voor het ontwerp van de overgangsnormen binnen dit huidige onderzoek.

De ontworpen overgangsnormen kunnen na vervolgonderzoek gericht op de specifieke context van andere scholen herschreven worden.

Verder kan er vervolgonderzoek plaatsvinden gericht op overgangsnormen voor de andere leerroutes die VSO de Kolibrie aanbiedt. Hier is behoefte aan vanuit het team.

Tot slot is het zaak om te onderzoeken of de verwachtingen die vervolgopleidingen (MBO) hebben van leerlingen kloppen met het beeld dat docenten en mentoren hebben op V(S)O scholen. Is dit congruent? Zo niet, kloppen de leerlijnen op competentieniveau zoals uitgezet in het V(S)O?

Literatuur.

AMN (z.d.). *Insight: Taal en rekentoets*. Geraadpleegd 15 maart 2016,
https://www.amn.nl/wp-content/uploads/2015/12/Brochure_Taal-en_Rekentoets_AMN.pdf

Asselt, R. van (2006). *Aansluitingen in het onderwijsstelsel, kaders voor een praktijktheorie en een praktische handreiking aan betrokkenen: Lectoraat Instroommanagement en aansluiting*. Deventer: Saxion Hogescholen.

Asselt, R. van (2007). *Doorstroom in het onderwijs en de betekenis van een goede aansluiting: Een praktijktheoretische benadering*. Enschede: Saxion Hogescholen.

Berg, E., van den & Kouwenhoven, W. (2008). Ontwerponderzoek in vogelvlucht. *Tijdschrift voor lerarenopleiders*. 29 (4), 20-26.

Biesta, G. (2011). Het beeld van de leraar: Over wijsheid en virtuositeit in onderwijs en onderwijzen. *Tijdschrift voor Lerarenopleiders*. 32 (3), 4-11.

Blariacumcollege (2016). *Overgangsnormen leerwerkhuis (bovenbouw vmbo)*. Geraadpleegd op 24 maart,
http://www.blariacum.nl/fileadmin/downloads/vmbo/overgangsnormen_vmbo_bovenbouw_2013.pdf

CED-groep (2016). *Leerlijnen PO/SBO*. Geraadpleegd op 28 mei 2016,
<http://www.leerlijnen.cedgroep.nl/so/leerlijnen-so-overig.aspx>

College voor Toetsen en Examens (2016). *Examenreglement 2016: Staatsexamens voortgezet onderwijs*. Geraadpleegd op 5 maart 2016,
https://duo.nl/particulier/images/examenreglement_2016.pdf

- Collins, M., Gijsbers, L., Lemmens, R., & Maat, W. (2009). *Overgaan of zittenblijven?: Overgangsnormen en rapportvergaderingen onder de loep*. Geraadpleegd op 14 januari, <https://engine.surfconext.nl/authentication/idp/single-sign-on>
- DeHart, G. B., Sroufe, L. A., & Cooper, R. G. (2003). *Child Development: It's Nature and Course (4th ed.)*. New York: McGraw-Hill Higher Education.
- Herpen, M. van (2013). *Ik de leraar*. Driebergen: hetkind.
- Kuhlemeijer, H., Til, A., van & Sanders, P. (2012). *Toetsen op School: Voortgezet onderwijs*. Arnhem: Cito.
- Lange, R. de, Schuman, H., & Montesano Montessori, M. N. (2011). *Praktijkgericht onderzoek voor reflectieve professionals*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Lieshout, T., van (2002). *Pedagogische adviezen voor speciale kinderen: Een praktisch handboek voor professionele opvoeders, begeleiders en leerkrachten*. Houten: Bohn Stafleu Van Lochem.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2009). *Notitie wetgeving passend onderwijs*. Geraadpleegd op 20 februari 2016, <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2009/06/08/bijlage-2-notitie-wetgeving-passend-onderwijs>
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2010). *Wetsvoorstel tot vaststelling van regels over referentieniveaus voor de taal- en rekenvaardigheden van leerlingen: Wet referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen*. Geraadpleegd 28 mei, <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2010/01/19/wetsvoorstel-tot-vaststelling-van-regels-over-referentieniveaus-voor-de-taal-en-rekenvaardigheden-wet-referentieniveaus-nederla>

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2016). *Antwoorden op Kamervragen over overgangcontracten in het vo en uitsluiten van leerlingen van deelname aan eindexamen*. Geraadpleegd op 18 maart 2016, <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2016/03/01/antwoorden-op-kamervragen-over-overgangcontracten-in-het-vo-en-uitsluiten-van-leerlingen-van-deelname-aan-eindexamen>

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (z.d.). *Onderwijs aan leerlingen met ondersteuningsbehoefte*. Geraadpleegd op 8 juni 2016, <http://publicaties.onderwijsinspectie.nl/xmlpages/page/onderwijsverslag-2011-2012-het-onderwijs-in-thema-s/onderwijs-en-ondersteuning-van-leerlingen/onderwijs-aan-leerlingen-met-ondersteuningsbehoefte>

Panteia (2013). *Curriculum bovenbouw VO*. Zoetermeer: (z.u.).

Ryan, R. M., & Deci, E.L. (2000). Self-Determination Theory and the facilitation of Intrinsic Motivations. Social Development, and Well-being. *American Psychologist*. 55 (1), 68-78.

Servellen, A., van (2009). *Weeën van de macht*. Doetinchem: Reed Business.

SLO (2011). *Voorstel kerndoelen VSO*. Geraadpleegd 1 juni 2016, http://www.slo.nl/downloads/2011/2.5517.434_20Voorstel_20Kerndoelen_20vso_web.pdf/

SLO (2016). *Karakteristieken en kerndoelen: Onderbouw voortgezet onderwijs*. Geraadpleegd op 2 juni 2016, <http://downloads.slo.nl/Documenten/karakteristieken-en-kerndoelen-onderbouw-vo.pdf>

SPSO & LECSO (2013). *Kwaliteitsverbetering van het (voortgezet) speciaal onderwijs*. Geraadpleegd op 18 januari 2016, <https://www.passendonderwijs.nl/wp-content/uploads/2013/07/Brochure-Kwaliteitsverbetering-van-het-vso.pdf>

Sluiter, C. (1998). *Toetsen en beslissen: Toetsing bij doorstroombeslissingen in het voortgezet onderwijs*. Arnhem: Cito.

Stevens, L. (1997). *Overdenken en doen: Een pedagogische bijdrage aan adaptief onderwijs*. Den Haag: Procesmanagement Primair Onderwijs.

Stevens, L. (red.), Beekers, P., Evers, M., Wentzel, M., & Werkhoven, W., van (2004). *Zin in School*. Amersfoort: CPS.

Wet op het primair onderwijs (2016,18 januari). Geraadpleegd op 3 juni 2016, <http://wetten.overheid.nl/BWBR0003420/2016-01-18>

Bijlagen

Bijlage 1. Schoolstandaard VSO De Kolibrie.

Uitstroomprofiel					Arbeid / Vervolgonderwijs		Vervolgonderwijs: Basis -Kader		Vervolgonderwijs: Theoretisch	
Leerjaar Leeftijd	Instroom niveau >				>M 4 – E 5		>M 6 – M 7		>E 7 – M 8	
	Kerndoel									
1 12	Leren leren niveau 7	Sociaal gedrag: niveau 6 i.o.	Ontwikkelen van een persoonlijk toekomstperspectief	STAGE Leren taken uitvoeren: Niveau 4	Nederlands Engels Rekenen Gym Koken Muziek Techniek Handvaardigheid Burgerschap LOB		Wiskunde Rekenen Nederlands Engels Biologie / Verzorging Geschiedenis Aardrijkskunde Economie (leerjaar 2) Burgerschap LOB		Gym Koken Muziek Techniek Handvaardigheid Wiskunde Rekenen Nederlands Engels Biologie / Verzorging Geschiedenis Aardrijkskunde Economie NASK (keuze) Burgerschap LOB	
2 13					Loopbaanvaardigheid Interne / Externe (beschermde) stage		Wiskunde Rekenen Nederlands Engels Biologie Verzorging Aardrijkskunde Maatschappij Economie Burgerschap LOB		Gym Muziek Koken Techniek Handvaardigheid Rekenen (ex.) Maatschappijleer1 (ex.) Wiskunde Nederlands Engels Biologie Geschiedenis Economie NASK (keuze) Burgerschap LOB	
3 14										
4 15	Leren leren: niveau 8	Sociaal gedrag: niveau 8	Ontwikkelen van een persoonlijk toekomstperspectief	STAGE Leren taken uitvoeren: Niveau 4	Arbeidsmatige dagbesteding		Arbeid		MBO 1 – 2	
5 16					Vakken: Zie leerjaar 3 Arbeid / Vervolgonderwijs Externe stage: Beschermde en begeleide stageplekken LOB = loopbaan oriëntatie en –begeleiding		Vakken: Zie leerjaar 3 Arbeid / Vervolgonderwijs Externe stages: reguliere bedrijven		Vakken: Zie leerjaar 3 Basis – Kader Externe stages: reguliere bedrijven	
Uitstroomniveau					< 2 F		2 F		3 F	
Diplomering / Certificering					Getuigschrift		Getuigschrift IVIO KSE 1-2-3 MBO 1		Staatexamens VMBO-T	
Uitstroombestemming					Beschermde arbeid		Arbeid		VO MBO1-2-3-4	

Bijlage 2. Topic lijsten interviews.

Topic lijst interview coördinator VSO De Kolibrie.

Topic	Deelvraag	Voorbeeldvragen	Onderdeel ontwerponderzoek
Functie van overgangsnormen op VSO De Kolibrie.	1	- Welke plek neemt de leerroute vmbo-tl in binnen de schoolstandaard van VSO De Kolibrie?	Contextanalyse
		- Welke functie hebben hypothetische overgangsnormen binnen de leerroute vmbo-tl op VSO De Kolibrie?	Behoeftanalyse
		- Aan welke voorwaarden dienen hypothetische overgangsnormen binnen de leerroute vmbo-tl op VSO De Kolibrie te voldoen?	Behoeftanalyse
		- Constructieve fricties accentueren het nieuwe en spannende van een overgang en kunnen pedagogisch en didactisch worden uitgebuit. Welke constructieve fricties kunt u beschrijven in het onderwijsprogramma van leerroute vmbo-tl?	Contextanalyse
		- Hoe kunnen de hypothetische overgangsnormen voor de leerroute vmbo-tl op VSO De Kolibrie, volgens u aansluiten op de verwachtingen en aspiraties van leerlingen?	Raadpleging deskundigen
		- In hoeverre kunnen er wel of geen eisen aan leerlingen binnen de leerroute vmbo-tl op VSO De Kolibrie gesteld worden volgens u?	Raadpleging deskundigen
Didactische overgangsnormen.	3	- Hoe ziet het didactische programma binnen de leerroute vmbo-tl er op VSO De Kolibrie uit? - Welke vakken worden er gegeven? - Welke toetsen worden er afgenomen?	Contextanalyse
		- Op welke manier worden leerlingen op VSO De Kolibrie geëxamineerd?	Contextanalyse
		- Wat is de didactische uitstroomnorm?	Contextanalyse
		- Uit hoeveel leerjaren bestaat de leerroute vmbo-tl?	Contextanalyse
		- Waar worden de didactische resultaten en de didactische voortgang van leerlingen op VSO De Kolibrie vastgelegd?	Contextanalyse
		- Aan welke voorwaarden dienen didactische overgangsnormen voor VSO De Kolibrie leerroute vmbo-tl te voldoen?	Behoeftanalyse
		- Aan welke didactische instroomnorm dienen leerlingen binnen de leerroute vmbo-tl te voldoen?	Contextanalyse

		- Is er sprake van een didactische onderbouw/bovenbouw constructie binnen de leerroute vmbo-tl? Zo ja, hoe ziet deze eruit?	Contextanalyse
Pedagogische overgangsnormen	4	- Waar staat het pedagogisch beleid van VSO De Kolibrie beschreven?	Contextanalyse
		- Wat is het pedagogisch beleid van VSO De Kolibrie (samenvattend beschreven)?	Contextanalyse
		- Hoe wordt eigenaarschap op VSO De Kolibrie gestimuleerd? Wordt dit proces vastgelegd?	Contextanalyse
		- Hoe worden leerlingen op VSO de Kolibrie begeleid in het proces van persoonsvorming? Wordt dit proces vastgelegd?	Contextanalyse
		- Leerlingen hebben van nature behoefte aan relatie, competentie en autonomie om tot ontwikkeling te komen (Stevens, 1997). Hoe worden deze aspecten bij leerlingen op VSO De Kolibrie gestimuleerd? Wordt dit proces vastgelegd?	Contextanalyse
		- Aan welke voorwaarden dienen hypothetische pedagogische overgangsnormen voor VSO De Kolibrie leerroute vmbo-tl te voldoen?	Behoeftanalyse
		- Aan welke hypothetische pedagogische instroomnorm zouden leerlingen binnen de leerroute vmbo-tl moeten voldoen?	Behoeftanalyse
		- Is er sprake van een pedagogische onderbouw/bovenbouw constructie binnen de leerroute vmbo-tl? Zo ja, hoe ziet deze eruit?	Contextanalyse

Topic lijst interview orthopedagoog VSO De Kolibrie.

Topic	Deelvraag	Voorbeeldvragen	Onderdeel ontwerponderzoek
Pedagogische overgangsnormen	4	- Waar staat het pedagogisch beleid van VSO De Kolibrie beschreven?	Contextanalyse
		- Wat is het pedagogisch beleid van VSO De Kolibrie (samenvattend beschreven)?	Contextanalyse
		- Hoe wordt eigenaarschap op VSO De Kolibrie gestimuleerd? Wordt dit proces vastgelegd?	Contextanalyse
		- Hoe worden leerlingen op VSO de Kolibrie begeleid in het proces van persoonsvorming? Wordt dit proces vastgelegd?	Contextanalyse
		- Leerlingen hebben van nature behoefte aan relatie, competentie en autonomie om tot ontwikkeling te komen (Stevens, 1997). Hoe wordt deze aspecten bij leerlingen op VSO De Kolibrie gestimuleerd? Wordt dit proces vastgelegd?	Contextanalyse
		- Aan welke voorwaarden dienen hypothetische pedagogische overgangsnormen voor VSO De Kolibrie leerroute vmbo-tl te voldoen?	Behoeftanalyse
		- Aan welke hypothetische pedagogische instroomnorm zouden leerlingen binnen de leerroute vmbo-tl moeten voldoen?	Behoeftanalyse
		- Is er sprake van een pedagogische onderbouw/bovenbouw constructie binnen de leerroute vmbo-tl? Zo ja, hoe ziet deze eruit?	Contextanalyse

Topic lijst semigestructureerd interview zorgcoördinator VSO School X en gedragswetenschapper VSO School Y.

Topic	Deel-vraag	Voorbeeldvragen	Onderdeel ontwerponderzoek
Functie van overgangsnormen op VSO school X.	1+2	- Hoe wordt binnen School X/Y bepaald wanneer een leerling doorstroomt naar het volgende leerjaar?	"good practice" voorbeeld
		- Welke plek neemt de leerroute vmbo-tl in binnen het onderwijs op VSO school X/Y?	"good practice" voorbeeld
		- Welke overgangsnormen worden er binnen de leerroute vmbo-tl gehanteerd op VSO School X/Y?	"good practice" voorbeeld
		- Welke functie hebben (hypothetische) overgangsnormen binnen de leerroute vmbo-tl binnen het VSO in het algemeen en specifiek voor VSO School X/Y?	"good practice" voorbeeld raadpleging deskundigen
Didactische overgangsnormen.	3	- Hoe ziet het didactische programma binnen de leerroute vmbo-tl er op VSO School X/Y uit? - Welke vakken worden er gegeven? - Welke toetsen worden er afgenomen?	"good practice" voorbeeld
		- Op welke manier worden leerlingen op VSO School X/Y geëxamineerd?	"good practice" voorbeeld
		- Wat is de didactische uitstroomnorm?	"good practice" voorbeeld
		- Uit hoeveel leerjaren bestaat de leerroute vmbo-tl?	"good practice" voorbeeld
		- Waar worden de didactische resultaten en de didactische voortgang van leerlingen op VSO School X/Y vastgelegd?	"good practice" voorbeeld
		- Aan welke didactische instroomnorm dienen leerlingen binnen de leerroute vmbo-tl te voldoen?	"good practice" voorbeeld
		- Is er sprake van een didactische onderbouw/bovenbouw constructie binnen de leerroute vmbo-tl? Zo ja, hoe ziet deze eruit?	"good practice" voorbeeld
Pedagogische overgangsnormen	4	- Wat is het pedagogisch beleid van VSO School X/Y (samenvattend beschreven)?	"good practice" voorbeeld
		- Worden er pedagogische overgangsnormen gehanteerd op VSO School X/Y?	"good practice" voorbeeld
		- Aan welke (hypothetische) pedagogische instroomnorm zouden leerlingen binnen de leerroute vmbo-tl moeten voldoen?	"good practice" voorbeeld
		- Is er sprake van een pedagogische onderbouw/bovenbouw constructie binnen de leerroute vmbo-tl? Zo ja, hoe ziet deze eruit?	"good practice" voorbeeld

Bijlage 3. Opzet interview senior organisatie- en innovatieadviseur.

1. Hoe kan de leerlijn *leren-leren* (en later ook *sociaal gedrag*) verwerkt worden in het ontwerp?
2. Aan welke ontwerpcriteria dient een prototype didactische overgangsnormen te voldoen?
3. Aan welke ontwerpcriteria dient een prototype pedagogische overgangsnormen waar de vakoverstijgende leerlijn *leren leren* in verwerkt is, te voldoen? (voor VSO De Kolibrie, leerroute vmbo-tl, uitstroomprofiel vervolgonderwijs)

Bijlage 4. Opzet vragenlijst leerlingen leerroute vmbo-tl.

De volgende deelvragen staan centraal bij het ontwerpen en afnemen van deze vragenlijst. Het kader binnen het ontwerponderzoek is de behoefteanalyse.

3. Welke didactische overgangsnormen zijn relevant in relatie tot de doorstroom binnen de leerroute vmbo theoretisch voor VSO De Kolibrie?
4. Welke pedagogische overgangsnormen zijn relevant in relatie tot de doorstroom binnen de leerroute vmbo theoretisch van VSO De Kolibrie?

De termen didactiek en pedagogisch worden vertaald naar voor de leerling begrijpelijke taal: vakken, leervaardigheden en gedrag.

Vragenlijst

Leerlingen vmbo (k)gt klas 1 t/m 5.

Instructie.

Lees de vragen eerst goed door. Vul daarna deze vragenlijst in samen met je klas. Dit kost ongeveer tijd. Als er meerdere meningen zijn, schrijf die dan allemaal op met daarbij hoeveel leerlingen iets vinden. Bij te weinig schrijfruimte, gebruik dan het extra papier dat bij de vragenlijst zit en zet het nummer van de vraag erbij.

Vul geen namen in van leerlingen.

Deze vragenlijst wordt anoniem verwerkt.

De vragen:

1. Vul onderstaande gegevens over je klas in:

Aantal leerlingen:.....

Leerjaar:.....

Gemiddelde leeftijd van de leerlingen in deze klas:.....

2. Wil je graag duidelijke **overgangsnormen** op school?

Ja: (vul aantal in) leerlingen

Nee: (vul aantal in) leerlingen

Leg hier uit waarom **WEL**. Alle antwoorden van de klas graag opschrijven.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Leg hier uit waarom **NIET**. Alle antwoorden van de klas graag opschrijven.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. Stel je voor dat je de **overgangsnormen** mag maken. Wat vind je belangrijk dat er in opgenomen wordt op het gebied van de **vakken**?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4. Stel je voor dat je de **overgangsnormen** mag maken. Wat vind je belangrijk dat er in opgenomen wordt op het gebied van **leervaardigheden**?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5. Stel je voor dat je de **overgangsnormen** mag maken. Wat vind je belangrijk dat er in opgenomen wordt op het gebied van **gedrag**?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

6. Stel je voor dat je de **overgangsnormen** mag maken. Wat vind je verder nog belangrijk dat er in opgenomen wordt en hierboven nog niet ingevuld is?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

7. Bedenk met jouw klas overgangsnormen van het leerjaar waar je nu in zit naar het volgende leerjaar. Bijvoorbeeld wanneer je nu in leerjaar 2 zit, wat moet je **kunnen en kennen** om over te gaan naar leerjaar 3?

.....

.....

.....

.....

.....

.....schrijf verder op de volgende blz. →

Bijlage 5. Beschrijving focusgroep.

De focusgroep (N=5) bestaat uit de leden van de werkgroep onderwijskundig beleid van VSO De Kolibrie. Deze werkgroep coördineert alle zaken binnen de school op onderwijskundig gebied. De werkgroep bestaat uit:

- De coördinator van VSO De Kolibrie.
- Twee leerkrachten uit de leerroute vmb-tl.
- Een leerkracht uit de leerroute vmbo basis kader.
- Een leerkracht uit de leerroute arbeid.

De werkgroep zet zaken uit naar het leerroute overleg (LRO) en vraagt vanuit het LRO input vanuit de leerkrachten (bottum up beleid). Er zijn twee LRO's: een voor uitstroomprofiel arbeid en een voor uitstroomprofiel arbeid. De mentoren die binnen een bepaald uitstroomprofiel lesgeven nemen deel aan het LRO. Het middenmanagement sluit aan waar nodig, afhankelijk van de agenda.

Bijlage 6. Overzicht van de deelvragen en onderzoeksmethoden in relatie tot de input voor de ontwerpcriteria.

	Deelvraag:	Onderzoeksmethode:
Literatuurstudie.	1	Literatuuronderzoek: Wetgeving en functie van overgangsnormen.
	3	Literatuuronderzoek: Kaders, concrete informatie en richtlijnen voor didactische overgangsnormen.
	4	Literatuuronderzoek: Kaders, concrete informatie en richtlijnen voor pedagogische overgangsnormen.
Behoefteanalyse.	1	Interview: Coördinator VSO De Kolibrie.
	3	Interview: Coördinator VSO De Kolibrie.
		Vragenlijst: Leerlingen leerroute vmbo-tl.
	4	Interview: Coördinator VSO De Kolibrie.
		Interview: Orthopedagoog VSO De Kolibrie.
		Vragenlijst: Leerlingen leerroute vmbo-tl.
Contextanalyse.	1	Interview: Coördinator VSO De Kolibrie.
	3	Documentonderzoek: Structuur van het onderwijs binnen de leerroute vmbo-tl op VSO De Kolibrie.
		Interview: Coördinator VSO De Kolibrie.
	4	Documentonderzoek: Pedagogisch beleid VSO De Kolibrie.
		Interview: Coördinator VSO De Kolibrie.
		Interview: Orthopedagoog VSO De Kolibrie
Onderzoek van “Good practice”.	1	Interview: Zorgcoördinator van VSO School X.
		Interview: Gedragswetenschapper van VSO School Y.
	2	Interview: Zorgcoördinator van VSO School X.
		Interview: Gedragswetenschapper van VSO School Y.

Raadpleging deskundigen.	1	<i>Interview: Coördinator VSO De Kolibrie.</i>
		<i>Interview: Zorgcoördinator van VSO School X.</i>
		<i>Interview: Gedragswetenschapper van VSO School Y.</i>
	3+4	<i>Focusgroep: Werkgroep onderwijskundig beleid.</i>
		<i>Interview: Senior organisatie- en innovatieadviseur.</i>
	4	<i>Interview (semi gestructureerd), Orthopedagoog VSO De Kolibrie.</i>

Bijlage 7. Data interview coördinator VSO De Kolibrie.

Afname: d.d. 15-04-2016

Deelvraag 1: Wat is de functie van overgangsnormen binnen het VSO (voor leerlingen, ouders/verzorgers, leerkrachten, school).

Contextanalyse

- Plek van de leerroute vmbo-tl binnen de schoolstandaard van VSO De Kolibrie: Dit is een van de twee leerroutes binnen het uitstroomprofiel vervolgonderwijs. Hier is een PTA aan gekoppeld. Dit zijn de examennormen. Alles wat aangeboden wordt van leerjaar 1 t/m 5 binnen deze leerroute is gebaseerd op de exameneisen vmbo-tl.

Behoeftanalyse.

- Functie van overgangsnormen: Het inzichtelijk maken voor alles betrokkenen, vooral leerlingen zelf, wanneer ze toe zijn aan een vervolgstap. In dit geval het volgende leerjaar. Dit in lijn met opbrengstgericht werken. Er wordt verwacht dat opbrengsten in beeld gebracht worden en dat hier vervolgens iets mee gedaan wordt. Overgangsnormen gebaseerd op cijfers: Dit zijn objectief waarneembare gegevens waar je een oordeel over kunt vellen.

Behoeftanalyse

- Voorwaarden waar overgangsnormen voor VSO De Kolibrie aan moeten voldoen:
 - Didactische resultaten dienen gebruikt te worden. Objectief waarneembare gegevens die leiden tot rapportcijfers.
 - Gezien deze doelgroep, jongeren met gedragsproblemen, is het belangrijk om rekening te houden met de invloed van gedragsproblemen/gedragsstoornissen op de cognitie. Kan een leerling zijn intelligentie tot uiting laten komen en bepaalde resultaten, die in aanleg haalbaar zijn, wel behalen?
 - Er zijn gedagscomponenten waarmee je in een vervolgopleiding wel of niet terecht kunt. Dit dien je inzichtelijk moeten krijgen. Voor leerkrachten om te beoordelen of iemand eraan toe is om een volgende stap te maken en voor leerlingen zelf en ouders om inzichtelijk te maken of iets wel of niet kan. Hiermee wordt het uitstroomperspectief bedoeld. Dit staat centraal van

leerjaar 1 t/m 5. Wordt bij intake geformuleerd. De route ligt vast, dit is de leerroute. De ijkpunten zijn de didactische resultaten aan het einde van een schooljaar. Dan wordt gekeken of een leerling overgaat.

- Tijdens de OPP besprekingen wordt ook het gedrag besproken. Het OPP hoeft niet in het ontwerp te komen. Er is echter wel een relatie. De cijfers dienen wel in het OPP terug te komen.

Contextanalyse.

- Constructieve fricties binnen de leerroute vmbo-tl:
 - De examens. Dit is een kritische periode. Daarna stappen leerlingen over naar een vervolgonderwijs. Of deze stap gemaakt kan worden hangt af van de examenuitslag. Dit weegt zwaarder voor een leerling dan een tussentijds rapport.
 - Bij de start van de examenjaren (leerjaar 3,4,5) is er in mindere mate sprake van een constructieve frictie omdat de school nog niet voldoende inzichtelijk heeft wanneer een leerling wel of niet met het examentraject mag starten. Qua didactische resultaten is dit niet moeilijk, maar qua niveau van werkhouding, inzet, motivatie e.d. is dit lastiger. Wanneer dit duidelijk is ontstaat de frictie.

Raadpleging deskundigen.

- Eisen stellen aan leerlingen binnen de leerroute vmbo-tl: Deze moeten gesteld worden, omdat je anders niet eerlijk bent. Leerlingen halen een diploma. Het is niet wenselijk dat een leerling een diploma behaalt waar hij of zij niets mee kan omdat er vaardigheden missen. Er dient een gedragscomponent in de overgangsnormen opgenomen te worden.

Deelvraag 3: Welke didactische overgangsnormen zijn relevant in relatie tot de doorstroom binnen de leerroute vmbo theoretische leerweg voor VSO De Kolibrie?

Contextanalyse:

- Didactische programma leerroute vmbo-tl: Zie document lesurentabel en jaarplanners van de toetsing waarin per vak aangegeven staat wat er binnen een leerjaar aan bod komt en welke toetsen er afgenomen worden.
- Wijze van examinering: Middels staatsexamens op de locatie van VSO de Kolibrie.

De exameneisen zijn de didactische uitstroomnormen.

- De leerroute bestaat uit 5 leerjaren en waar mogelijk is 4 jaar een optie. Dit komt zelden voor. Of een leerling het traject in 4 jaar mag doorlopen, is een inschatting van de school. Wordt per casus bekeken. Meegenomen is deze beslissing is of een leerling de druk aankan om zich in één leerjaar de examenstof eigen te maken.
- De didactische resultaten worden vastgelegd in het leerlingvolgsysteem.

Behoeftanalyse:

- Voorwaarden didactische overgangsnormen voor de leerroute vmbo-tl: ze dienen van dien aard te zijn dat leerlingen die te zwak zijn er meer tijd nodig hebben uitgefilterd worden voordat er examens plaatsvinden (leerjaar 1 en 2). Leerlingen moeten klaar zijn om de examens af te leggen en te slagen.

Contextanalyse:

- Onderbouw/bovenbouw constructie binnen de vmbo-tl leerroute: in het LRO (leerroute overleg) stemmen leerkrachten met elkaar af. Op didactisch niveau, inhoud van het onderwijs en het aanleren van bepaalde vaardigheden. Leerjaar 1 en 2 zijn onderbouw. Leerjaar 3,4 en 5 bovenbouw. De klassensamenstelling in de onderbouw is heterogeen. Er zijn meerdere niveaus aanwezig in deze groepen. De bovenbouw groepen zijn nu homogeen, maar dit zal in de toekomst naar alle waarschijnlijkheid niet meer het geval zijn.

Deelvraag 4: Welke pedagogische overgangsnormen zijn relevant in relatie tot de doorstroom binnen de leerroute vmbo theoretisch van VSO De Kolibrie?

Contextanalyse

- Pedagogisch beleid: Staat nergens beschreven. Er is wel een missie en visie document. Dit staat op de website en schoolgids. Is wel wenselijk omdat VSO De Kolibrie een school is die zich kenmerkt door het pedagogisch optreden. Hier wordt een start mee gemaakt. De kern is het leerkrachtengedrag. In samenwerking met een landelijke ondersteuningsdienst hebben de teamleden het wenselijke leerkrachtengedrag beschreven. Zo zou ons pedagogisch handelen eruit zien. Echter is dit geen daadwerkelijk breed geformuleerd pedagogisch beleid. Er is een start gemaakt.

- Eigenaarschap stimuleren: Op VSO De Kolibrie is de basis van het denken dat leerlingen serieus genomen worden. In alles wat leerkrachten doen of zeggen. Leerlingen hebben vaak eerder veel te maken gehad met afwijzing. Dit begint al bij het kennismakingsgesprek en de intake. Dit zijn gesprekken met de leerling over wat hij of zij nodig heeft om binnen een school goed te kunnen functioneren. Ouders zijn erbij, maar het gesprek vindt plaats met de leerling. Daar wordt de basis gelegd. De leerkrachten moeten dit ook doen en leerlingen betrekken bij het opstellen van het OPP. Een leerkracht zou een concept OPP moeten maken en dit vervolgens moeten bespreken met de leerling en ouders. Waarbij de input van de leerling het belangrijkste is. Alle evaluaties vinden plaats met ouders en leerling erbij.
- Persoonsvorming (Biesta, 2011): ieder moment van de dag worden de jongeren waargenomen in hun gedrag. Jongeren zijn voortdurend bezig met interactie met hun omgeving, vooral met leeftijdsgenoten en de leerkracht voor de klas. Vooral met hun peers om voortdurend te kijken naar: Wat doen zij? Wat doen zij niet? Er zijn uitzonderingen: bepaalde leerlingen met autisme. Zij hebben geen behoefte hieraan. Op VSO De Kolibrie worden jongeren voortdurend door de volwassenen gespiegeld. De leerkracht is hierbij het belangrijkste instrument middels voorbeeldgedrag. De invloed van de peer group op de persoonsvorming is veel sterker dan de invloed van volwassenen. Hier moet de leerkracht zich van bewust zijn, dus zal hij de peer group moeten proberen te beïnvloeden. Meer dan het individu. Problemen bij een leerling in relatie tot de peer group geeft aan dat er problemen zijn in de pedagogische ontwikkeling.
- Relatie, competentie en autonomie:
 - Autonomie: Gesprekken voeren met leerlingen en hun een stem geven.
 - Relatie: Interactie wordt gemonitord en leerkrachten spiegelen en ondersteunen.
 - Competentie: Koersen op succeservaringen. Is lastig. Jongeren komen vaak moeilijk tot succeservaringen op VSO De Kolibrie. Ze hebben daarnaast ook moeite met succeservaringen te accepteren en ermee om te kunnen gaan. Complimenten ontvangen is lastig voor ze. Dus succeservaringen dragen niet altijd bij aan een vergroot competentiegevoel. De volwassenen op VSO De Kolibrie moeten hierin volharden, zodat jongeren kunnen leren dat het ook goed kan gaan. De voorgeschiedenis is vaak dermate negatief dat dit hun

verwachting is en ook hun streven is. Ze laten het fout gaan want dan weten ze waar ze aan toe zijn. Dat is bekend terrein en is veilig. Als school zijnde wil je deze verwachting doorbreken.

Behoeftanalyse:

- Eind leerjaar 2 dient een leerling in voldoende mate in staat zijn om geconcentreerd zelfstandig te werken aan de leerstof. Het tempo, de verwerkingssnelheid, dient dan ook voldoende te zijn. Ook extreem externaliserend of internaliserend gedrag dient afwezig te zijn. Een leerling moet het gedrag dat geëist wordt binnen een vervolgopleiding kunnen laten zien. Dit laatste is lastig om zicht op te krijgen. Daarnaast zijn de eisen en instroomcriteria van de verschillende ROC's (en binnen de verschillende opleidingen/sectoren van een ROC) niet overal hetzelfde. VSO De Kolibrie probeert dit in te schatten per casus. Entree opleidingen zijn duidelijker. Zij stellen dat een leerling in staat moet zijn om binnen een groep van 16 leerlingen te functioneren. Meer niet.
- Voorwaarden pedagogische overgangsnormen voor de leerroute vmbo-tl: Link met de vakoverstijgende leerlijnen. *Leren-leren*. Dit is de meest objectieve manier.

Bijlage 8. Data interview orthopedagoog VSO De Kolibrie.

Datum afname: d.d. 14-04-2016.

Deelvraag 4: Welke pedagogische overgangsnormen zijn relevant in relatie tot de doorstroom binnen de leerroute vmbo theoretische leerweg van VSO De Kolibrie?

Contextanalyse:

- Toetsing van gedrag: Door middel van de vakoverstijgende leergebieden. Op VSO de Kolibrie wordt er gewerkt met *leren-leren*. De doelen worden gevisualiseerd in de klas en er wordt op dagelijkse basis aan gewerkt. Twee maal per jaar worden leerlingen ingeschaald door de leerkrachten (niveaubepaling aan de hand van inschalingslijsten). De gebieden zijn: Samenwerken, taakaanpak, reflectie op werk, uitgestelde aandacht en zelfstandig werken.
- Niveaubepaling *leren-leren*: Klas 1 t/m 2 niveau 6 behalen. Klas 3, 4/5 niveau 8 behalen. Leerlingen worden op deze niveaus aangesproken door de leerkrachten omdat dit het gewenste niveau is. Dit wordt schoolbreed gehanteerd. Volgend schooljaar veranderen deze niveaus omdat de leerlingen die binnen gaan komen van scholen afkomen die ook op deze wijze werken met de vakoverstijgende leergebieden. Daardoor zitten deze leerlingen al op een hoger niveau bij binnenkomst. Het is belangrijk dat ze dus niet ondervraagd worden na de overstap van SO naar VSO. Bij binnenkomst zal dit waarschijnlijk niveau 7 zijn.
- Per niveau staan concrete gedragsbeschrijvingen in een kijkwijzer.

Behoeftanalyse:

- Koppeling vakoverstijgende leergebieden aan overgangsnormen: Er zou bepaald kunnen worden welk niveau een leerling zou moeten halen om over te gaan naar een volgend leerjaar. Of de gedragsomschrijvingen gebruiken uit de kijkwijzers om een koppeling te maken. Dit is wel lastig omdat het niveau heel erg varieert per leerling.

Raadpleging deskundigen:

- Wanneer er incongruentie is tussen de sociaal emotionele en cognitieve ontwikkeling van een leerling: Aanpassen uitstroombestemming en hier het

onderwijs op aanpassen. Bij voorkeur voordat een leerling het examenjaar ingaat. Zo vroeg mogelijk.

- Pedagogische overgangsnormen kunnen bijdragen aan deze besluitvorming. Bijvoorbeeld door de mate van zelfstandigheid en mogelijkheden tot samenwerken in kaart te brengen.

Contextanalyse:

- Pedagogisch beleid VSO De Kolibrie: De vakoverstijgende leerlijn *leren-leren* staat beschreven. Daar komen de leerlijnen *sociaal gedrag* en arbeidstoeleiding in de nabije toekomst bij.
- Eigenaarschap: De projectgroep eigenaarschap, waar de orthopedagoog deel van uitmaakt, houdt zich hier mee bezig. Doel van de projectgroep is om leerlingen eigenaar te maken van het stuk *leren-leren*. Leerlingen gaan zich in de nabije toekomst zelf inschalen en meer kijken naar waar ze naartoe werken. Wat kan ik al? Waar wil ik naartoe? Dit kunnen benoemen.

Daarnaast is het op deze school belangrijk dat een leerling eigenaar gaat worden van zijn eigen ontwikkelingsperspectief. In de evaluaties van het OPP kan dit gestimuleerd worden. Er is op dit moment weinig ruimte voor persoonlijke doelen van leerlingen in het OPP.

- Persoonsvorming (Biesta, 2011): Belangrijk voor leerlingen binnen dit onderwijs. Wie ben ik? Wat wil ik? Past dit bij me? Hier worden leerlingen op VSO de Kolibrie goed in begeleid. Er wordt ook actief gekeken met leerlingen waar interesses liggen. Ontwikkelingsperspectief staat centraal binnen het onderwijs op VSO De Kolibrie. In de klassen wordt ook heel actief aandacht besteed aan de gebieden waar leerlingen nog winst kunnen behalen. Wat gaat nog niet zo goed of is nog moeilijk en kun je nog leren? Dit wordt niet vastgelegd, maar is dagelijks aan de orde in de klas. Stages worden wel in het leerlingvolgsysteem vastgelegd. De persoonlijke doelen van leerlingen kunnen aan bod komen wanneer ze zichzelf in gaan schalen op de vakoverstijgende leergebieden.

Behoeftanalyse:

- Voorwaarden voor overgangsnormen (pedagogisch en didactisch): Uitgangspunt moet het uitstroomperspectief van een leerling zijn. In de leerroute vmbo-tl is dit vervolgonderwijs. Overgangsnormen kunnen vorm geven aan een route die een

leerling volgt naar de uitstroombestemming. Gedragsnormen in de eerste jaren klein houden, naarmate de uitstroombestemming dichterbij komt (bovenbouw) wordt duidelijker wat belangrijk is om uit te kunnen stromen naar vervolgonderwijs en daarna naar het beroep dat een leerling wil uitoefenen.

Contextanalyse:

- Onderbouw/bovenbouw constructie? Leerjaar 1 en 2 is onderbouw, leerjaar 3,4 en 5 bovenbouw. 4/5 is de examenklas. In leerjaar 3 ook al examens. Overgang van 2 naar 3 is een cruciaal overgangsjaar omdat leerlingen dan starten met hun examens. In leerjaar 1 en 2 wordt er vaak nog gezocht naar het duidelijk passend niveau. Is het niveau vmbo-bk of vmbo-tl bijvoorbeeld.

- Hoe worden relatie, competentie en autonomie (Stevens, 2004) op VSO De Kolibrie gestimuleerd?

Competentie: Didactische competenties zijn duidelijk vastgelegd en meetbaar.

Gedragsbeschrijvingen leren-leren zijn ook competenties. Of leerlingen zich competentie voelt is heel verschillend. Heeft met veel factoren te maken. De leerling zelf (persoonlijkheid, problematiek) en ook de school heeft invloed.

Leerkrachten en andere personen binnen de scholen kunnen bijdragen aan een vergroot gevoel van competentie bij leerlingen indien dit actief gestimuleerd wordt.

Autonomie: Bijvoorbeeld toestemmingsbriefjes. Er worden leerlingen autonoom gemaakt. Ze hebben dit niet nodig. Zou ook kunnen op het gebied van telefoonbeleid. Lastig te zeggen hoe er verder aandacht aan besteed wordt.

Relatie: Wordt veel aandacht aan besteed. Pauzes, in de klas. Voortdurend, want er is voortdurend interacties tussen leerlingen (met elkaar en met leerkrachten).

Bijlage 9. Data interview zorg coördinator VSO School X.

Datum afname: 13-04-2016.

Deelvraag 1: Wat is de functie van overgangsnormen binnen het VSO (voor leerlingen, leerkrachten, ouders/verzorgers, school)?

Raadpleging deskundigen:

- De functie van overgangsnormen is volgens de zorgcoördinator van VSO school X: Een kader waarbinnen je in gesprek gaat. Een basis waar je casussen op kan gaan leggen. Didactische resultaten spelen hierbij een rol als ook de vakoverstijgende leergebieden. Je kunt aan de hand van overgangsnormen afwijken van een standaard die de school zelf geformuleerd heeft. Niet glashard sanctioneren.

Deelvraag 2: Hoe worden overgangsnormen gehanteerd op andere VSO scholen?

Good practice voorbeeld:

- Het reguliere onderwijs heeft een duidelijke tabel en betreft IQ gegevens bij de niveaubepaling bij instroom. Bijvoorbeeld: Een leerling met een IQ tussen de 75 en 85 heeft vmbo basis niveau, ligt het IQ tussen de 85 en de 92 dan heeft een leerling vmbo kader niveau en een IQ tussen de 95 en 105 betekend MAVO niveau.
- In het reguliere onderwijs worden ook gemiddelde didactische resultaten gebruikt om te bepalen op welk niveau een leerling werkt. Bijvoorbeeld van 6 t/m 8 gemiddeld is het niveau passend. Op die wijze heeft het reguliere onderwijs veel verschillende didactische criteria om elk niveau te duiden. Alle gegevens samen maken dat er conclusies getrokken worden betreffende het niveau van een leerling. Op die manier wordt bepaald wat de best passende plek is voor een leerling.
- Het reguliere onderwijs heeft ook opstroomnormen. Wanneer een leerling bijvoorbeeld een 7 of hoger gemiddeld scoort voor al zijn vakken, wordt een

leerling waarschijnlijk ondervraagd en dient er meer uitdaging gezocht te worden. Dan kan er voor een hoger niveau gekozen worden.

- In het reguliere onderwijs stromen leerlingen soms ook af op basis van didactische resultaten.
- De huidige tendens is dat er vaak meer naar het totaalplaatje gekeken. Een leerling kan bijvoorbeeld het didactische niveau wel aan, maar er zit een verschil tussen de pedagogische ondersteuning die hij of zij nodig heeft en daadwerkelijk krijgt.

De pedagogiek maakt dat hij zich didactisch niet voldoende kan ontwikkelen en het niveau dat in aanleg wel aanwezig is niet kan behalen.

- Hier kan op VSO School X veel beter naar gekeken worden dan in het reguliere onderwijs. Bij intakes worden gesprekken met leerlingen en ouders gevoerd met de zorgcoördinator en de orthopedagoog.
- Er worden gesprekken gevoerd binnen het samenwerkingsverband wanneer er schoolverlaters zijn die extra zorg behoeven of wellicht extra zorg behoeven in de toekomst. Het VO en VSO bekijken samen welke setting nodig is voor een leerling.
- Als een leerling binnenkomt op VSO school X wordt er niet zozeer gekeken naar CITO resultaten. Dit is namelijk een momentopname. VSO School X bekijkt wel de didactische resultaten van de laatste leerjaren en het intelligentieprofiel (wanneer de test afname niet ouder is dan twee jaar). Het advies van de aanleverende school wordt ook meegenomen in het oordeel. Verder zijn de ondersteuningsbehoeften van een leerling van belang bij plaatsing op VSO School X. Wat heeft een kind nodig? En: Wat heeft een kind nodig, omdat anders het gedrag zeer extreem wordt (zwaardere ondersteuningsbehoefte)?
- De ondersteuningsbehoefte staat beschreven in het OPP van een leerling. De basisondersteuning, waar het gros van de leerling behoefte aan heeft, staat geformuleerd in een kijkwijzer. Die is gebaseerd op de veelvoorkomende onderwijsbehoeften. Deze zaken dienen leerkrachten op VSO School X in hun basis handelen terug te laten komen.
- Dit wordt onder andere gedaan met behulp van pedagogische competenties (bijvoorbeeld: gedrag benoemen, gedrag visualiseren, reflecteren op handelen, leerlingen laten zien waar ze staan in hun ontwikkeling).

- Het oordeel van VSO School X betreffende het niveau van een leerling wordt gebaseerd op:
 - Didactische resultaten van de afgelopen leerjaren.
 - Het intelligentieprofiel (mits niet ouder dan twee jaar).
 - Advies van de aanleverende school.
 - De ondersteuningsbehoefte van een leerling.
- Per jaar stromen er op VSO school X nauwelijks leerlingen af. Afstroom is immers niet wenselijk. Dit betekent dat het oordeel dat geveld wordt op basis van bovenstaande gegevens goed is. Een goed oordeel bij instroom bepaalt de succesfactor bij uitstroom.
- Leerlingen die in de vmbo-tl route geplaatst worden, maken deze route af. Enkele uitzonderingen daargelaten.
- Winst is te behalen voor VSO school X op het gebied van het aanbieden van de verschillende arrangementen (intensief, basis, gevorderd).
- Twee keer per jaar wordt er gemonitord hoe het met een leerling gaat. Het ontwikkelingsperspectief wordt dan besproken. Er wordt dan bekeken of een leerling nog in de juiste leerroute zit. VSO School X biedt de volgende leerroutes: Praktijkonderwijs, vmbo-bk en vmbo-tl. Daarnaast wordt het uitstroomperspectief (arbeid, dagbesteding of vervolgonderwijs) dan bekeken. Zit een leerling nog op de juiste koers? Deze beslissing wordt gebaseerd op de volgende criteria waarmee VSO School X beoogt leerlingen objectief te beoordelen:
 - Het gemiddelde van alle didactische vakken moet tussen de 6 en de 8 liggen. Hoger of lager betekent dat er in overleg aanpassingen in het programma van de leerling worden aangebracht. Doublure is een mogelijkheid.
 - De referentieniveaus taal en rekenen (worden tweemaal per jaar getoetst). Deze liggen vast in de schoolstandaard. Na twee jaar dienen leerlingen in de vmbo-tl leerroute 2F behalen. Als een leerling dit niet haalt betekent dit dat de mentor zich extra moet gaan inspannen om ervoor te zorgen dat een leerling dit niveau wel behaalt. De leerling stroomt evengoed door naar het volgende leerjaar.
 - De vakoverstijgende leergebieden. Bijvoorbeeld *leren-leren*, *sociaal gedrag* en daarnaast de inschattingen van de praktijkdocenten. Leerkrachtengedrag is van grote invloed op deze gebieden. Hier is nog winst te behalen.

- VSO School X heeft niet vastgelegd hoeveel onvoldoendes een leerling mag halen om toch over te gaan naar het volgende leerjaar. Er is bij iedere leerling sprake van maatwerk. Standaardisering is wel wenselijk, zodat er een basis is waar vervolgens beredeneerd van afgeweken kan worden.
- Er vindt een groepsplanbespreking plaats met zorg coördinator, mentor en orthopedagoog. De groep wordt dan geanalyseerd. Hoeveel leerlingen zitten in welk arrangement? Wat zijn hun resultaten? Waar is winst behaald? Waar is nog winst te behalen?
- VSO School X biedt maatwerktrajecten voor leerlingen. Bijvoorbeeld door leerlingen een aantal vakken op een ander niveau te laten volgen.
- Het kan zijn dat een leerling op vmbo-tl niveau kan leren, maar toch uitstroomt naar (beschermde) arbeid. In een dergelijk geval dient gaandeweg het traject bij ouders en leerling de mindset te ontstaan dat dit het uitstroomperspectief is, ondanks de plaatsing in de vmbo-tl leerroute. Alle gesprekken die er in de vijf jaar dat hij zich op school bevindt plaatsvinden, dragen hier aan bij.

Bijlage 10. Data interview gedragswetenschapper VSO School Y.

Datum afname: 19-04-2016

Deelvraag 1: Wat is de functie van overgangsnormen binnen het VSO (voor leerlingen, leerkrachten, ouders/verzorgers, school)?

Raadpleging deskundigen:

- Functie van hypothetische overgangsnormen volgens de gedragswetenschapper van VSO school Y: Leerlingen weten wanneer ze overgaan.

Deelvraag 3: Hoe worden overgangsnormen gehanteerd op andere VSO scholen?

Good practice voorbeelden.

- Veel kortverblijf. Gemiddeld 1 jaar of korter verblijf. Er worden overgangsbewijzen afgegeven.
- School Y werkt samen met een instelling voor jeugdzorg. Open en gesloten groepen op hetzelfde terrein als de school.
- Wanneer een leerling geplaatst wordt in een van de groepen, dient er binnen 4 dagen ook een plek te zijn op school. Snelle besluitvorming is essentieel. Jongeren hebben een digitaal dossier waar informatie uit gehaald wordt. Schoolgegevens ontbreken vaak.
- Veel maatwerktrajecten.
- Schoolstandaard: Vmbo-tl is een vierjarig traject (soms 5 jaar). Twee jaar onderbouw en twee jaar bovenbouw. Instroommoment is belangrijk. In leerjaar 4 in januari instromen, betekent dat een leerling niet meer aangemeld kan worden voor de examens.
- Er wordt geen NASK gegeven, wegens ontbreken vakdocent. Sector techniek aanbieden is niet mogelijk.
- Op VSO school Y geldt: Alles voldoende (5,5 of hoger) = overgaan. Dan ontvang je een overgangsbewijs. Bij onvoldoendes wordt een leerling een bespreekgeval.
- Tijdens de leerlingbespreking (mentor en gedragswetenschapper) wordt bekeken of er leerlingen in een groep zijn die mogelijk niet overgaan. Wat hebben deze

leerlingen nodig? Heeft het nut om extra hulp te bieden op bepaalde vakken?

Afwegingen van de mentor wegen het zwaarst. Het gesprek wordt zonder leidraad of handreikingen gevoerd. Argumenten worden in onderling overleg afgewogen.

Deze beslissingen zijn vooral belangrijk wanneer een leerling de school verlaat.

- In de OPP gesprekken word geëvalueerd wat en leerling wel en niet behaald heeft. Wanneer een leerling iets niet behaald heeft, dan wordt gekeken naar de reden hierachter. Persoonlijke situaties, capaciteit en inzet worden meegenomen in de besluitvorming om een leerling wel of niet over te laten gaan.
- Wanneer leerlingen ondervraagd worden, word er maatwerk geleverd en kan een leerling een jaar omhoog geplaatst worden tijdens het verblijf op VSO school Y. Er is dan sprake van opstroom.
- Er wordt een overgangsbewijs afgegeven zodat een vervolgschool weet of een leerling voldoende resultaten heeft behaald om door te stromen.
- De vakoverstijgende leergebieden *leren-leren* en *sociaal gedrag* zijn ook belangrijk bij de beslissing of een leerling overgaat of niet. Werkhouding, intrinsieke motivatie, etc. Wanneer de cijfers niet voldoende zijn of net niet voldoende zijn en een leerling ook laag functioneert op het gebied van *leren-leren* en *sociaal gedrag*, dan is de kans groot dat de afweging is om een leerling niet over te laten gaan. Zowel het pedagogische als didactische aspect wordt meegenomen in de beslissing. Het totaalplaatje.
- Implementatie vakoverstijgende leergebieden op VSO school Y:
 - Zichtbaar in de klassen.
 - Wordt gedragen door het team.
 - Er wordt dagelijks gescoord. Er is door een mentor een methode ontwikkeld die gemiddelden en grafieken genereert.
 - De groepen waar de leerlingen verblijven worden op de hoogte gehouden van de resultaten van de leerlingen op de vakoverstijgende leergebieden.
- In de leerling besprekingen worden grafieken gebruikt van de resultaten op de vakoverstijgende leergebieden.
- De leerlingbespreking dekt de pedagogische en didactische ontwikkeling van een leerling.
- Er is sprake van een onderbouw-bovenbouw constructie binnen de leerroute vmbo-tl op VSO school Y. Het grote verschil tussen beide is vooral de leerstof en

de leeftijd van leerlingen. Indeling op basis van didactische resultaten. Er wordt op verschillende manieren lesgegeven. In de onderbouw is het een combinatiegroep (vmbo-tl en vmbo-bk). In de onderbouw zijn leerlingen nog zoekende. Bovenbouw is op examen gericht. De leerlingen gaan ervoor, willen hun diploma behalen en uitstromen naar het MBO. Zij hebben een duidelijker doel voor ogen. De bovenbouw groepen zijn zelfstandiger. Kunnen ook zonder de leerkracht ergens (samen) aan werken. Er wordt meer verwacht van leerlingen in de bovenbouw. Leerlingen in de onderbouw kunnen nog niet veel zelfstandig in groepjes doen. Ze hebben meer controle van de mentor nodig. Hogere begeleidingsbehoefte.

Bijlage 11. Data vragenlijst leerlingen leerroute vmbo-tl VSO De Kolibrie.

De klassenvertegenwoordigers hebben van de onderzoeker een instructie betreffende het invullen van de vragenlijst ontvangen op d.d. 13-4-2016. De instructiepunten waren:

- Vragen eerst zelf goed doorlezen, daarna duidelijk uitleggen aan je klas en samen invullen.
- Vragen zijn een voor een door de onderzoeker doorgenomen met de klassenvertegenwoordigers.
- Ga met je klas in gesprek. Er mag discussie ontstaan, dit is juist goed.
- Sta open voor de meningen van je klasgenoten. Alle meningen noteren met daarbij het aantal leerlingen dat dit vindt.
- Er zijn geen foute antwoorden.
- Gebruik het extra papier indien er onvoldoende schrijfruimte is. Noteer het nummer van de vraag erbij op dit extra papier.
- De vragenlijst wordt anoniem verwerkt. Vul geen namen van leerlingen in.
- Het invullen van de vragenlijst kost ongeveer 30 minuten, maar mag ook langer duren als er veel gespreksstof is.

Inname vragenlijsten: 20-04-2016

Gegevens respondenten.

N= 44

Waarvan 4 klassenvertegenwoordigers die zitting nemen in de leerlingenraad van VSO De Kolibrie. 1 klassenvertegenwoordiger per leerjaar, waarbij leerjaar 4 en 5 als een groep wordt beschouwd (examenklas).

De tweedejaarsgroep bestaat uit leerlingen die op vmbo-bk en vmbo-tl niveau werken. Het gaat in totaal om 5 leerlingen op tl niveau en 7 leerlingen op bk. De bk leerlingen hebben deelgenomen aan het groepsgesprek en het invullen van de vragenlijst.

Er waren geen leerlingen uit de groepen afwezig of ziek ten tijden van het invullen van de vragenlijst.

Gemiddelde leeftijd respondenten

Leerjaar 1 (N=11)	13,0
Leerjaar 2 (N=12)	14,0
Leerjaar 3 (N =11)	14,9
Leerjaar 4/5 (N=10)	17,0
Totaal (N=44)	14,7

Data vragenlijsten.

De antwoorden van de leerlingen zijn letterlijk overgenomen uit de ingevulde vragenlijsten. Ook indien er taal/spellingsfouten gemaakt zijn.

2. Wil je graag duidelijke **overgangsnormen** op school?

		Ja		Nee		Geen mening	
	N=	#	%	#	%	#	%
Leerjaar 1	11	11	100	0	0	0	0
Leerjaar 2	12	12	100	0	0	0	0
Leerjaar 3	11	11	100	0	0	0	0
Leerjaar 4/5	10	7	70	2	20	1	10
Onderbouw (1-2)	23	23	100	0	0		
Bovenbouw (3-4/5)	21	18	85,7	2	9,5	1	4,8
Totaal	44	41	93,2	2	4,5	1	2,3

Leg hier uit waarom **WEL**. Alle antwoorden van de klas graag opschrijven.

Leerjaar 1 vmbo-tl	- Dan is het duidelijk f ik/we niet overgaan. - In het midden van het jaar weet ik of ik beter mijn best moet doen.
Leerjaar 2 vmbo-tl	- Het is belangrijk dat er overgangsnormen, omdat: Duidelijkheid zorgt voor makkelijkere leerweg. Zo weet je wat je kan verwachten.
Leerjaar 3 vmbo-tl	- Omdat je dan kunt zien of je er goed voor staat (N=9). - Je voelt minder druk, omdat je weet dat niet alle vakken superhoog hoeven zijn (N=8). - Je stelt andere prioriteiten (N=11). - Het gaat nu niet meer over de mening van de mentor, want de overgangsnormen staan nu vast (N=11).
Leerjaar 4/5 vmbo-tl	- Het brengt structuur in het onderwijs. - Anders kunnen leerlingen die geen goed gedrag vertonen overgaan (N=2). - Vooral vanwege gedrag (kinderachtig gedrag) en dat een leerling zich op school tegenkomt in plaats van in de maatschappij. Nu nog een herkansing. - Examenklas moet een serieuze klas zijn → geen drukke klas i.v.m. examentraject. - Zelfstandigheid wordt vergroot. - Normaal gedrag wordt verwacht en gestimuleerd.

Leg hier uit waarom **NIET**. Alle antwoorden van de klas graag opschrijven.

Ook de groepen die in totaliteit vóór de overgangsnormen zijn hebben nagedacht over tegenargumenten en deze verwoord.

Leerjaar 1 vmbo-tl	- Geen tegenargumenten genoteerd in de vragenlijst.
Leerjaar 2 vmbo-tl	- Er hoeven geen overgangsnormen te komen, omdat: Het zijn verwachtingen waar je aan moet voldoen. Dit is vanwege de beperkingen van bepaalde leerlingen te hoog gegrepen.
Leerjaar 3 vmbo-tl	- De druk wordt hoger omdat je weet dat je een bepaald punt moet halen om over te gaan (N=8). - Je zou je meer gaan concentreren en focussen op de vakken die je hoog moet scoren en de rest zou je verwaarlozen.

Leerjaar 4/5 vmbo-tl	- Je moet ook individueel kijken naar leerlingen en wat ze nodig hebben. Als je alleen daar naar kijkt, kan het goed zijn dat er veel leerlingen zijn die niet overgaan. - Kijken of de leerlingen wel motivatie hebben om over te gaan naar een MBO. - Je kunt er ook een minderwaardigheidsgevoel van krijgen als je als een van de enige niet overgaat.
----------------------	--

3. Stel je voor dat je de **overgangsnormen** mag maken. Wat vind je belangrijk dat er in opgenomen wordt op het gebied van de **vakken**?

Leerjaar 1 vmbo-tl	- Belangrijkheid van de vakken. Bijvoorbeeld wiskunde is belangrijker dan geschiedenis.
Leerjaar 2 vmbo-tl	- Duidelijke deadlines voor boekverslagen, filmverslagen, werkstukken, presentaties, spreekbeurten. - De hoofdvakken (Nederlands, wiskunde, Engels) moeten minimaal een voldoende zijn. - Als je een sector gekozen hebt, moeten de vakken die hierbij horen minimaal een voldoende zijn - wij vinden het wel belangrijk dat ook de practicum lessen gedaan worden en dat er goede methodes gebruikt kunnen worden (aardrijkskunde, Nederlands, wiskunde zijn aan vernieuwing toe).
Leerjaar 3 vmbo-tl	- Dat er voor iedere sector andere overgangsnormen gelden (N=11). - Dat je voor de vakken die verplicht zijn in iedere sector zeker voldoende moet staan (N=10). - Leerlingen moeten ook op de vakken die ze niet nodig hebben een goed punt kunnen halen (N=5). - Het moet duidelijk zijn hoeveel, op welke vakken en hoe laag de onvoldoendes mogen zijn (N=8).
Leerjaar 4/5 vmbo-tl	- Er moet zichtbaar zijn of je het niveau aankan. Begintoets in leerjaar 1. Niet alleen AMN, maar echte inschalingstoetsen. - Je moet een bepaald aantal vakken voldoende staan. Bijvoorbeeld een of twee onvoldoendes toegestaan - sector keuze in leerjaar 2.

4. Stel je voor dat je de **overgangsnormen** mag maken. Wat vind je belangrijk dat er in opgenomen wordt op het gebied van **leervaardigheden**?

Leerjaar 1 vmbo-tl	- Reflectie op werk. - <i>Leren-leren</i> doelen.
Leerjaar 2 vmbo-tl	- Je moet een bepaalde mate van zelfstandigheid hebben. - Je moet een serieuze houding hebben. - Samenwerken: je moet met iedereen kunnen samenwerken en een aandeel hebben, niet over elkaar heen schreeuwen en dus rollen goed verdelen. - Je moet naar een stageplek kunnen gaan en de werkzaamheden goed uit kunnen voeren (doen wat je gevraagd wordt) - De leervaardigheden moeten getraind kunnen worden met behulp van een methode waar zelfstandig aan gewerkt kan worden.
Leerjaar 3 vmbo-tl	- Dat er ook wordt beoordeelt d.m.v. punten op leervaardigheden (N=10) - Dat er rekening gehouden wordt met de sociale ontwikkelingen van de persoon op zich (zoals gevolgen uit het verleden) (N=11).
Leerjaar 4/5 vmbo-tl	- Zelf kunnen plannen vanaf het derde en vierde leerjaar. - Zelfstandig werken. Op je vervolgopleiding moet je ook veel zelf doen. - Huiswerk maken. Bijvoorbeeld 75 % van je huiswerk af moeten hebben. Dan begrijp je alles beter en kun je eerder slagen. Op de vervolgopleiding heb je ook veel huiswerk. - Samenwerken aan opdrachten. Vervolgopleidingen verwachten ook samenwerking vaak en in je werk later ook met collega's. - Lange tijd kunnen concentreren op werk.

5. Stel je voor dat je de **overgangsnormen** mag maken. Wat vind je belangrijk dat er in opgenomen wordt op het gebied van **gedrag**?

Leerjaar 1 vmbo-tl	- Ze vinden leren belangrijker dan gedrag. - Als je gedrag goed is maak je vaak je huiswerk goed.
Leerjaar 2 vmbo-tl	- De leerkrachten moeten duidelijkere consequenties stellen: een leerling moet kunnen blijven zitten wanneer hij in bepaalde mate slecht gedrag laat zien. Slecht gedrag: gedrag waarmee jij andere leerlingen stoort bij het maken van werk.

Leerjaar 3 vmbo-tl Alle antwoorden: N=11.	- Je moet kunnen luisteren. - Respect tonen, beleefd zijn. - Van andermans spullen afblijven. - Goed kunnen communiceren. - In de klas blijven - Je kunnen beheersen. - Weten wanneer je stil moet zijn. - Elkaar uit laten praten. - Op tijd zijn. - Je eigen fouten herkennen. - Je emoties aangeven/tonen. - Jezelf niet laten beïnvloeden (groepsdruk). - Weten wat goed en fout is. - Voor elkaar opkomen. - Elkaar in je waarde laten.
Leerjaar 4/5 vmbo-tl	- niet door de gangen rennen in leerjaar 3 en 4. Dan moet het afgeleerd zijn. In de 2de moeten er vorderingen te zien zijn. - Geen andere klassen lastig vallen. - Gedrag buiten het zicht van de leerkracht moet verbeteren in de loop van de leerjaren. → is op een vervolgopleiding ook van belang. - Luisteren naar de leerkracht en naar elkaar. → ergens doorheen praten is onbeschoft. - Je moet er tegen kunnen dat je bijna geen vrije tijd momenten per dag hebt. Druk aankunnen. - Motivatie om naar een opleiding te gaan. Wat wil je gaan doen? Weet je dit? Ben je gemotiveerd?

6. Stel je voor dat je de **overgangsnormen** mag maken. Wat vind je verder nog belangrijk dat er in opgenomen wordt en hierboven nog niet ingevuld is?

Leerjaar 1 vmbo-tl	- Geen antwoord genoteerd in de vragenlijst.
Leerjaar 2 vmbo-tl	- Als er verwacht wordt dat iedereen een spreekbeurt geeft, moeten deze vaardigheden ook aangeleerd worden (hiervoor kan een studie uur ingezet worden).
Leerjaar 3 vmbo-tl	- Dat er wordt gekeken naar de achtergrond van een persoon en wat diegene heeft meegemaakt (N=11).
Leerjaar 4/5 vmbo-tl	- Aanwezigheidsplicht. +/- 75 % aanwezig zijn. Opmerking: nemen ze dit niet te letterlijk → consequenties verbinden aan bewust spijbelen.

7. Bedenk met jouw klas overgangsnormen van het leerjaar waar je nu in zit naar het volgende leerjaar. Bijvoorbeeld wanneer je nu in leerjaar 2 zit, wat moet je **kunnen en kennen** om over te gaan naar leerjaar 3?

Van leerjaar 1 vmbo-tl naar leerjaar 2 vmbo-tl:
- Nederlands, Engels wiskunde min. 2 voldoende. - Biologie, AK, GS, MA min. 2 voldoende
Van leerjaar 2 vmbo-tl naar leerjaar 3 vmbo-tl:
Overgangsnormen leerjaar 2 naar leerjaar 3 (hierin is wel een duidelijk verschil tussen BK en KGT): - Zelfstandigheid - Zelf kunnen plannen (hierop moeten we dit schooljaar al op voorbereiden: agenda gebruik etc.) - Als je meer dan twee onvoldoendes hebt, blijf je zitten of ga je een niveau lager.
Van leerjaar 3 vmbo-tl naar leerjaar 4/5 vmbo-tl:
- Je moet de leervaardigheden onder de knie hebben (N=11). - Je moet in staat zijn fatsoenlijk gedrag te kunnen en toe te passen (N=11). - Dat je de basisvakken voor de gekozen sector kunt beheersen (N=11).
Van leerjaar 4/5 vmbo-tl naar MBO:
- Huiswerk houding - En alle andere dingen die we al genoemd hebben.

Aanvullende informatie.

- In alle groepen is aan de mentor om een terugkoppeling gevraagd over het groepsgebesprek dat ontstond aan de hand van de vragen uit de vragenlijst. De mentoren gaven aan dat er in alle groepen een positief en kritisch gesprek op gang kwam. Leerlingen hebben de vragenlijst serieus genomen en vanuit hun beleavingswereld, passend bij hun ontwikkelingsleeftijd de vragen beantwoord. De antwoorden van de oudere leerlingen verschillen dan ook van die van de jongste leerlingen. In de eerstejaarsgroep was het voor de leerlingen nog lastig om erover na te denken. Dit is ook te zien aan de kortere antwoorden. De vertegenwoordigers uit de leerlingenraad gaven aan dat het prettig is dat ze in het denkproces worden meegenomen en gaven bij de onderzoeker aan zich serieus genomen te voelen daar deze betrokkenheid.

- Niet alle groepen hebben exact aangegeven per antwoord hoeveel leerlingen deze mening hebben. Wanneer het er niet bij staat wordt het als een antwoord van de gehele groep gezien (bij voor en tegen de aantallen zoals ingevuld bij vraag 1).
- In de groepen 1,2 en 4/5 heeft de mentor de antwoorden genoteerd. In groep 4/5 heeft een leerling een deel van het antwoord op vraag 2 genoteerd.
- In groep 3 vmbo-tl heeft de klassenvertegenwoordiger de antwoorden genoteerd.
- In alle groepen hebben de klassenvertegenwoordigers het gesprek geleid.
- De groep 4/5 vmbo-tl is de groep waar de onderzoeker zelf twee dagen per week les aan geeft.

Bijlage 12. Data focusgroep bijeenkomst.

Deze bijeenkomst heeft plaatsgevonden op: d.d. 20-4-2016

Aanwezig: coördinator, mentor bovenbouw, mentor examenklas (onderzoeker), mentor onderbouw.

De volgende vraag wordt gesteld aan de leden van de focusgroep (nadat het doel van het onderzoek verduidelijkt is):

Welke criteria en randvoorwaarden zijn van belang bij het ontwerpen van het eerste prototype overgangsnormen?

- Mentor onderbouw: Didactisch gezien dienen er cijfers gebruikt te worden. Een x aantal onvoldoendes is toegestaan.
- Mentor bovenbouw: Maak hierbij onderscheid in hoofdvakken en bijvakken.
- Mentor onderbouw: Nederlands dient voldoende te zijn.
- Coördinator: Nederlands, wiskunde en Engels zijn hoofdvakken. Daarnaast is de sectorkeuze van belang. Een leerling dient goed te scoren op de verplichtte sectorvakken. De groep sluit zich hierbij aan.
- Mentor onderbouw: Op een van de keuzevakken binnen de sector mag een onvoldoende gescoord worden. De groep sluit zich hierbij aan.
- Mentor examenklas (onderzoeker): De leerlingen hebben aangegeven dat ze vinden dat de sectorkeuze een rol moet spelen bij het opstellen van de didactische overgangsnormen.
- Mentor bovenbouw: Praktijkvakken wel of niet meetellen?
- Coördinator: Alle vakken dienen meegenomen te worden. Wanneer je vakken uitsluit, dan zullen leerlingen zich minder goed inzetten voor deze vakken, omdat het geen consequenties heeft. Hier sluit de groep zich bij aan.
- Mentor examenklas + mentor onderbouw: De praktijkvakken dienen dan op correcte wijze beoordeeld te worden door de docenten. Dit is nog niet bij alle praktijkvakken het geval. Bij gym bijvoorbeeld wel. Hier is het eindcijfer opgebouwd uit diverse cijfers die voor verschillende onderdelen behaald zijn.
- Coördinator: Dit dient ook op deze wijze te gebeuren bij de andere praktijkvakken. Cijfers dienen onderbouwd te worden. Is een aandachtspunt

en zal opgepakt worden.

- Mentor bovenbouw: Wat te doen als een leerling alle theorie vakken voldoende scoort en de praktijkvakken veelal onvoldoende heeft?
- Coördinator: Dit ligt aan de sectorkeuze. Een 4 voor techniek zal geen grote consequenties hebben voor een leerling die de sector zorg en welzijn gekozen heeft.
- Mentor examenklas: Een leerling zou in een dergelijk geval een bespreekgeval kunnen zijn. In deze bespreking wordt vervolgens de sectorkeuze meegenomen in de besluitvorming.
- Coördinator: Kleine aanvulling: Voor gym mag een leerling niet lager dan een 5 scoren. → iedereen akkoord.
- Coördinator + mentor examenklas: Dan nu de pedagogische overgangsnormen.
- Mentor onderbouw: Zelfstandigheid, omgaan met huiswerk zijn belangrijk. In leerjaar twee zijn de leerlingen op deze gebieden nog erg afhankelijk van ouders en mentor. Na leerjaar 2 gaan leerlingen de bovenbouw in en dienen ze zelfstandig te kunnen plannen (met agenda)
- Mentor examenklas (onderzoeker): Leerlingen geven dit zelf ook aan.
- Mentor bovenbouw: De vakoverstijgende leergebieden die links weggezet zijn in de schoolstandaard dienen meegenomen te worden in het opstellen van pedagogische overgangsnormen. *Leren-leren* en *sociaal gedrag*. Bijvoorbeeld in leerjaar 5 dienen leerlingen niveau 8 behaalt te hebben op *leren-leren*.
- Coördinator: Deze koppeling is inderdaad wenselijk. Op die manier maak je het redelijk objectief.
- Mentor bovenbouw: Binnen *leren-leren* zal agendagebruik ook beschreven staan en is dit bijvoorbeeld niveau 6, dan klopt dit met wat zojuist aangegeven werd.
- Mentor examenklas (onderzoeker): Er zal bekeken moeten worden of een splitsing van de doelen binnen de vakoverstijgende leergebieden van leerjaar naar leerjaar mogelijk is, anders kan dit gedaan worden van bouw naar bouw.
- Coördinator: Wij geven aan dat we denken dat leerlingen bepaalde zaken op een bepaald moment moeten kennen en kunnen. Klopt dit ook? Is dit echt de norm? Kloppen de leerlijnen van de vakoverstijgende leergebieden met wat een vervolgopleiding vraagt van leerlingen? Als wij de lat te hoog of te laag

leggen is dit niet goed.

- Mentor examenklas (onderzoeker): Dit zou een aanbeveling kunnen zijn voor vervolgonderzoek.
- Mentor onderbouw: Het gebruik van weektaken varieert ook per mentor. De ene mentor zet ze in, de andere mentor niet en verwacht meer zelfstandigheid. Er is ook verschil in aanpak in de onderbouw en bovenbouw.
- Coördinator: Dit is prima. In het reguliere vmbo plannen leerlingen ook niet veel zelf. Alles staat van dag tot dag vast van leerjaar 1 tot en met 4.
- Mentor examenklas (onderzoeker): In de examenklas wordt de agenda ingezet. Er is dus wel sprake van opbouw. In leerjaar 1 en 2 een weekplanner, in leerjaar 3 niet meer en in leerjaar 4/5 alles via de agenda.
- Mentor onderbouw: Aan de voorkant zal er ook gekeken moeten worden. Bij instroom. Aanleverende scholen kijken vooral naar de didactische capaciteiten en brengen op basis hiervan hun advies uit. Echter stromen er leerlingen in die didactisch inderdaad heel sterk zijn, maar sociaal emotioneel heel zwak (inherent aan hun achtergrond/stoornis).
- Mentor examenklas (onderzoeker): Wanneer wij inzichtelijk maken wat er zowel pedagogisch als didactisch binnen een bepaalde leerroute en richting een bepaald uitstroomperspectief van een leerling verwacht wordt, kunnen scholen aan de voorkant een beter advies uitbrengen.
- Mentor bovenbouw: Deze scholen gaan nu ook met een OPP werken. Daarmee kunnen ze al betere inschattingen maken betreffende het uitstroomperspectief.
- Concluderend wordt als groep gesteld dat de vakoverstijgende leerlijnen gebruikt dienen te worden bij het ontwerpen van de pedagogische overgangsnormen. Deze zijn het meest objectief en meetbaar.

Bijlage 13. Data interview organisatie- en innovatieadviseur.

Dit interview heeft per email plaatsgevonden i.v.m. reisafstand.

Datum afname: 12-05-2016

De niveaus van de leergebied overstijgende kerndoelen in de drie standaarden zijn eigenlijk de overgangsnormen. Zo zijn ze wel benoemd.

Jullie schoolstandaard is al geformuleerd voor *leren-leren* en *sociaal gedrag*, maar leeft hij eigenlijk al op deze wijze? Het bepaald namelijk ook welke arrangement je krijgt en daarmee ook een overgangsnorm.

Ook hebben jullie in de schoolstandaard voor de inhoudelijke leervakken de overgangsnormen toch al vastgesteld. Mogelijk is het nog niet levend op de werkvloer, dat is ook hoe de intern begeleider en orthopedagoog de opbrengsten in kaart brengen op schoolniveau

Wettelijk hoeven ze nergens aan te voldoen, dat bepaal je als school passend bij de ambitie die je hebt. Er zijn wettelijke kaders waar naartoe je opleid met zijn allen, maar die zitten al ingebouwd in jullie schoolstandaard. Deze gelden alleen voor de leervakken. Deze wettelijk kaders gelden niet leergebied overstijgend.

Bijlage 14. Lesurentabel leerroute vmbo-tl VSO De Kolibrie.

	Uitstroomprofiel Onderwijs Vmbo-tl				
Vak	Onderbouw		Bovenbouw		
Leerjaar	1	2	3	4	5
Handvaardigheid	2	2	1	1	1
Gym	2	2	2	2	2
Koken	2	2	2	2	2
Techniek	2	2	0	0	0
Muziek	2	1	1	1	1
Nederlands 1 uur leesvaardigheden 1 uur schrijfvaardigheid	5	5	5	Maatwerk roosters	
Wiskunde	4	4	4		
Rekenvaardigheid	1	1	2		
Engels	3	3	3		
Loopbaan oriëntatie	1	1	1		
Burgerschapsvorming	1	1	1		
Biologie (& verzorging in de onderbouw)	3	3	3		
Maatschappijleer/ studie uur in de onderbouw	1	1 (MA 1)	3 (MA1)		
Geschiedenis	2	2	2		
Aardrijkskunde	2	2	0		
Economie	0	2	3		
NASK	1	1	2		
Studie-uur	0	1	0		
Totaal	35	35	35	35	35

Bijlage 15. De sectoren binnen de leerroute vmbo-tl.

VMBO TL	Theoretische leerweg	VSO	oktober 2015	
	Economie	Landbouw	Techniek	Zorg & Welzijn
Gemeenschappelijk deel*	Nederlands Engels Maatschappijleer I Rekentoets 2F Sectorwerkstuk	Nederlands Engels Maatschappijleer I Rekentoets 2F Sectorwerkstuk	Nederlands Engels Maatschappijleer I Rekentoets 2F Sectorwerkstuk	Nederlands Engels Maatschappijleer I Rekentoets 2F Sectorwerkstuk
Sectorvakken**	Verplicht: Economie Wiskunde	Verplicht: Wiskunde	Verplicht: Wiskunde NASK 1	Verplicht: Biologie
	Verplichte sectorkeuzevak: n.v.t.	Verplichte sectorkeuzevak: Biologie NASK 1	Verplichte sectorkeuzevak: n.v.t.	Verplichte sectorkeuzevak: Aardrijkskunde Geschiedenis Maatschappijleer II Wiskunde
Vakken vrije deel:***	Aardrijkskunde Biologie Geschiedenis NASK 1 Maatschappijleer II	Aardrijkskunde Economie Geschiedenis Maatschappijleer II	Aardrijkskunde Biologie Economie Geschiedenis Maatschappijleer II	Economie NASK 1
Verplichte vakken:****	Burgerschapsvorming Loopbaanoriëntatie	Burgerschapsvorming Loopbaanoriëntatie	Burgerschapsvorming Loopbaanoriëntatie	Burgerschapsvorming Loopbaanoriëntatie

Voor een volledig diploma binnen een bepaalde sector moeten er 9 vakken worden geëxamineerd

* Gemeenschappelijk deel 5 verplichte vakken voor iedereen

** Sectorvakken 2 vakken verplicht

*** Vakken vrije deel 2 vakken die niet verplicht zijn binnen de gekozen sector óf niet gekozen sectorvakken

**** Verplichte vakken: Deze vakken bieden wij wel aan; worden echter niet geëxamineerd

Het sectorwerkstuk dient te gaan over een maatschappelijk relevant thema dat past bij de beroepswereld van de betreffende sector

Bijlage 16. Voorbeeld cijferlijst.

Vakken	Behaalde cijfers											Gem.	Aantal	Gem. schooljaar
Aardrijkskunde													0	
Biologie													0	
Burgerschap													0	
Economie	9,6 (3x)	8,9 (3x)	7,6 (3x)	8 (3x)	8,2							8,5	5	8,5
Engels	9 (3x)	8,8	7,6 (2x)	8,8 (2x)	9,5 (2x)	9,1 (3x)	8,7 (3x)					8,8	7	8,8
Geschiedenis													0	
Handvaardigheid	7	8										7,5	2	7,5
Interne stage													0	
Koken	7											7	1	7
Lichamelijke opvoeding	7,8	8	9	7	8,5	7	7	9	7	7	7	7,7	11	7,7
Loopbaan begeleiding													0	
Maatschappijleer													0	
Maatschappijleer I													0	
Maatschappijleer II	8 (3x)	8	7									7,8	3	7,8
Muziek	8,5	8,5										8,5	2	8,5
Natuur-/Scheikunde	8 (3x)	7,4 (3x)	4,9 (3x)	7,7 (3x)	5,5 (3x)							6,7	5	6,7
Nederlands	8,3	8,7 (3x)	8,7 (3x)	8,2	8,4 (2x)							8,6	5	8,6
Rekenen RT													0	
Techniek en electro													0	
Verzorging													0	
Wiskunde													0	

Datum ondertekening:

Naam:

Handtekening ouders / verzorgers:

Handtekening:

Handtekening leerling:

Legenda

-

Bijlage 17. Inschalingslijst en doelen op het hoogste niveau van *leren-leren*. (CED-groep, 2011)

Inschalingsformulier leren leren

Groep:	Leerlijn: <u>leren leren</u>
Leerkracht:	Kerdoelen:
Datum:	

Leerlingen met hun niveau	Leeftijd leerling in hele jaren	Taakaanpak	Uitgestelde aandacht en hulp	Zelfstandig doorwerken	samenwerken	Reflectie op werk	Niveau van de leerling op deze leerlijn
1.							
2.							
3.							
4.							
5.							
6.							
7.							
8.							
9.							
10.							
11.							
12.							
13.							
14.							
Meest voorkomende niveau per subdoel in de groep							

Tips bij inschalen

- lees de doelen zo letterlijk mogelijk
- beoordeel het gedrag in 75% van de situaties. Als een leerling het gedrag drie keer heeft laten zien dan kan de leerling het.
- Een niveau is behaalt als een leerling 75% van de doelen beheerst
- Kijk of je het doel zelf ook wel aanbiedt of je leerlingen in de gelegenheid stelt om dit bij jou te oefenen.

Let op:

Subdoel 'uitgestelde aandacht' heeft maar 4 niveaus. Dan is dit subdoel klaar. Reken dit subdoel dan ook niet meer mee in de score van de leerling. Klaar is klaar. Het zou het niveau van de leerling lager doen lijken.

Subdoel	Aantal niveaus	Gedragsbeschrijving hoogste niveau
Taakaanpak	8 niveaus	Maakt een plan voor de aanpak van een klein project (volgorde van taken, duur van taken, tijdsindeling, benodigdheden) Beoordeelt of hij een uitgevoerde taak goed had voorbereid en uitgevoerd Plant taken voor een vakgebied of huiswerk (agendabeheer)
Hulp vragen/Uitgestelde aandacht	4 niveaus	Vraagt van tevoren uitleg wanneer de taak niet duidelijk is Geeft aan dat hij een uitleg niet begrijpt Schat in wanneer iemand om hulp gevraagd kan worden en wanneer je moet wachten
Zelfstandig (door) werken	8 niveaus	Maakt een overzichtelijk en uitvoerbaar werkplan en brengt dit ten uitvoer
Samenwerken	8 niveaus	Wijzigt een afspraak met een motivering Neemt bij samenwerken aan een taak een leidende en volgende rol Herkent en benoemt naast zijn beperkingen ook zijn capaciteiten bij het uitvoeren van een taak
Reflectie op werk	8 niveaus	Besprekt met anderen hoe hij zijn project heeft aangepakt Evalueert eigen werk (balans tussen positieve en negatieve punten)

Bijlage 18. Open, axiale en selectieve codering gedragsmatige aspecten.

Deze lijst bevat alle gedragsmatige aspecten zoals benoemd in de gegenereerde data.

Open codering:

Inzet	Voor elkaar opkomen	Zelfredzaamheid
Werkhouding	Elkaar in je waarde laten	Interactie met leeftijdsgenoten
Volwassenheid	Niet door de gangen rennen	Geconcentreerd werken aan de leerstof
Gedrag	Andere klassen latsigvallen	Zelfstandig werken aan de leerstof
Thuisituatie	Gedrag buiten het zicht van de leerkracht	Werktempo
Bijles	Luisteren	Verwerkingssnelheid
Bijzonderheden	Omgaan met druk	Extreem externaliserend / internaliserend gedrag
Zelfstandigheid (2)	Motivatie	Weten wat goed en fout is
Reflectie op werk	De achtergrond van een persoon	Sociale persoonlijke ontwikkelingen
Serieuze houding	Aanwezigheidsplicht	Zelf kunnen plannen
Samenwerken	Zelfstandigheid	Zelfstandig werken
Werkzaamheden uitvoeren	Zelf plannen	Huiswerk maken
Respect tonen, beleefd zijn.	Agendagebruik	Samenwerken aan opdrachten
Van andermans spullen afblijven	Fatsoenlijk gedrag	Concentratie
Goed kunnen communiceren	Huiswerk houding	Slecht gedrag
In de klas blijven	Gedrag benoemen	Je moet kunnen luisteren.
Je kunnen beheersen	Reflecteren op handelen	Omgaan met huiswerk
Weten wanneer je stil moet zijn.	Persoonlijke situaties	Zelfstandig kunnen plannen
Elkaar uit laten praten	Inzet	Agendagebruik
Op tijd zijn	Werkhouding	Zelfstandigheid
Je eigen fouten herkennen	Intrinsieke motivatie	Mate van zelfstandigheid
Je emoties aangeven/tonen	Zelfstandigheid	Jezelf niet laten beïnvloeden (groepsdruk).

Axiale codering.

Plannen Werkzaamheden uitvoeren Zelf plannen Agendagebruik Zelf kunnen plannen Agendagebruik Op tijd zijn	Interactie Interactie met leeftijdsgenoten Elkaar in je waarde laten Respect tonen, beleefd zijn. Van andermans spullen afblijven Voor elkaar opkomen Jezelf niet laten beïnvloeden (groepsdruk). Samenwerken aan opdrachten Samenwerken	Communicatie Goed kunnen communiceren Luisteren Je moet kunnen luisteren. Weten wanneer je stil moet zijn Elkaar uit laten praten
Inzet, houding, motivatie. Inzet Motivatie Werkhouding Intrinsieke motivatie Volwassenheid Serieuze houding Inzet Werkhouding Omgaan met druk	Zelfstandigheid Zelfstandigheid Zelfstandigheid Zelfstandig werken aan de leerstof Zelfstandigheid Zelfstandigheid Zelfstandig kunnen plannen Mate van zelfstandigheid Zelfstandig werken Zelfredzaamheid Gedrag buiten het zicht van de leerkracht	Gedrag Fatsoenlijk gedrag Gedrag benoemen Extreem externaliserend / internaliserend gedrag Niet door de gangen rennen Gedrag Andere klassen lastigvallen In de klas blijven Je kunnen beheersen Slecht gedrag Weten wat goed en fout is
Verwerkingssnelheid Werktempo	Reflectie Reflectie op werk Reflecteren op handelen Je eigen fouten herkennen Je emoties aangeven/tonen	
Concentratie Geconcentreerd werken aan de leerstof	Persoonlijke situatie Sociale persoonlijke ontwikkelingen Thuisituatie Bijzonderheden De achtergrond van een persoon Persoonlijke situaties	
Huiswerk Omgaan met huiswerk Huiswerk maken Huiswerk houding Bijles		

Selectieve codering.

Plannen	Concentratie	Zelfstandigheid	Communicatie
Inzet, houding, motivatie.	Huiswerk	Reflectie	Gedrag
Verwerkingssnelheid	Interactie	Persoonlijke situatie	

Bijlage 19. Analyse gedragsmatige aspecten in relatie tot de vakoverstijgende leerlijnen *leren-leren* en *sociaal gedrag*.

Per kernbegrip wordt aangegeven of dit terug komt in de vakoverstijgende leerlijnen (CED-groep, 2016).

Plannen Is verwerkt in de leerlijn <i>leren-leren</i> .	Concentratie Is verwerkt in de leerlijn <i>leren-leren</i> .	Zelfstandigheid Is verwerkt in de leerlijn <i>leren-leren</i> .	Communicatie Is verwerkt in de leerlijn <i>sociaal gedrag</i> .
Inzet, houding, motivatie. Komt niet terug in de leerlijnen.	Huiswerk Is verwerkt in de leerlijn <i>leren-leren</i> .	Reflectie Is verwerkt in de leerlijnen <i>leren-leren</i> en <i>sociaal gedrag</i> .	Gedrag Is verwerkt in de leerlijn <i>sociaal gedrag</i> .
Verwerkingssnelheid Is verwerkt in de leerlijn <i>leren-leren</i> .	Interactie Is verwerkt in de leerlijn <i>sociaal gedrag</i> .	Persoonlijke situatie Komt niet terug in de leerlijnen.	

Overzicht per leerlijn:

<i>Leren-leren</i>	<i>Sociaal gedrag</i>	Geen van beide
Reflectie	Reflectie	Inzet, houding, motivatie.
Plannen	Interactie	Persoonlijke situatie
Concentratie	Communicatie	
Verwerkingssnelheid	Sociaal gedrag	
Huiswerk		
Zelfstandigheid		

Bijlage 20. Prototype 1.0.

Prototype overgangsnormen leerroute vmbo-tl VSO De Kolibrie

Het onderstaande overgangsbeleid is opgesteld conform de schoolstandaard van VSO De Kolibrie

ONDERBOUW VBMO-TL

Leerjaar 1. Onderbouw vmbo-tl.

In leerjaar 1 hebben leerlingen nog geen sector gekozen.

Vakkenpakket.

Hoofdvakken		
Nederlands	NED	X
Wiskunde	WIS	X
Engels	ENG	X
Rekenvaardigheid	REK	X
Bijvakken		
Biologie & Verzorging	BIO/VZ	X
Geschiedenis	GS	X
Aardrijkskunde	AK	X
Natuur- en scheikunde 1	NASK1	X
Maatschappijleer	MA	0
Burgerschapsvorming	BU	0
Loopbaan oriëntatie	LOB	0
Praktijkvakken		
Handvaardigheid	HV	X
Gym	LO	X
Koken	KO	X
Techniek	TE	X
Muziek	MU	X

X = Staat op het rooster en de resultaten als cijfers op het rapport vermeld.

0 = Staat op het rooster, maar niet op het rapport vermeld.

Resultaten worden door de docenten vastgelegd in het leerlingvolgsysteem. Het eindcijfer is opgebouwd uit alle resultaten van het gehele schooljaar conform toetsing jaarplanning.

Leerdoelen vakoverstijgende leerlijn *leren-leren*.

Leerlingen worden op dagelijkse basis schoolbreed aangesproken op niveau 6.

Subdoel	Leerdoelen niveau 6
Taakaanpak	Stelt zichzelf bij een bekende taak een tijdsdoel (dan moet ik het af hebben) Plant zelfstandig meerdere taken achter elkaar op meer dagen Houdt bij meerdere taken het overzicht van wat wanneer moet gebeuren (agenda, actielijstje)
Uitgestelde aandacht/hulp vragen	n.v.t., de doelen zijn voor dit subdoel afgerond Dit subdomein reikt tot niveau 4: Schat in of hij na de uitleg alle taken kan maken en vraagt anders direct extra hulp in de startronde
Zelfstandig (door)werken	Zoekt een oplossing bij tegenslag met een taak (aanwijzingen onleesbaar, spullen onvindbaar)
Samenwerken	Maakt afspraken over de taakverdeling in een subgroep (4-6 personen) Heeft een eigen bijdrage in het bespreken van de taakverdeling Legt zich neer bij een groepsbeslissing Helpt een ander om iets in te brengen in de groep (wat vind jij?)
Reflectie op werk	Geeft feedback op het werk van een medeleerling Ontvangt feedback van een medeleerling op zijn gemaakte werk Evalueert planning en uitvoering van zijn dag-/meerdere dagen-/weektaak op basis van de feedback Reflecteert zowel op het resultaat van een taak als op het proces (hoe heb ik het aangepakt) Onderscheidt daarbij persoonlijke (kun je zelf beïnvloeden) en externe oorzaken Evalueert zijn eigen werkdag gericht op de voorbereiding, het proces en het resultaat Verbindt consequenties voor de volgende keer aan zijn beoordeling

De niveaus van leerlingen worden door de mentoren ingeschaald en geregistreerd in het OPP binnen het leerlingvolgsysteem.

Overgang van leerjaar 1 naar leerjaar 2.

Een leerling wordt bevorderd naar leerjaar 2 vmbo-tl indien:

- Het vak Nederlands met een 5 gemiddeld is beoordeeld.
- Het gemiddelde eindcijfer op de hoofdvakken een 5,5 of hoger is. 1 onvoldoende voor een hoofdvak is toegestaan.
- Het gemiddelde eindcijfer op de bijvakken een 5,5 of hoger is. 1 onvoldoende voor een bijvak is toegestaan.
- Het gemiddelde eindcijfer op de praktijkvakken een 5,5 of hoger is. 1 onvoldoende voor een praktijkvak is toegestaan. Voor gym dient minimaal een 5 behaald te worden.
- Het niveau voor rekenvaardigheid is 1F.
- Op het vakoverstijgende leergebied *leren leren* is het streefniveau 6.
- Het aanwezigheidspercentage ligt hoger dan 90%.

Indien een leerling niet aan bovenstaande eisen voldoet, wordt een leerling besproken in een leerlingbespreking*.

Dit betekent niet per definitie dat een leerling niet bevorderd wordt naar het volgende leerjaar. Er vindt een analyse plaats door de mentor in overleg met de cvb.

Uitgangspunt binnen dit gesprek is het ontwikkelingsperspectief van de leerling.

Leerjaar 2. Onderbouw vmbo-tl.

In leerjaar 2 hebben leerlingen nog geen sector gekozen. Aan het einde van leerjaar 2 heeft de leerling voor 2 sectoren gekozen.

Vakkenpakket.

Hoofdvakken		
Nederlands	NED	X
Wiskunde	WIS	X
Engels	ENG	X
Rekenvaardigheid	REK	X
Bijvakken		
Biologie & Verzorging	BIO/VZ	X
Geschiedenis	GS	X
Aardrijkskunde	AK	X
Economie	ECO	X
Natuur- en scheikunde 1	NASK1	X
Maatschappijleer	MA	0
Burgerschapsvorming	BU	0
Loopbaan oriëntatie	LOB	0
Praktijkvakken		
Handvaardigheid	HV	X
Gym	LO	X
Koken	KO	X
Techniek	TE	X
Muziek	MU	X

X = Staat op het rooster en de resultaten als cijfers op het rapport vermeld.

0 = Staat op het rooster, maar niet op het rapport vermeld.

Resultaten worden door de docenten vastgelegd in het leerlingvolgsysteem. Het eindcijfer is opgebouwd uit alle resultaten van het gehele schooljaar conform toetsing jaarplanning.

Leerdoelen vakoverstijgende leerlijn *leren-leren*.

Leerlingen worden op dagelijkse basis schoolbreed aangesproken op niveau 6.

Subdomein	Leerdoelen niveau 6
Taakaanpak	Stelt zichzelf bij een bekende taak een tijdsdoel (dan moet ik het af hebben) Plant zelfstandig meerdere taken achter elkaar op meer dagen Houdt bij meerdere taken het overzicht van wat wanneer moet gebeuren (agenda, actielijstje)
Uitgestelde aandacht/hulp vragen	n.v.t., de doelen zijn voor dit subdoel afgerond Dit subdomein reikt tot niveau 4: Schat in of hij na de uitleg alle taken kan maken en vraagt anders direct extra hulp in de startronde

Zelfstandig (door)werken	Zoekt een oplossing bij tegenslag met een taak (aanwijzingen onleesbaar, spullen onvindbaar)
Samenwerken	Maakt afspraken over de taakverdeling in een subgroep (4-6 personen) Heeft een eigen bijdrage in het bespreken van de taakverdeling Legt zich neer bij een groepsbeslissing Helpt een ander om iets in te brengen in de groep (wat vind jij?)
Reflectie op werk	Geeft feedback op het werk van een medeleerling Ontvangt feedback van een medeleerling op zijn gemaakte werk Evalueert planning en uitvoering van zijn dag-/meerdere dagen-/weektaak op basis van de feedback Reflecteert zowel op het resultaat van een taak als op het proces (hoe heb ik het aangepakt) Onderscheidt daarbij persoonlijke (kun je zelf beïnvloeden) en externe oorzaken Evalueert zijn eigen werkdag gericht op de voorbereiding, het proces en het resultaat Verbindt consequenties voor de volgende keer aan zijn beoordeling

De niveaus van leerlingen worden door de mentoren ingeschaald en geregistreerd in het OPP binnen het leerlingvolgsysteem.

Overgang van leerjaar 2 naar leerjaar 3.

Een leerling wordt bevorderd naar leerjaar 2 vmbo-tl indien:

- Het vak Nederlands met een 5 gemiddeld is beoordeeld.
- Het gemiddelde eindcijfer op de hoofdvakken een 5,5 of hoger is. 1 onvoldoende voor een hoofdvak is toegestaan.
- Het gemiddelde eindcijfer op de bijvakken een 5,5 of hoger is. 1 onvoldoende voor een bijvak is toegestaan.
- Het gemiddelde eindcijfer op de praktijkvakken een 5,5 of hoger is. 1 onvoldoende voor een praktijkvak is toegestaan. Voor gym dient minimaal een 5 behaald te worden.
- Het niveau voor rekenvaardigheid ligt tussen 1F en 2F.
- Op het vakoverstijgende leergebied *leren-leren* is het streefniveau 6.
- Het aanwezigheidspercentage ligt hoger dan 90%.

Indien een leerling niet aan bovenstaande eisen voldoet, wordt een leerling besproken in een leerlingbespreking*.

Dit betekent niet per definitie dat een leerling niet bevorderd wordt naar het volgende leerjaar. Er vindt een analyse plaats door de mentor in overleg met de cvb. Uitgangspunt binnen dit gesprek is het ontwikkelingsperspectief van de leerling.

BOVENBOUW VMBO-TL

Leerjaar 3. Bovenbouw vmbo-tl.

Eind leerjaar 3 maakt een leerling de definitieve sectorkeuze.

Vakkenpakket.

Sector economie

Gemeenschappelijk deel		
Nederlands	NED	X
Engels	ENG	X
Maatschappijleer 1	MA1	X
Rekenvaardigheid	REK	X
Sectorvakken (verplicht)		
Economie	ECO	X
Wiskunde	WIS	X
Vakken vrije deel		
Biologie	BIO	X
Geschiedenis	GS	X
Natuur- en scheikunde 1	NASK1	X
Maatschappijleer 2	MA2	--
Aardrijkskunde	AK	-
Verplichte vakken		
Burgerschapsvorming	BU	0
Loopbaan oriëntatie	LOB	0
Praktijkvakken		
Handvaardigheid	HV	X
Gym	LO	X
Koken	KO	X
Muziek	MU	X

Sector landbouw

Gemeenschappelijk deel		
Nederlands	NED	X
Engels	ENG	X
Maatschappijleer 1	MA1	X
Rekenvaardigheid	REK	X
Sectorvakken (2 verplicht, waaronder wiskunde)		
Wiskunde	WIS	X
Biologie	BIO	X
Natuur- en scheikunde 1	NASK1	X

Vakken vrije deel		
Economie	ECO	X
Geschiedenis	GS	X
Maatschappijleer 2	MA2	--
Aardrijkskunde	AK	-
Verplichte vakken		
Burgerschapsvorming	BU	0
Loopbaan oriëntatie	LOB	0
Praktijkvakken		
Handvaardigheid	HV	X
Gym	LO	X
Koken	KO	X
Muziek	MU	X

Sector techniek

Gemeenschappelijk deel		
Nederlands	NED	X
Engels	ENG	X
Maatschappijleer 1	MA1	X
Rekenvaardigheid	REK	X
Sectorvakken (verplicht)		
Wiskunde	WIS	X
Natuur- en scheikunde 1	NASK1	X
Vakken vrije deel		
Biologie	BIO	X
Economie	ECO	X
Geschiedenis	GS	X
Maatschappijleer 2	MA2	--
Aardrijkskunde	AK	-
Verplichte vakken		
Burgerschapsvorming	BU	0
Loopbaan oriëntatie	LOB	0
Praktijkvakken		
Handvaardigheid	HV	X
Gym	LO	X
Koken	KO	X
Muziek	MU	X

Sector zorg en welzijn

Gemeenschappelijk deel		
Nederlands	NED	X
Engels	ENG	X
Maatschappijleer 1	MA1	X
Rekenvaardigheid	REK	X

Sectorvakken (2 verplicht, waaronder biologie)		
Biologie	BIO	X
Geschiedenis	GS	X
Maatschappijleer 2	MA2	--
Wiskunde	WIS	X
Aardrijkskunde	AK	-
Vakken vrije deel		
Economie	ECO	X
Natuur- en scheikunde 1	NASK1	X
Verplichte vakken		
Burgerschapsvorming	BU	0
Loopbaan oriëntatie	LOB	0
Praktijkvakken		
Handvaardigheid	HV	X
Gym	LO	X
Koken	KO	X
Muziek	MU	X

X = Staat op het rooster en de resultaten als cijfers op het rapport vermeld.

0 = Staat op het rooster, maar niet op het rapport vermeld.

- = Staat niet op het rooster en de resultaten worden niet als cijfers op het rapport vermeld.

-- = Wordt aangeboden vanaf leerjaar 4.

Resultaten worden door de docenten vastgelegd in het leerlingvolgsysteem. Het eindcijfer is opgebouwd uit alle resultaten van het gehele schooljaar conform toetsing jaarplanning.

Leerdoelen vakoverstijgende leerlijn *leren-leren*.

Subdomein	Leerdoelen niveau 8
Taakaanpak	Maakt een plan voor de aanpak van een klein project (volgorde van taken, duur van taken, tijdsindeling, benodigdheden) Maakt voor drie vakken een volledige weekplanning waarin onderscheid is tussen instructietijd, zelfstandig werken en huiswerk Houdt bij zijn planning rekening met eerder ervaringen
Uitgestelde aandacht/hulp vragen	n.v.t., de doelen zijn voor dit subdoel afgerond Dit subdomein reikt tot niveau 4: Schat in of hij na de uitleg alle taken kan maken en vraagt anders direct extra hulp in de startronde
Zelfstandig (door)werken	n.v.t., de doelen zijn voor dit subdoel afgerond Dit subdoel reikt tot niveau 7: Zet zich langere tijd in voor een taak die hij niet leuk vindt of die niet lukt Werkt door bij interne afleiding (schrijft vragen en gedachten die afleiden op)
Samenwerken	Neemt bij samenwerken aan een taak een leidende en volgende rol Benoemt naast zijn capaciteiten ook zijn beperkingen bij het uitvoeren van taken (→ en verdeelt op basis daarvan de rollen tijdens het samenwerken)

Reflectie op werk	Bespreekt met anderen hoe hij zijn project heeft aangepakt gericht op de voorbereiding, het proces en het resultaat Evalueert eigen werkweek (er is een balans tussen positieve en negatieve punten) Komt met suggesties voor aanpassingen op inhoudelijke (wat wil/moet ik leren) en procesmatige aspecten van het onderwijsleerproces
-------------------	---

De niveaus van leerlingen worden door de mentoren ingeschaald en geregistreerd in het OPP binnen het leerlingvolgsysteem.

Overgang van leerjaar 3 naar leerjaar 4/5.

Een leerling wordt bevorderd naar leerjaar 4/5 vmbo-tl indien:

- Het vak Nederlands met een 5 gemiddeld is beoordeeld.
- Het gemiddelde eindcijfer op de vakken uit het gemeenschappelijk deel een 5,5 of hoger is. 1 onvoldoende voor een hoofdvak is toegestaan.
- Het gemiddelde eindcijfer op de sectorvakken een 5,5 of hoger is. Een onvoldoende voor een sectorvak is niet toegestaan.
- Het gemiddelde eindcijfer op de praktijkvakken een 5,5 of hoger is. Een onvoldoende voor een praktijkvak is toegestaan. Voor gym dient minimaal een 5 behaald te worden
- Het niveau voor rekenvaardigheid is 2F.
- Op het vakoverstijgende leergebied *leren-leren* is het streefniveau 8.
- Het aanwezigheidspercentage ligt hoger dan 90%.

Indien een leerling niet aan bovenstaande eisen voldoet, wordt een leerling besproken in een leerlingbespreking*.

Dit betekent niet per definitie dat een leerling niet bevorderd wordt naar het volgende leerjaar. Er vindt een analyse plaats door de mentor in overleg met de cvb. Uitgangspunt binnen dit gesprek is het ontwikkelingsperspectief van de leerling.

***Leerlingbespreking.**

Indien een leerling een bespreekgeval wordt, vindt een leerlingbespreking plaats op basis van de volgende punten:

- Didactische resultaten;
- Functioneren op het vakoverstijgende leergebied *leren-leren*;
- Inzet, houding en motivatie;
- Persoonlijke situatie van een leerling;
- Het OPP.

Hierbij staat het ontwikkelingsperspectief van de leerling centraal.

Bijlage 21. Beoordeling en evaluatie prototype 1.0.

Respondent(en)	Input	Oordeel
Intern begeleider VSO De Kolibrie	Enkele aanvulling op het gebied van tekstuele opbouw. Mogelijkerwijs minder beschrijvend weergeven, maar nog schematischer.	Aanpassing aanbevolen.
Leden werkgroep onderwijskundig beleid:		
- Leerkracht leerroute vmbo-tl	Helder document, geen aanvullingen.	Goedgekeurd.
- Leerkracht leerroute arbeid	Dit is het document dat de startende leerkracht op onze school mist. Dit schetst voor iedere groep binnen de vmbo-tl leerroute duidelijkheid. Niet alleen voor docenten, maar ook zeker voor de ouders en leerlingen. Deze duidelijkheid sluit aan bij de behoefte van de leerlingen binnen onze doelgroep.	Goedgekeurd.
- Coördinator VSO De Kolibrie	Er wordt terecht onderscheid gemaakt tussen hoofd-, bij- en praktijkvakken en daarnaast de vakoverstijgende leergebieden. Tevens bestaat de mogelijkheid voor een leerlingbespreking daar waar twijfel is. Het prototype is duidelijk en inzichtelijk: een helder en helpende prototype.	Goedgekeurd.
Zorg coördinator VSO school Z	Geen respons.	-
Gedragswetenschapper VSO School Y	Geen respons.	-
Senior organisatie- en innovatieadviseur.	Binnen de arrangementen, welke in de nabije toekomst in gebruik genomen worden is de norm voldoende. Hier wijk je in je prototype vanaf. Advies: bespreking prototype in de stuurgroep opbrengstgericht werken in 4D.	Aanpassing aanbevolen.
Stuurgroep opbrengst gericht werken in 4D:	Voor volledig verslag zie bijlage 21. De volgende aanpassingen worden aanbevolen:	Aanpassing aanbevolen.
- Senior organisatie- en innovatieadviseur.	- In de onderbouw het niveau <i>leren</i> -	

- Twee orthopedagogen VSO De Kolibrie - Zorgcoördinator VSO School X. - Orthopedagoog VSO School X. - Intern begeleider VSO De Kolibrie.	<i>leren</i> aanpassen naar niveau 7. - Bij het ontwerp dient uitgegaan te worden van de gewenste <u>opbrengsten</u> volgens de schoolstandaard. Niet het aanbod. Zie bijlage 21. - De gemiddelde didactische resultaten van een leerling dienen tussen een 6 en een 8 te liggen om in het basisarrangement te vallen. Om te bepalen hoeveel onvoldoendes een leerling mag hebben, dienen bij het aanpassen van het prototype de examenbepalingen gehanteerd te worden. - Zijn de gehanteerde termen binnen dit onderzoek wel correct? Wordt hiermee correct benoemd welke soorten overgangsnormen er bedoeld worden?	
---	--	--

Bijlage 22. Evaluatie prototype 1.0 stuurgroep opbrengstgericht werken in 4D.

Officiële Notulen

Notulist: Zorgcoördinator VSO School X:

Datum: 25-05-2016

Hanneke Joosten licht het prototype overgangsnormering toe. Zowel in op VSO De Kolibrie als op VSO School X zijn de arrangementkaarten voor resp. Nederlands en Engels gereed, echter niet “levend” binnen de school.

In de voorbereiding in overgangsnormering is nog niet het werken met arrangementkaarten en werken vanuit de schoolstandaard geïntegreerd.

CvB VSO de Kolibrie bespreekt of de schoolstandaard gewijzigd moet worden van niv. 6 in leerjaar 1,2 en niv. 8 i leerjaar 3, 4 en 5 naar niv. 7 in leerjaar 1,2,3, en niv. 8 in leerjaar 4 en 5. Dit in verband met het hoge niveau (7) van leerlingen die vanuit SO instromen. CvB / MT VSO School X zal de schoolstandaard nogmaals bekijken, maar er zijn geen aanwijzingen om dit nu te wijzigen. Mogelijk is dit in de toekomst anders, zodra het niv. Van uitstroom SO school X hoger wordt.

Verwerking gesprek door onderzoeker.

Aanwezig:

- Senior organisatie- en innovatieadviseur.
- Intern begeleider VSO De Kolibrie.
- Twee Orthopedagogen VSO De Kolibrie.
- Orthopedagoog VSO School X.
- Zorgcoördinator VSO School X.
- Onderzoeker.

Het didactisch niveau dient te worden losgekoppeld van de vakoverstijgende leergebieden. De gewenste niveaus op de vakoverstijgende leerlijn *leren-leren* gelden voor alle leerlingen binnen VSO De Kolibrie.

Bij het ontwerp dient uitgegaan te worden van de gewenste opbrengsten volgens de schoolstandaard. Niet het aanbod. Zie onderstaande tabel (met daarin de nieuwe waarden betreffende de gewenste niveaus):

<u>Leeftijd</u> →	12	13	14	15	16	17	18	19	
25%	8	8	8	8	8	8	8	8	25%
75%	7	7	7	8	8	8	8	8	75%
90%	4	4	5	5	5	6	6	6	90%

Hierbij dienen de verschillende arrangementen benoemd te worden: basis (groen), intensief (geel) en gevorderd (blauw).

Het aanbod van het vakoverstijgend leergebied *leren-leren* gaat mogelijk veranderen. Houdt bij het ontwerp rekening met de volgende waarden:

1,2, niveau 7, leerjaar 3, 4, 5 niveau 8. In de cvb van VSO de Kolibrie wordt dit besloten voor schooljaar 2016-2017.

De groene lijn wordt dus aangepast. Aanbeveling voor vervolgonderzoek: De blauwe lijn kan opstroom betekenen, de gele lijn afstroom.

De gemiddelde didactische resultaten van een leerling dienen tussen een 6 en een 8 te liggen om in het basisarrangement te vallen.

Om te bepalen hoeveel onvoldoendes een leerling mag hebben, dienen bij het aanpassen van het prototype de examenbepalingen gehanteerd te worden.

Onderliggende onderwijskundige visie: Opbrengstgericht werken in 4D

Gedragmatige aspecten (zoals benoemd binnen dit onderzoek) zijn eigenlijk doelen binnen de vakoverstijgende leerlijnen. Wanneer je bijvoorbeeld het begrip zelfstandigheid probeert te duiden, zullen verschillende personen verschillende definities geven. Deze definities verschillen qua niveau op de leerlijn *leren-leren*.

Denkwijze zou moeten zijn: Niet in termen van leerling kenmerken denken, maar in termen van doelen.

Pedagogisch = leerkracht handelen

Didactisch = het gebied van lesgeven

Zijn de gehanteerde termen binnen dit onderzoek wel correct?

Bijlage 23. Prototype 2.0.

Prototype overgangsnormen leerroute vmbo-tl VSO De Kolibrie

Het onderstaande overgangsbeleid is opgesteld conform de schoolstandaard van VSO De Kolibrie.

Binnen dit document wordt uitgegaan van de volgende leeftijdsstandaarden:

Leerjaar 1: 13 jaar (onderbouw)
 Leerjaar 2: 14 jaar (onderbouw)
 Leerjaar 3: 15 jaar (bovenbouw)
 Leerjaar 4/5: 16 jaar en ouder (bovenbouw)

ONDERBOUW VBMO-TL

Leerjaar 1. Onderbouw vmbo-tl.

In leerjaar 1 hebben leerlingen nog geen sector gekozen.

Vakkenpakket.

Hoofdvakken		
Nederlands	NED	X
Wiskunde	WIS	X
Engels	ENG	X
Rekenvaardigheid	REK	X
Bijvakken		
Biologie & Verzorging	BIO/VZ	X
Geschiedenis	GS	X
Aardrijkskunde	AK	X
Natuur- en scheikunde 1	NASK1	X
Maatschappijleer	MA	0
Burgerschapsvorming	BU	0
Loopbaan oriëntatie	LOB	0
Praktijkvakken		
Handvaardigheid	HV	X
Gym	LO	X
Koken	KO	X
Techniek	TE	X
Muziek	MU	X
Vakoverstijgend		
Leren-leren	LL	A

X = Staat op het rooster en de resultaten als cijfers op het rapport vermeld.

0 = Staat op het rooster, maar wordt niet beoordeeld met een cijfer en niet op het rapport vermeld.

A = Staat op het rooster, het niveau wordt geregistreerd in het leerlingvolgsysteem.

Het eindcijfer voor de hoofd-, bij- en praktijkvakken is opgebouwd uit alle resultaten van het gehele schooljaar, conform toetsing jaarplanning, en wordt afgerond op één decimaal.

Binnen het didactisch aanbod wordt dagelijks structureel en expliciet aandacht besteed aan de doelen van het vakoverstijgende leergebied *leren-leren* op niveau 7.

Subdoel	Leerdoelen niveau 7
Taakaanpak	Schat in hoeveel taken hij afkrijgt binnen een bepaalde tijd. Stelt prioriteiten wanneer er meerdere dingen tegelijk moeten gebeuren. Geeft vooraf aan bij welk resultaat hij tevreden is met zijn werk.
Uitgestelde aandacht/hulp vragen	n.v.t., de doelen zijn voor dit subdoel afgerond. Dit subdoel reikt tot niveau 4: Schat in of hij na de uitleg alle taken kan maken en vraagt anders direct extra hulp in de startronde.
Zelfstandig (door)werken	Zet zich langere tijd in voor een taak die hij niet leuk vindt of die niet lukt. Werkt door bij interne afleiding (schrijft vragen en gedachten die afleiden op).
Samenwerken	Noemt een aantal van de eigen capaciteiten (wat kan je goed) en kenmerken (wat vind je belangrijk). Noemt capaciteiten en kenmerken van medeleerlingen. Neemt (opbouwende) kritiek in ontvangst zonder boos te worden. Past zijn gedrag aan na terechte kritiek van een medeleerling.
Reflectie op werk	Stelt zo nodig zijn tijdsplanning bij (meer/minder tijd nodig). Beoordeelt of hij de juiste prioriteiten heeft gesteld. Evalueert zijn eigen werkdag (zijn alle opdrachten goed uitgevoerd).

De niveaus van leerlingen worden 2x per schooljaar (conform kwaliteitszorgkalender) door de mentoren ingeschaald en geregistreerd in het OPP binnen het leerlingvolgsysteem in hele cijfers.

Een leerling krijgt per vak één van onderstaande arrangementen aangeboden:

Type arrangement	Vakinhoudelijk	Vakoverstijgend leergebied leren leren
Talent/verdiept arrangement	Cijfer 8,1 of hoger.	Niveau 8
Basis arrangement	Cijfer 6,0 t/m 8,0.	Niveau 7
Intensief arrangement	Cijfer 5,9 of lager	Niveau 4

Overgang van leerjaar 1 naar leerjaar 2.

Onderstaande normen bepalen of de overgang van een leerling. Wanneer de leerling niet voldoet aan onderstaande normen en dus op een groot aantal vakken het intensieve arrangement aangeboden dient te krijgen, vindt er ten alle tijden een leerlingbespreking* plaats met de mentor en de cvb. Uitgangspunt binnen dit gesprek is het ontwikkelingsperspectief van de leerling.

Een leerling wordt bevorderd naar leerjaar 2 vmbo-tl indien:

Vakinhoudelijke overgangsnormen:	
Hoofdvakken	Het vak Nederlands met een 5 gemiddeld is beoordeeld. Het gemiddelde eindcijfer op de hoofdvakken een 5,5 of hoger is. Eén onvoldoende voor een hoofdvak is toegestaan.
Bijvakken	Het gemiddelde eindcijfer op de bijvakken een 5,5 of hoger is. Eén onvoldoende voor een bijvak is toegestaan.
Praktijkvakken	Het gemiddelde eindcijfer op de praktijkvakken een 5,5 of hoger is. Eén onvoldoende voor een praktijkvak is toegestaan. Voor gym dient minimaal een 5 behaald te worden.
Referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen	Het niveau voor Nederlandse taal en rekenvaardigheid 1F is.
Vakoverstijgende overgangsnormen:	
Vakoverstijgende leergebied <i>leren-leren</i>	De leerling minimaal ingeschaald kan worden op niveau 4.
Aanwezigheid	Het aanwezigheidspercentage hoger ligt dan 90%.

Leerjaar 2. Onderbouw vmbo-tl.

In leerjaar 2 hebben leerlingen nog geen sector gekozen. Aan het einde van leerjaar 2 heeft de leerling voor 2 sectoren gekozen.

Vakkenpakket.

Hoofdvakken		
Nederlands	NED	X
Wiskunde	WIS	X
Engels	ENG	X
Rekenvaardigheid	REK	X
Bijvakken		
Biologie & Verzorging	BIO/VZ	X
Geschiedenis	GS	X
Aardrijkskunde	AK	X
Economie	ECO	X
Natuur- en scheikunde 1	NASK1	X
Maatschappijleer	MA	0
Burgerschapsvorming	BU	0
Loopbaan oriëntatie	LOB	0
Praktijkvakken		
Handvaardigheid	HV	X
Gym	LO	X
Koken	KO	X
Techniek	TE	X
Muziek	MU	X
Vakoverstijgend		
Leren-leren	LL	A

X = Staat op het rooster en de resultaten als cijfers op het rapport vermeld.

0 = Staat op het rooster, maar wordt niet beoordeeld met een cijfer en niet op het rapport vermeld.

A = Staat op het rooster, het niveau wordt geregistreerd in het leerlingvolgsysteem.

Het eindcijfer voor de hoofd-, bij- en praktijkvakken is opgebouwd uit alle resultaten van het gehele schooljaar, conform toetsing jaarplanning, en wordt afgerond op één decimaal.

Binnen het didactisch aanbod wordt dagelijks structureel en expliciet aandacht besteed aan de doelen van het vakoverstijgende leergebied *leren-leren* op niveau 7.

Subdoel	Leerdoelen niveau 7
Taakaanpak	Schat in hoeveel taken hij afkrijgt binnen een bepaalde tijd. Stelt prioriteiten wanneer er meerdere dingen tegelijk moeten gebeuren. Geeft vooraf aan bij welk resultaat hij tevreden is met zijn werk.
Uitgestelde aandacht/hulp vragen	n.v.t., de doelen zijn voor dit subdoel afgerond. Dit subdoel reikt tot niveau 4: Schat in of hij na de uitleg alle taken kan maken en vraagt anders direct extra hulp in de startronde.
Zelfstandig	Zet zich langere tijd in voor een taak die hij niet leuk vindt of die niet lukt.

(door)werken	Werkt door bij interne afleiding (schrijft vragen en gedachten die afleiden op).
Samenwerken	Noemt een aantal van de eigen capaciteiten (wat kan je goed) en kenmerken (wat vind je belangrijk). Noemt capaciteiten en kenmerken van medeleerlingen. Neemt (opbouwende) kritiek in ontvangst zonder boos te worden. Past zijn gedrag aan na terechte kritiek van een medeleerling.
Reflectie op werk	Stelt zo nodig zijn tijdsplanning bij (meer/minder tijd nodig). Beoordeelt of hij de juiste prioriteiten heeft gesteld. Evalueert zijn eigen werkdag (zijn alle opdrachten goed uitgevoerd).

De niveaus van leerlingen worden 2x per schooljaar (conform kwaliteitszorgkalender) door de mentoren ingeschaald en geregistreerd in het OPP binnen het leerlingvolgsysteem in hele cijfers.

Een leerling krijgt per vak één van onderstaande arrangementen aangeboden:

Type arrangement	Vakinhoudelijk	Vakoverstijgend leergebied leren leren
Talent/verdiept arrangement	Cijfer 8,1 of hoger.	Niveau 8
Basis arrangement	Cijfer 6,0 t/m 8,0.	Niveau 7
Intensief arrangement	Cijfer 5,9 of lager	Niveau 4

Overgang van leerjaar 2 naar leerjaar 3.

Onderstaande normen bepalen of de overgang van een leerling. Wanneer de leerling niet voldoet aan onderstaande normen en dus op een groot aantal vakken het intensieve arrangement aangeboden dient te krijgen, vindt er ten alle tijden een leerlingbespreking* plaats met de mentor en de cvb. Uitgangspunt binnen dit gesprek is het ontwikkelingsperspectief van de leerling.

Een leerling wordt bevorderd naar het leerjaar 3 vmbo-tl indien:

Vakinhoudelijke overgangsnormen:	
Hoofdvakken	Het vak Nederlands met een 5 gemiddeld is beoordeeld. Het gemiddelde eindcijfer op de hoofdvakken een 5,5 of hoger is. Eén onvoldoende voor een hoofdvak is toegestaan.
Bijvakken	Het gemiddelde eindcijfer op de bijvakken een 5,5 of hoger is. Eén onvoldoende voor een bijvak is toegestaan.
Praktijkvakken	Het gemiddelde eindcijfer op de praktijkvakken een 5,5 of hoger is. Eén onvoldoende voor een praktijkvak is toegestaan. Voor gym dient minimaal een 5 behaald te worden.
Referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen	Het niveau voor Nederlandse taal en rekenvaardigheid tussen 1F en 2F ligt.
Vakoverstijgende overgangsnormen:	
Vakoverstijgende leergebied <i>leren-leren</i>	De leerling minimaal ingeschaald kan worden op niveau 5.
Aanwezigheid	Het aanwezigheidspercentage hoger ligt dan 90%.

BOVENBOUW VMBO-TL

Leerjaar 3. Bovenbouw vmbo-tl.

Eind leerjaar 3 maakt een leerling de definitieve sectorkeuze.

Vakkenpakket.

Sector economie

Gemeenschappelijk deel		
Nederlands	NED	X
Engels	ENG	X
Maatschappijleer 1	MA1	X
Rekenvaardigheid	REK	X
Sectorvakken (verplicht)		
Economie	ECO	X
Wiskunde	WIS	X
Vakken vrije deel		
Biologie	BIO	X
Geschiedenis	GS	X
Natuur- en scheikunde 1	NASK1	X
Maatschappijleer 2	MA2	--
Aardrijkskunde	AK	-
Verplichte vakken		
Burgerschapsvorming	BU	0
Loopbaan oriëntatie	LOB	0
Praktijkvakken		
Handvaardigheid	HV	X
Gym	LO	X
Koken	KO	X
Muziek	MU	X
Vakoverstijgend		
Leren-leren	LL	A

X = Staat op het rooster en de resultaten als cijfers op het rapport vermeld.

0 = Staat op het rooster, maar wordt niet beoordeeld met een cijfer en niet op het rapport vermeld.

A = Staat op het rooster, het niveau wordt geregistreerd in het leerlingvolgsysteem.

- = Staat niet op het rooster en de resultaten worden niet als cijfers op het rapport vermeld.

Sector landbouw

Gemeenschappelijk deel		
Nederlands	NED	X
Engels	ENG	X
Maatschappijleer 1	MA1	X
Rekenvaardigheid	REK	X
Sectorvakken (2 verplicht, waaronder wiskunde)		
Wiskunde	WIS	X
Biologie	BIO	X
Natuur- en scheikunde 1	NASK1	X
Vakken vrije deel		
Economie	ECO	X
Geschiedenis	GS	X
Maatschappijleer 2	MA2	Vanaf leerjaar 4
Aardrijkskunde	AK	-
Verplichte vakken		
Burgerschapsvorming	BU	0
Loopbaan oriëntatie	LOB	0
Praktijkvakken		
Handvaardigheid	HV	X
Gym	LO	X
Koken	KO	X
Muziek	MU	X
Vakoverstijgend		
Leren-leren	LL	A

X = Staat op het rooster en de resultaten als cijfers op het rapport vermeld.

0 = Staat op het rooster, maar wordt niet beoordeeld met een cijfer en niet op het rapport vermeld.

A = Staat op het rooster, het niveau wordt geregistreerd in het leerlingvolgsysteem.

- = Staat niet op het rooster en de resultaten worden niet als cijfers op het rapport vermeld.

Sector techniek

Gemeenschappelijk deel		
Nederlands	NED	X
Engels	ENG	X
Maatschappijleer 1	MA1	X
Rekenvaardigheid	REK	X
Sectorvakken (verplicht)		
Wiskunde	WIS	X
Natuur- en scheikunde 1	NASK1	X
Vakken vrije deel		
Biologie	BIO	X
Economie	ECO	X
Geschiedenis	GS	X
Maatschappijleer 2	MA2	Vanaf leerjaar 4
Aardrijkskunde	AK	-
Verplichte vakken		
Burgerschapsvorming	BU	0
Loopbaan oriëntatie	LOB	0
Praktijkvakken		
Handvaardigheid	HV	X
Gym	LO	X
Koken	KO	X
Muziek	MU	X
Vakoverstijgend		
Leren-leren	LL	A

X = Staat op het rooster en de resultaten als cijfers op het rapport vermeld.

0 = Staat op het rooster, maar wordt niet beoordeeld met een cijfer en niet op het rapport vermeld.

A = Staat op het rooster, het niveau wordt geregistreerd in het leerlingvolgsysteem.

- = Staat niet op het rooster en de resultaten worden niet als cijfers op het rapport vermeld.

Sector zorg en welzijn

Gemeenschappelijk deel		
Nederlands	NED	X
Engels	ENG	X
Maatschappijleer 1	MA1	X
Rekenvaardigheid	REK	X
Sectorvakken (2 verplicht, waaronder biologie)		
Biologie	BIO	X
Geschiedenis	GS	X
Maatschappijleer 2	MA2	Vanaf leerjaar 4
Wiskunde	WIS	X
Aardrijkskunde	AK	-
Vakken vrije deel		
Economie	ECO	X
Natuur- en scheikunde 1	NASK1	X
Verplichte vakken		
Burgerschapsvorming	BU	0
Loopbaan oriëntatie	LOB	0
Praktijkvakken		
Handvaardigheid	HV	X
Gym	LO	X
Koken	KO	X
Muziek	MU	X
Vakoverstijgend		
Leren-leren	LL	A

X = Staat op het rooster en de resultaten als cijfers op het rapport vermeld.

0 = Staat op het rooster, maar wordt niet beoordeeld met een cijfer en niet op het rapport vermeld.

A = Staat op het rooster, het niveau wordt geregistreerd in het leerlingvolgsysteem.

- = Staat niet op het rooster en de resultaten worden niet als cijfers op het rapport vermeld.

Het eindcijfer voor de hoofd-, bij- en praktijkvakken is opgebouwd uit alle resultaten van het gehele schooljaar, conform toetsing jaarplanning, en wordt afgerond op één decimaal.

Binnen het didactisch aanbod wordt dagelijks structureel en expliciet aandacht besteed aan de doelen van het vakoverstijgende leergebied *leren-leren* op niveau 8.

Subdomein	Leerdoelen niveau 8
Taakaanpak	Maakt een plan voor de aanpak van een klein project (volgorde van taken, duur van taken, tijdsindeling, benodigdheden) Maakt voor drie vakken een volledige weekplanning waarin onderscheid is tussen instructietijd, zelfstandig werken en huiswerk Houdt bij zijn planning rekening met eerder ervaringen
Uitgestelde aandacht/hulp vragen	n.v.t., de doelen zijn voor dit subdoel afgerond Dit subdomein reikt tot niveau 4: Schat in of hij na de uitleg alle taken kan maken en vraagt anders direct extra hulp in de startronde
Zelfstandig	n.v.t., de doelen zijn voor dit subdoel afgerond

(door)werken	Dit subdoel reikt tot niveau 7: Zet zich langere tijd in voor een taak die hij niet leuk vindt of die niet lukt Werkt door bij interne afleiding (schrijft vragen en gedachten die afleiden op)
Samenwerken	Neemt bij samenwerken aan een taak een leidende en volgende rol Benoemt naast zijn capaciteiten ook zijn beperkingen bij het uitvoeren van taken (→ en verdeelt op basis daarvan de rollen tijdens het samenwerken)
Reflectie op werk	Besprekt met anderen hoe hij zijn project heeft aangepakt gericht op de voorbereiding, het proces en het resultaat Evalueert eigen werkweek (er is een balans tussen positieve en negatieve punten) Komt met suggesties voor aanpassingen op inhoudelijke (wat wil/moet ik leren) en procesmatige aspecten van het onderwijsleerproces

De niveaus van leerlingen worden 2x per schooljaar (conform kwaliteitszorgkalender) door de mentoren ingeschaald en geregistreerd in het OPP binnen het leerlingvolgsysteem in hele cijfers.

Een leerling krijgt per vak één van onderstaande arrangementen aangeboden:

Type arrangement	Vakinhoudelijk	Vakoverstijgend leergebied leren leren
Talent/verdiept arrangement	Cijfer 8,1 of hoger.	Niveau 8
Basis arrangement	Cijfer 6,0 t/m 8,0.	Niveau 7
Intensief arrangement	Cijfer 5,9 of lager	Niveau 4

Overgang van leerjaar 3 naar leerjaar 4/5.

Een leerling wordt bevorderd naar leerjaar 4/5 vmbo-tl indien:

Vakinhoudelijke overgangsnormen:	
Vakken gemeenschappelijk deel	Het vak Nederlands met een 5 gemiddeld is beoordeeld. Het gemiddelde eindcijfer op de hoofdvakken een 5,5 of hoger is. Eén onvoldoende voor een hoofdvak is toegestaan.
Sectorvakken	Het gemiddelde eindcijfer op de sectorvakken een 5,5 of hoger is. Geen onvoldoendes toegestaan.
Praktijkvakken	Het gemiddelde eindcijfer op de praktijkvakken een 5,5 of hoger is. Eén onvoldoende voor een praktijkvak is toegestaan. Voor gym dient minimaal een 5 behaald te worden.
Referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen	Het niveau voor Nederlandse taal en rekenvaardigheid 2F is.
Vakoverstijgende overgangsnormen:	
Vakoverstijgende leergebied <i>Leren-leren</i>	De leerling minimaal ingeschaald kan worden op niveau 5.
Aanwezigheid	Het aanwezigheidspercentage hoger ligt dan 90%.

***Leerlingbespreking.**

Indien een leerling een bespreekgeval wordt, vindt een leerlingbespreking plaats op basis van de volgende punten:

- Didactische resultaten;
- Functioneren op het vakoverstijgende leergebied *leren-leren*;
- Inzet, houding en motivatie;
- Persoonlijke situatie van een leerling;
- Het OPP.

Hierbij staat het ontwikkelingsperspectief van de leerling centraal.

Bijlage 24. Resultaten test prototype 2.0.

Leerjaar	Bevordering naar volgend schooljaar.		Leerlingbespreking door het niet voldoende aan de:					
			Vakinhoudelijke overgangsnormen		Vakoverstijgende overgangsnormen		Beide type overgangsnormen	
1→2 N= 8	7	87,5%	1	12,5%	-	-	-	-
2→3 N= 5	4	80%	-	-	-	-	1	20%
3 → 4/5 N= 12	5	41,7%	3	25%	3	25%	1	8,33%
			4	16%	3	12%	2	8%
Totalen N= 25	16	64%	9 bespreekgevallen (36%)					